

האודיסיאה של אל-קאעדה אל הג'יהאד העולמי

יורם שוייצר ואביב אורג

מזכר 132

האודיסיאה של אל־קאעדה אל הג'יהאד העולמי

יורם שוייצר ואביב אורג

המכון למחקרי ביטחון לאומי **INSS**

המכון למחקרי ביטחון לאומי, המשלב בתוכו את מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, הוקם ב-2006.

מטרותיו של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הן שתיים: הראשונה – לבצע מחקר בסיסי, העומד במבחן אמות המידה האקדמיות הגבוהות ביותר והעוסק בתחומי הביטחון הלאומי של ישראל, המזרח התיכון והמערכת הבינלאומית. השנייה – לתרום לדין הציבורי ולעבודת הממשל בנושאים הנמצאים – או אמורים להימצא – בראש סדר היום הביטחוני של ישראל.

קהל המטרה של המכון הוא: דרג מקבלי ההחלטות, מערכת הביטחון, מעצבי דעת הקהל בישראל, הקהילה האקדמית העוסקת בתחומי הביטחון, בישראל ובעולם, והציבור המתעניין באשר הוא.

פרסום המזכר הזה מעיד שהוא נמצא ראוי לעיון הציבור. הדעות המובעות במזכר זה, הן דעותיהם של המחברים לבדם ואינן משקפות בהכרח את עמדות המרכז, נאמניו, או האישים והגופים התומכים בו.

האודיסיאה של אל-קאעדה אל הג'יהאד העולמי

יורם שוייצר ואביב אורג

ינואר 2014

מזכר 132

עורכת: עינב יוגב

iNSS

המכון למחקרי ביטחון לאומי
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES

INCORPORATING THE JAFFEE CENTER FOR STRATEGIC STUDIES TEL AVIV UNIVERSITY
מרכז המחקר והייעוץ למדיניות תל אביב

Al-Qaeda's Odyssey to the Global Jihad

Yoram Schweitzer and Aviv Oreg

המכון למחקרי ביטחון לאומי (חל"צ)
חיים לבנון 40
ת.ד. 39950
תל-אביב 61398

טל': 03-640-0400
פקס: 03-744-7590

דוא"ל: info@inss.org.il
<http://www.inss.org.il>

ISBN: 978-965-7425-54-1

כל הזכויות שמורות © 2013
הביא לדפוס: משה גרונדמן

עיצוב גרפי: מיכל סמוֹקובץ ויעל ביבר, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב
עיצוב השער: יעל כפיר

תמונת השער: הדגל של אל-קאעדה
דפוס: אלינור, פתח תקווה

תוכן העניינים

7	הקדמה
11	מבוא
15	פרק 1 הג'יהאד העולמי: אידיאולוגיה דתית והתפתחות היסטורית
31	פרק 2 עשור של טרור: אסטרטגיית הלוחמה של אל-קאעדה
47	פרק 3 אל-קאעדה והג'יהאד העולמי: קוו ואדיס?
57	פרק 4 ישראל, היהודים ואיום הג'יהאד העולמי
63	סיכום והמלצות
69	נספח
77	הערות

הקדמה

מתקפת הטרור של אל-קאעדה בארצות הברית בספטמבר 2001 הציבה את הטרור הגלובלי כסוגיה מרכזית על סדר יומם של מקבלי החלטות במדינות רבות בעולם, ואף הפכה אותו לאבן בוחן ומדד (Bench Mark) במערכת היחסים של ארצות הברית עם מדינות על פי מידת הירתמותן למאבק בו. הטרור הבינלאומי המודרני נעשה שחקן משפיע ומטרד חוצה גבולות כבר משלהי שנות השישים ולאורך שנות השבעים והשמונים של המאה ה-20 עם הופעתם של קבוצות טרור לאומיות, בדלניות, ומהשמאל האידיאולוגי שהושפעו מתפיסת עולם מרקסיסיטית-לניניסטית, וביצעו פיגועי טרור בינלאומי. ואולם ברור כי בעקבות מתקפת הטרור ב-11 בספטמבר 2001 עלתה במידה ניכרת המודעות למשמעותו המאיימת על יציבות המערכת הבינלאומית והאיום שהוא מהווה על ביטחון הלאומי של מדינות רבות. מעמדו הייחודי של הטרור כסוגיית ביטחון לאומי ורב-לאומי מרכזית נבע מההרס ואבדן החיים העצום שגרמו ההתקפה הנועזת וקריאת התיגר של קומץ בני אדם מתאבדים בלב הכרך האמריקני, בלא מורא ובאופן חסר תקדים. החשיפה הבינלאומית המצולמת חדרה לכל בית בעולם ושחזרה אין-ספור פעמים בכלי התקשורת העולמיים, בחדשות ובסרטים דוקומנטריים וקולנועיים שעסקו במתקפה ובארגון שביצע אותה. התלוו לכך איומים חוזרים ונשנים של הארגון ושותפיו, שהדבר יחזור וישנה עד שיקבלו את דרישותיהם במלואן. כך הצליח אל-קאעדה ליצור גלי זעזוע שחרגו מהפגיעה הפיזית, הכלכלית והמורלית ויצרו לטרור הבינלאומי דימוי דמוני בעל עוצמה וחסר תקדים המאיים להמשיך ולשטוף את העולם בנהרות של דם.

פעילות אל-קאעדה גררה את ארצות הברית ובעלות בריתה למערכות צבאיות ממושכות במזרח התיכון ובאפגניסטן. מערכות אלו צרכו משאבים כספיים אדירים, מכלכלות המדינות המעורבות, עלו בחייהם של אלפי חיילים ומאות אלפי אזרחים, שנפגעו הן מהמערכות הצבאיות והן מהטרור שהשתולל במדינות שבהן נערכו העימותים הללו. יתר על כן, בעוד בשנים הראשונות שלאחר מתקפת הטרור בארצות הברית היה המאבק נגד הטרור למכנה המשותף שאיחד את המדינות הנלחמות בו, חלה בשנים האחרונות תפנית משהחלה נשמעת ביקורת במדינות שספגו את מחיר הטרור והמערכה נגדו, ואף בקרב מדינות המערב שצבאותיהן היו מעורבים בפעילות צבאית עתירת עלויות וקורבנות. תחושת האימה מפיגועי טרור תכופים שליוותה את ארועי

ה-11 בספטמבר 2001 שככה עם השנים, ובמידה רבה חזר הטרור להוות עוד אחד מהאתגרים המצויים על סדר היום של הביטחון הלאומי. אל-קאעדה נדחק למלחמת התגוננות נוכח המתקפה עליו שגבתה את חייהם של רבים ממפקדיו, שמרביתם נעצרו או חוסלו ובהם גם המנהיג אוסאמה בן לאדן, ואף על פי שניסיונותיו נמשכים הוא לא הצליח לבצע פיגוע ראווה אחד במערב בשמונה השנים האחרונות. מנגד הועתק מרכז הכובד של פעילות הטרור לידי שותפיו של אל-קאעדה הפועלים בעיקר בזירות מרוחקות, בצד ניסיונות פיגוע ספורדיים במדינות המערב, כשהארגון בהנהגת זוואהירי ממלא בעיקר תפקיד של מנחה, מסייע ומדברן של הפעילות הזאת.

המערכה הגלובלית בטרור נמשכה שנים ארוכות ועלותה בדם ובדמים הייתה כבדה ביותר ונמדדה באופן ישיר ועקיף במאות רבות של מיליארדי דולארים. בנוסף, פתחה ההתערבות המערבית במדינות הפריפריה תיבת פנדורה של מאבקים פנימיים מקומיים בעלי אופי אתני עדתי ודתי. כך מצאו את עצמן ארצות הברית ובעלות בריתה רודפות אחר קבוצות, ארגונים, רשתות ולעתים אף פעילי טרור בודדים שהצליחו למקד אליהם משאבים אדירים של זמן, כספים וכוח אדם באופן לא פרופורציונלי לאיום הסגולי הריאלי שלהם.

הצלחתו של אל-קאעדה לשבש את אורחות החיים במערב ולאחץ מדינות רבות ליצור מכשולים מעבר לממדי ההרס העצום שחוללו פעולותיו מתבטאת בכמה מישורים: ראשית, קרא הארגון תיגר על מנהיגותה וערער את ביטחונה של המעצמה החזקה בעולם בכך שהעז לתקוף אותה בשטחה הריבוני באופן ישיר חסר תקדים בתעזותו ובנזקיו; שנית, גרם לשיבוש ולסרבול ההתנהלות בחיי השגרה במרחב הציבורי ובתעבורה המקומית והבינלאומית במדינות רבות בעולם עקב פעולותיו ואיומיו להמשיך ולבצע טרור; שלישית, הפך את עצמו למותג בינלאומי, ומנהיגו המיתולוגי בן לאדן נעשה מחד גיסא לדמות ארכיטיפית מטילת אימה ונודעת לשימצה ומאידך גיסא לסמל נערץ על צעירים מוסלמים רבים בזכות מאבקו במערב; רביעית, רעיונותיו של אל-קאעדה סחפו אחריהם לא מעט צעירים מוסלמים ברחבי העולם, אף שמספרם ביחס לכלל המוסלמים בעולם הוא זעום ביותר; חמישית, הוא משמש מנוע המתווה את דרכה של תנועה בעלת פרישה גלובלית שזכתה לכינוי "הג'יהאד העולמי"; ולבסוף, הארגון הצליח לשרוד למרות המערכה העולמית האינטנסיבית המתנהלת נגדו זה למעלה מעשור, והמאמצים והאמצעים האדירים שהשקיעו מדינות רבות בעולם ובראשן ארצות הברית כדי להביסו לא הצליחו עד כה.

על אף הצלחותיו הלא מבוטלות, לא צלחה היומרה של אל-קאעדה להביא לידי סילוק המעצמות ובראשן ארצות הברית מנוכחותן הצבאית וממעורבותן במזרח התיכון. ההפך הוא הנכון. פעילות הארגון ושותפיו דווקא העמיקה את מעורבות ארצות הברית ובעלות בריתה במדינות המוסלמיות ברחבי העולם. מדינות רבות התייצבו

לצד ארצות הברית המותקפת ונרתמו גם הן למערכה באל־קאעדה ושותפיו מחשש כי איום הטרור הנשקף מהם לביטחון אזרחיהן נהפך לבעיה אסטרטגית חוצת גבולות שיש להשקיע משאבים ניכרים כדי לעקרו משורש ולהילחם בו עד חורמה. גם שאיפתו להשלטת משטרים איסלאמים הנוהגים על פי השריעה כלשונה וככתבה על פי המודל של הנביא והסלאפים לא מומשה עד כה. למעשה גרם אל־קאעדה לסילוקו מהשלטון של משטר הטאליבאן ששלט באפגניסטן והיה הראשון בעידן המודרני שמימש הלכה למעשה סוג משטר שהטיף לו אל־קאעדה.

אף על פי כן, היחלשותו בשנים האחרונות של איום הטרור הבינלאומי מצדו של אל־קאעדה אינו מעיד שהמאמץ למנוע את חזרתו תם ונשלם. הבנת כיווני התפתחותם של אל־קאעדה ושותפיו בשנים הקרובות ומיקוד המאמץ בלבימתם צפוי להכתיב במידה רבה את יכולתו של ארגון זה לשרוד ולהמשיך לכוון ולטפח את המערכה לניהול ג'יהאד עולמי. הצטרפותם לשורות הג'יהאד העולמי של דור מתנדבים חדש, חלקם ממדינות מערביות, לאזורי לחימה פריפריאליים ובכללם אפגניסטן ופקיסטן, סומליה מאלי ותימן ובשנתיים האחרונות בסוריה, עלולה לבוא לידי ביטוי בניסיונות לחדש את תנופת הטרור הבינלאומי. בשל כך, מדינות המערב וארצות הברית בראשן חייבות להמשיך בפעילותן נוגדת הטרור האינטנסיבית בתחומן כדי לסכל ניסיונות לביצוע פיגועים בידי רשתות, תאי טרור ו"זאבים בודדים" שאימצו את תפיסת הג'יהאד העולמי. יעילותן של פעילות נוגדת טרור ממוקדת מצד מדינות המערב יחד עם מתן סיוע כלכלי, מודיעיני, צבאי וביטחוני למדינות הפריפריה הלוחמות באל־קאעדה ובשותפיו הפעילים בתחומן, ובד בבד ניהול מערכה כוללת ומתואמת לקעקוע תקפותה של האידיאולוגיה הרדיקלית של הסלאפיה־ג'יהאדיה, תקבע במידה רבה אם הטרור הבינלאומי שבו דוגלים תומכי הג'יהאד העולמי ירים את ראשו מחדש או שיישאר ברמה הנמוכה יחסית שלפני מתקפת הטרור בארצות הברית.

מבוא

עשרים וחמש שנים מאז היווסדו של אל־קאעדה ושנים עשרה שנים לאחר מתקפת הטרור על ארצות הברית ב־11 בספטמבר 2001 נהפכו הארגון ושותפיו למטרה מרכזית למתקפת נגד של קואליציה רחבה של מדינות מערביות, ערביות ואחרות, המשקיעות יחד ולחוד מאמץ ומשאבים ניכרים כדי להביסם. למרות המכות הקשות שספגו, הצליחו ארגון אל־קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי האחרים לשרוד, והם אף ממשיכים לאיים על ביטחון אזרחים רבים ברחבי העולם. מלבד פיגועי הטרור המתרחשים חדשות לבקרים ברחבי העולם, השפעתם של אל־קאעדה ותנועת הג'יהאד העולמי כשחקנים במערכת היחסים הבינלאומית נסקה בשנים האחרונות מעבר לגודלם המספרי וחוזקתם הצבאית. אי לכך הדיון בסוגיית הפיכתו של ארגון טרור אחד למותג ומודל לחיקוי ברחבי העולם כולו, תוך כדי הולדת תופעה חוצת גבולות שזכתה לכינוי "תנועת הג'יהאד העולמי", חשוב ורלוונטי, ובמיוחד בעת הנוכחית של אי־יציבות איזורית במזרח התיכון, המשפיעה על הסדר העולמי.

חיבור זה מבקש להסביר כיצד ארגון טרור אחד, שמנה בשיא פעילותו מאות בודדות של פעילים, הצליח לייצר תופעה עולמית חוצת גבולות, שהצליחה יותר מכל גורם טרור אחר בהיסטוריה המודרנית להתיש את מעצמת־העל היחידה ולהביאה לידי נקיטת מהלכי בדלנות והסתגרות בד' אמותיה. תוצאותיהן הכבדות, הן במספר הנפגעים והן בעלותן הכלכלית, של המערכות נוגדות הטרור שהפעילו ארצות הברית ושותפותיה באפגניסטן ובעיראק גרמו לשחיקה הדרגתית של התמיכה הציבורית בהפעלת כוח צבאי אמריקני בזירות משבר אחרות שהתפתחו בעולם. הימנעותה של ארצות הברית מפעולה צבאית במשברים שהתפתחו בלוב, במאלי, בסומליה ובאחורונה גם בסוריה, משקפת את המציאות החדשה בדעת הקהל האמריקנית. תהליכים אלו משפיעים על מערכת היחסים הבינלאומית, ולמעשה מאפשרים לשחקנים אחרים דוגמת סין ורוסיה לקבל משקל רב יותר בזירה הבינלאומית. התפתחויות אלו מטרידות במיוחד נוכח המשך מאמציה של איראן לרכישת יכולת גרעינית.

בחיבור יוצגו תיאור וניתוח של שלושת השלבים המרכזיים המרכיבים את האודיסיאה של אל־קאעדה לג'יהאד העולמי, והתהליכים והגורמים שהציבו את אל־קאעדה בראש תנועת הג'יהאד העולמי מרגע הקמת הארגון בידי אוסאמה בן לאדן וקומץ שותפיו

בספטמבר 1988, בשלהי המלחמה שהתחוללה באפגניסטן נגד ברית המועצות, ועד ימינו אנו.

בפרק הראשון נסקור את המחלוקות האידיאולוגיות שליוו את דרג הניהול של הארגון בעת שזה החל לגבש את החזון, הדוקטרינה ואסטרטגית הפעולה והמבנה הארגוני הנדרשים כדי להגשימם. על בסיס מסמכים שהותירו אנשי הארגון במהלך שנות קיומו מצטייר כי דרכו של אל-קאעדה לא הייתה ברורה ומוגדרת מתחילתה, והלכה והתגבשה במהלך האירועים ולנוכח הנסיבות המשתנות שבהן פעל הארגון. שתי גישות שונות ומנוגדות התמודדו על אופן ניהול מערכת הג'יהאד: הראשונה דגלה בניצול ההצלחה באפגניסטן לשם התמקדות בתמיכה ב"ג'יהאד מקומי" נגד "משטרים ערביים כופרים" במדינות המוסלמיות השונות, בעיקר מדינות ערביות במזרח התיכון, כאשר המטרה הייתה לסלק את המשטרים הקיימים ולהקים במקומם משטרים הנוהגים על פי השריעה ככתבה וכלשונה; הגישה השנייה דגלה בתמיכה בפעילות אסלאמית מיליטנטית ב"זירות ג'יהאד" שונות בעולם, קרי באזורים מוסלמיים שנכבשו במרוצת השנים בידי גורם שאינו מוסלמי, ומתקיימת בו מערכה בין מוסלמים לזרים.

לבסוף אוסאמה בן לאדן עצמו הכריע בעניין כאשר באמצע שנות התשעים של המאה ה-20 אימץ גישה שלישית, שעל פיה יש למקד את הלחימה במסגרת ג'יהאד גלובלי בזירה הבינלאומית נגד "הברית הצלבנית-יהודית", ולמעשה בפגיעה בארצות הברית ובעלות בריתה ברחבי העולם. בן לאדן גרס כי פגיעה בארצות הברית תגרום לשינוי מדיניותה במזרח התיכון ולהפסקת מעורבותה ותמיכתה באויבי האסלאם מבית ומחוץ – כך למעשה ייפלו המשטרים הערביים "הכופרים" ויוחלפו במשטרי הלכה אסלאמיים. בהחלטה זו קבע בן לאדן שהגיעה השעה להתנעת התהליכים שיובילו למלחמה דתית גלובלית בין האסלאם לברית הנוצרית-יהודית. בתוך כך הוא הציב את אל-קאעדה כחלוץ לפני המחנה, מי שיצית, יתניע ויוביל את התהליך ברחבי העולם. למען מטרה זו וכן כדי להחזיר את עטרת האסלאם ליושנה, החליט בן לאדן כי אל-קאעדה יהפוך מארגון שמרבית פעילותו התמקדה בתמיכה לוגיסטית ב"ג'יהאד הפנימי" וב"לחימה בזירות הג'יהאד" ובסיוע ספורדי למספר מצומצם של פעולות טרור בזירה הבינלאומית, לארגון היוזם ומפעיל מערכה רחבה של טרור באופן אוטונומי וריכוזי.

פרקיו הבאים של החיבור מתמודדים עם העבר הקרוב וההווה של אל-קאעדה. כך למשל נציג ונתח את הנסיבות שבהן פעל והתמודד הארגון בעשור שחלף ממתקפת הטרור בארצות הברית בספטמבר 2001 ועד הריגתו של מנהיג הארגון ומייסדו אוסאמה בן לאדן בידי כוחות אמריקניים מיוחדים במאי 2011. הישרדותו ופעילות הטרור שהארגון ושותפיו תכננו, ואף הוציאו לפועל בחלקן, במהלך העשור הזה, ייבחנו על רקע המערכה האינטנסיבית נוגדת הטרור של הקואליציה הבינלאומית, והמכות

הקשות שהונחתו על הארגון ושותפיו. בפרק השלישי, על רקע הטלטלה האזורית במזרח התיכון והשינויים המתרחשים במדינות בעולם הערבי והמוסלמי, וכן מעצרים וחיסולם של רבים ממנהיגיו הבכירים של הארגון ובראשם בן לאדן, ייבחנו דרכים אפשריות שבהן אל־קאעדה, בהנהגת של איימן אל־זוואהירי, יוכל לשרוד ולהמשיך לקדם את יעדי הארגון במהלך העשור הרביעי לקיומו. כן תוצג מפת האיומים העכשווית של גורמי הטרור וננסה להשיב על השאלה מה הם כיווני הפעולה והיעדים האסטרטגיים הבאים של אל־קאעדה ושותפיו בשנים הקרובות. פרק אחר מתמקד באיום הנשקף לאורך שנות פעילות אל־קאעדה ושותפיו לישראל וליהודים, וכן בפוטנציאל האיום הזה בעתיד. לבסוף מוצגות המסקנות העולות מהניתוח בנוגע ליעדי, האיומים והתפתחותו האפשרית של אל־קאעדה בשנים הקרובות, ובהמלצות על הדרכים להתמודד עמם.

שלמי התודה

אנו מרגישים חובה נעימה להודות לעמיתינו מקרב חוקרי המכון ובראשם ד"ר ענת קורץ, מנהלת המחקרים, משה גרונדמן, מנהל הפרסומים וד"ר ג'ודי רוזן, העורכת בשפה האנגלית. כמו כן נתונה תודתנו למתמחים בתכנית המחקר 'הטרור והמלחמה בעצימות נמוכה', העושים מלאכה נאמנה ומסייעים רבות למחקר השוטף שמתבצע במסגרת התכנית.

פרק 1

הג'יהאד העולמי: אידיאולוגיה דתית והתפתחות היסטורית

השקפת העולם של אל-קאעדה ושל תנועת הג'יהאד העולמי שייסד החלה להתגבש כבר במהלך שנות השמונים של המאה ה-20 ומהווה שילוב של תפיסות עולם, אידיאולוגיות, פרשנויות ודעות, שהתפתחו לאורך השנים תוך כדי התאמת הפעילות לשינויים חיצוניים ופנימיים בזירות העולם הערבי-המוסלמי. כדרכו של עולם, גם בקרב הארגון ושותפיו כללה התפתחות זו גישות ודגשים רעיוניים מגוונים ולעתים סותרים. במקרים חריגים, בעיקר כשנגעו בתרגום האידיאולוגיה למדיניות וסדר יום מבצעי, גרמו ניגודים אלו למתח אידיאולוגי בתוך הארגון ובקרב הגורמים המשתייכים לג'יהאד העולמי.

המקורות האידיאולוגיים של אל-קאעדה ומחנה הג'יהאד העולמי שאובים מתוך האסכולה החנבאלית והנאו-חנבאלית של פרשנות האסלאם, שפיתח תקי אל-דין אבן תיימיה במאה ה-14¹, נשענים על תנועת "האחים המוסלמים" שהוקמה במצרים בשנת 1928 בידי חסן אל-בנא, ועל תנועת הסלאפיה², שהתפתחה ממנה. בין הגורמים להקמתן של תנועות אלה היו החדירה הגדלה והולכת של העולם המערבי לארצות מוסלמיות, שהחלה עם מסעו של נפוליאון באזור בשנת 1798, וההשתלטות המערבית – הפיזית והתרבותית – על חלק גדול מהמרחב שהיה בהגמוניה מוסלמית בתקופה הטרנס-קולוניאלית³. כך למשל האסכולה הסלאפית, שמייצגת אותה תנועת האחים המוסלמים, נולדה מתוך הצורך למצוא מענה לאתגר שהציבה למוסלמים העליונות המערבית, שאפיינה את המזרח התיכון במאות השנים האחרונות. האידיאולוגיה של "האחים המוסלמים" גורסת כי הישועה והמזור לנחיתות האסלאם אל מול המערב טמונים בתהליך של חזרה למקורות האסלאם, ומילוי של כלל מצוותיו והנחיותיו הברורות, הן בפן האישי והן בפן הפוליטי.

עם זאת, הקריאה למהלך כזה לא באה כאקט מהפכני או רדיקלי. תנועת האחים המוסלמים ואחיותיה הסלאפיות שבאו בעקבותיה⁴, שמו דגש על פעילות שכנוע, הטפה ופעילות חברתית מתוך המערכת השלטונית, תוך כדי שיתוף פעולה עם השליט והשלטונות והכרה בהכרח קיומם כחלק מתהליך השינוי הנדרש. מקים התנועה,

חסן אל-בנא, ראה בסדר הפוליטי והדתי הלגיטימי דבר הכרחי. לשיטתו, אסלאם ללא מנהיג אסלאמי פוליטי הוא בלתי אפשרי. אל-בנא תמך בכמה רעיונות חשובים שנכתבו בחוקת המדינה החילונית, כגון: שמירה על חופש הפרט, עקרון הניהול באמצעות ההתייעצות עם מועצת מומחים (שורא), ומחויבות השליט לעם ולהפרדת הרשויות.⁵ למרות שסיסמת האחים המוסלמים קבעה שהקוראן הוא בסיס החוקתי האחד והיחיד, אל-בנא ראה ברעיונות חילוניים אלו חלק מתפיסות שמקורן באסלאם, וגרס שהמערכת הפרלמנטרית המצרית צריכה להמשיך ולהתקיים גם אם לא תכלול מפלגות פוליטיות. כן האמין אל-בנא שכדי לשנות את המצב הקיים, ועל פי תקדים הנביא, עומדת לרשות המוסלמי חובת הג'יהאד. עם זאת, במשנתם של אל-בנא והאחים המוסלמים, חובה זו מופנית אך ורק כנגד "אויב חיצוני" – אויב שהשתלט על אזורים שהיו בעבר תחת שלטון האסלאם ויש לגרשו – ובשום מקרה לא כג'יהאד פנימי נגד שליט מוסלמי. תפיסה זו, המצביעה על כך ש אל-בנא לא היה טרוריסט אשר פעל באלימות כנגד הסדר הפנימי המצרי, הניעה את האחים המוסלמים לשלוח כוחות צבאיים להילחם במלחמה בשנת 1948 ולאחר מכן נגד הכוחות הבריטיים לאורך תעלת סואץ בשנת 1956.⁶

במהלך שנות השישים של המאה ה-20, על בסיס האידיאולוגיה של התנועה הסלאפית בהובלת האחים המוסלמים, שדגלה וקידמה את רעיונות האסלאם הפוליטי, הלכה והתפתחה במצרים אידיאולוגיה קיצונית ואלימה בהרבה, הסלאפיה-ג'יהאדיה. הוגה הדעות המרכזי של האידיאולוגיה החדשה היה המצרי סייד קוּטְב, מבכירי המנהיגים של האחים המוסלמים, שיצא בתחילת שנות השישים נגד הפסיביות של תנועתו, פרש ממנה וקרא לאקטיביזם רבתי הכולל אלימות וג'יהאד מיליטנטי,⁷ שמטרתם לטהר את החברה האסלאמית ולהשיב את הכבוד האסלאמי ומעמדו לזה שהיה בתור הזהב שלו. אמנם קיימת זיקה אידיאולוגית בין אל-בנא לקוּטְב, שכן שניהם פעלו לקידום רעיונות האסלאם הפוליטי והחברתי,⁸ אולם הג'יהאד של קוּטְב ותומכיו הוא ג'יהאד פנימי, המופנה בראש ובראשונה כלפי המשטרים והשליטים המוסלמים החילוניים הכופרים.⁹ בספרו "פרשים תחת דגל האסלאם" עמד ד"ר איימן אל-זוואהירי,¹⁰ רופא מצרי שהיה לאחד מראשי ארגון אל-קאעדה ומי שהחליף את בן לאדן בראש הארגון ביוני 2011, על התפקיד החשוב שהיה לקוּטְב בעיצוב האקטיביזם המיליטנטי של תנועת הסלאפיה-ג'יהאדיה במצרים.

לדברי זוואהירי, התנועה החדשה הושפעה מאוד מכתביו של קוּטְב כשהחלה בפעילותה האלימה נגד ממשלת מצרים במהלך המחצית השנייה של שנות השישים. זוואהירי טען כי אף שתנועת האחים המוסלמים כבר הייתה קיימת ופעילה נגד "אויבי האסלאם" זה כשלושה עשורים, פעילותה האלימה לא הייתה מכוונת כלפי המשטר המקומי אלא נגד אויב חיצוני. לדעת זוואהירי, קוּטְב וממשיכי דרכו ראו בשליט המקומי

המוסלמי שסטה מהסלאפיה אויב גדול ומסוכן בהרבה מהאויב החיצוני. תפיסה זו מונעת מהאמונה שהמסטר עוין את האסלאם, סוטה מדרכו של האל ומסרב להיות כפוף לחוקת השריעה. עקב כך החלו תומכיו של קוֹטֶב לזום במהלך המחצית השנייה של שנות השישים התקפות טרור נגד הממשלה המקומית במצרים,¹¹ ואלה נמשכו לפרקים עד שהגיעו לשיאן ברצח הנשיא אנואר סאדאת באוקטובר 1981. סטייה זו מהאידיאולוגיה המסורתית של האחים המוסלמים ביטאה הדגשה מבצעית של הלוחמה באויב הפנימי במקום באויב החיצוני.¹²

חמש עשרה שנים אחר כך, בזירת אפגניסטן הבלתי יציבה של שנות השמונים, נמצאו שתי הגישות האידיאולוגיות הללו, הסלאפית של האחים המוסלמים והסלאפיה־ג'יהאדיה מבית מדרשו של סייד קוֹטֶב, על מסלול התנגשות בקרב המחנות של המתנדבים המוסלמים הזרים שבאו להילחם בכוחות ברית המועצות. במהלך המחצית השנייה של שנות השבעים התפתחה באפגניסטן מלחמה פנימית עזה על השליטה במדינה בין גורמים קומוניסטיים, בעיקר מקרב הצבא האפגני, לבין גורמי דת אסלאמיסטיים אפגניים, מבית מדרשה של תנועת האחים המוסלמים.¹³ בדצמבר 1979 פלש צבא ברית המועצות לאפגניסטן כדי לסייע לבעלי בריתה במאבקם על שמירת שלטונם, ומולם התייצבו ארגונים אפגניים שונים שנקטו לוחמת גרילה. המכנה המשותף למורדים היה אידיאולוגיה אסלאמית־דתית. חלקם היו בוגרי אוניברסיטת אל־אזהר של האחים המוסלמים בקהיר. כך החלה מלחמת אפגניסטן, וזו נמשכה כעשור. המערכה באפגניסטן, שנתפסה בעולם המוסלמי הרחב כמערכה דתית בין "אימפריה צלבנית" כובשת הפולשת לאדמות האסלאם לבין גורם אסלאמי אותנטי, עודדה מוסלמים רבים לבוא לאפגניסטן כמתנדבים ולהשתתף בלחימה בפולש הסובייטי.

המחלוקת האידיאולוגית שהתפתחה בקרב המתנדבים הזרים שנלחמו באפגניסטן הייתה על הזירות שבהן יש להמשיך את הלחימה לאחר הניצחון על הכוחות הסובייטיים ועל הגדרת האויבים נגדם יש לבצע את הג'יהאד. מחלוקת זו באה לידי ביטוי בתפיסות המנוגדות שביטאו עבדאללה עזאם הפלסטיני וד"ר איימן זואהירי המצרי – מהבולטים במחנה שנטל חלק פעיל במערכה נגד הסובייטים באפגניסטן. עבדאללה עזאם, פלסטיני יליד כפר סילת אל־חרתיה באזור ג'נין שבגדה המערבית, היה קרוב במשנתו הפוליטית־דתית לתנועת האחים המוסלמים ומייסדה חסן אל־בנא, ומרוחק מאוד ממשנתו הסלאפית־ג'יהאדית של סייד קוֹטֶב ותומכיו. עזאם ראה בפלישה הסובייטית לאפגניסטן מקרה קלאסי של "זירת ג'יהאד",¹⁴ שבה מתנהלת מלחמה עם אויב חיצוני לא מוסלמי וכופר שפלש לאדמה אסלאמית. כבר בשנת 1981 בא עזאם לפקיסטן השכנה, ובשנת 1984 פרסם פסק הלכה שהגדיר את אפגניסטן "זירת ג'יהאד" וקרא לכלל המוסלמים לבוא ולהילחם בפולש הסובייטי.¹⁵ כך נעשה עזאם לאידיאולוג ולמורה הדרך של המתנדבים הערבים שנענו לקריאתו ובאו להילחם בצבא האדום בפיקודם של ארגוני הגרילה

האפגניים. בשנת 1984 הצטרף למאבק בסובייטים אוסאמה בן לאדן, מיליונר סעודי צעיר,¹⁶ שנעשה שותפו של עזאם בהקמת "מכתאב אל-ח'דמאת" – משרד השירותים – לטיפול ולמימון פעילות המתנדבים הערבים שנענו ובאו לאפגניסטן במספרים גדלים והולכים בעקבות קריאתו של עזאם להצטרף ללחימה.¹⁷

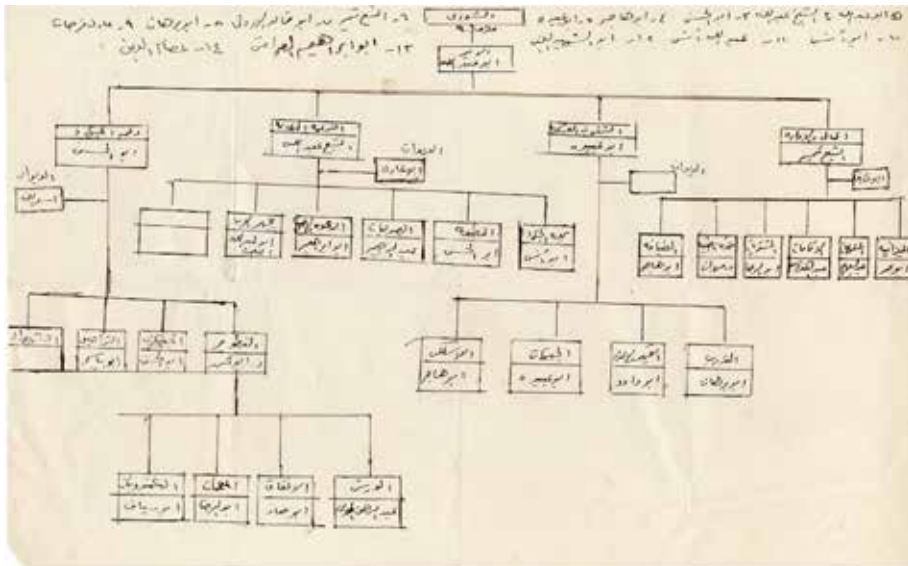
בשנת 1980 בא לאפגניסטן איימן אל-זוואהירי, רופא מצרי אשר אימץ במצרים את רעיונות הסלאפיה-ג'יהאדיה של סייד קוטב, כרופא מתנדב שעזר לטפל בפליטים האפגנים שנמלטו מהקרבות עם הסובייטים לעיר הגבול הפקיסטנית פשוואר. כעבור שנה חזר אל-זוואהירי למצרים ונכלא שם בידי השלטונות במסגרת גל המעצרים שבוצע במדינה בעקבות רציחת הנשיא סאדאת. עם שחרורו בשנת 1985 חזר לאפגניסטן, וזאת לאחר שבכלא המצרי נעשה לאחד המנהיגים הבולטים בקרב הפונדמנטליסטים המצרים. זוואהירי ראה באפגניסטן פלטפורמה לקידום רעיונות הסלאפיה-ג'יהאדיה במצרים ולכן הקים בפשוואר את ארגון ה"ג'יהאד המצרי" ועסק בעיקר בגיוס מתנדבים חדשים לארגונו מקרב האזרחים המצרים שבאו לאפגניסטן להילחם בסובייטים.¹⁸ ככל שהתקרבה הלחימה באפגניסטן לסיומה התחדדו והקצינו המחלוקות בין עזאם לאל-זוואהירי. במרכז ניצבה השאלה, האם להמשיך בג'יהאד חיזוני ולנוע לכיוון זירות ג'יהאד חדשות שבהן נלחמים מוסלמים בפולש זר שאינו מוסלמי, כפי שגרסו עבדאללה עזאם ותומכיו,¹⁹ או שמא לנצל את ההישג הצבאי באפגניסטן לפתיחת מערכה פנימית ולהתמקד בג'יהאד הפנימי נגד השלטונות הכופרים במדינות המוסלמיות ובראשן מצרים, על פי משנתו של סייד קוטב ובהנהגת אל-זוואהירי. היעד המרכזי לניסיונות השכנוע היה בעל הממון אוסאמה בן לאדן. בן לאדן, שצייד בתחילת הדרך במשנתו של עזאם, הושפע מאוד מאישיותו וממשנתו של אל-זוואהירי, שקרא לשחרר את המדינות המוסלמיות מהשליטים המוסלמים הכופרים.²⁰ גורמים בכירים מקרב המוג'אהדין באפגניסטן העידו כי אל-זוואהירי, באמצעים מניפולטיביים שונים, הצליח לתעל את בן לאדן לתמוך בו.²¹ שיאו של המאבק בין הסיעות היה בנובמבר 1989 עם רציחתו של עבדאללה עזאם. רבים מתומכיו טענו כי הרצח היה בהוראתו הישירה של אל-זוואהירי.²²

יצוין כי הדגש ששם בן לאדן בפעילות מבצעית ונטילת חלק פעיל יותר במערכה עם הסובייטים באפגניסטן גרם ריחוק בינו לבין עזאם. בשנת 1987, ובניגוד גמור לדעתו של עזאם, הקים בן לאדן כוח ייחודי ערבי שלא היה חלק ממסגרת הארגונים האפגניים.²³ לצורך הקמת הכוח חבר בן לאדן לפעילים מצרים, דוגמת אבו עוביידה בנשירי ומחמד עאטף – לימים בכירי מפקדיו של ארגון אל-קאעדה – והקים את מחנה "אלמסאדה" ("גוב הארץ") בחזית הלחימה עם הסובייטים באזור הכפר ג'אג'י. בן לאדן העביר את המגויסים החדשים שבאו להילחם במלחמת הקודש באפגניסטן למחנהו בחזית, שם קיבלו הכשרה בסיסית ויצאו להילחם בסובייטים כמסגרת

אוטונומית לחלוטין.²⁴ באפריל 1987 קנו לוחמי "אלמסאדה" את תהלתם המבצעית ואת פרסומם ברחבי אפגניסטן והעולם הערבי בעקבות קרב המכונה "קרב ג'אג'י" ובו הצליחו הלוחמים במתחם להחזיק מעמד מול הכוחות הסובייטים במשך כשלושה שבועות עד שהדפו את המתקפה.

את המהלכים להקמתו של ארגון חדש – צבא אסלאמי עולמי שמטרתו לקדם רעיונות אסלאמיסטיים-ג'יהאדיים ברחבי העולם לאחר תום המלחמה באפגניסטן – עשה בן לאדן בשנים 1987-1988, כאשר כוח הפעולה של הארגון התבסס בעיקר על פעילים מ"אלמסאדה".²⁵ כבר בתחילת הדרך היה ברור לבן לאדן שכדי להבטיח את קיומו של הארגון החדש לאורך שנים, עליו להתבסס על היררכיה ברורה ועל מערכת סדורה של הנחיות ונוהלי עבודה. ואכן כבר בשנת 1987 שורטטה הדיאגרמה הראשונה, שתיארה את המבנה העתידי של הארגון.²⁶

תרשים 1: ה"כוח הצבאי האסלאמי" – מבנה ארגוני כפי שהוצע ב־1987

באוגוסט 1988, במהלך כמה ימי דיונים בביתו של בן לאדן בפשוואר עם פעילים בכירים של אנשי "אלמסאדה", הוחלט על שינוי רדיקלי באופי הפעילות של משרד השירותים ועל הקמתו של ארגון אל-קאעדה אל סולפה, הבסיס היציב/המפקדה היציבה.²⁷ מכיוון שבראשית הדרך עדיין לא ידעו שהארגון שהם מקימים עתיד להפוך לארגון הטרור המשפיע ביותר בעידן המודרני, מטרת הקמתו של הארגון החדש הוגדרה באופן צר, עמום וכוללני:²⁸ נכונות להישאר באפגניסטן לתקופה בלתי מוגבלת;²⁹ הקשבה

וצייתנות לחוקים ולהוראות של אל-קאעדה; נימוסים טובים; הפניה מגורם מהימן; ולבסוף, שבועת אמונים (ביאת') לארגון ולמנהיגיו.³⁰ ב-10 בספטמבר 1988 החל הארגון החדש בפעילותו הרשמית. בעת הקמתו הוא מנה חמישה עשר פעילים, מהם תשעה שכיהנו בתפקידי מנהל.³¹ עשרה ימים אחר כך הכפיל הארגון את כוחו ומנה כשלושים פעילים, כולם לוחמי "אלמסאדה".³² בסוף שנת 1988 היו בארגון קרוב למאה חברים.³³ בשנותיו הראשונות לא היו מטרות אל-קאעדה ברורות ולא נקבעו לארגון סדר יום או מטרה ברורים.³⁴ לדברי ג'מאל אל פאדל, מאנשי "אלמסאדה" ומראשוני המצטרפים לארגון, הוא הוצג כגוף העתיד להתמקד בג'יהאד וייעשה בו שימוש לביצוע "פעילות נוספת מעבר לאפגניסטן".³⁵ עם זאת, מבנה הארגון היה ברור כבר אז וכלל מנהיג (Amir) – אוסאמה בן לאדן – שתחתיו פעלה מועצה מייעצת מג'לס אל-שורא (Majlis Al Shura), שתפקדה כמעין ממשלה או קבינט והייתה אחראית בין היתר לפעילות השוטפת של הארגון באמצעות כמה ועדות נושאיות שסרו למרותה. בין הוועדות היו הוועדה הצבאית, ועדת ההלכה/דת, ועדת המדיה והוועדה המנהלית.³⁶ ככל ארגון, מבנה זה הלך והתפתח ובד בבד הותאמו משימותיו לצרכים החדשים ולייעוד החלוצי ופורץ הדרך שהתווה בן לאדן. עם זאת, האסטרטגיה של הארגון ומדיניות הפיגועים שנגזרה ממנה השתנו מעת לעת על רקע הנסיבות המשתנות.

בשנים הראשונות להקמתו היה אל-קאעדה מעורב במלחמת האזרחים האפגנית לאחר עזיבת הסובייטים. מעורבות זו ספגה ביקורת קשה מקרב המתנדבים הערבים באפגניסטן, ובעיקר מצד תומכיו של עבדאללה עזאם.³⁷ בשנת 1991 עבר הארגון עם כל פעיליו לסודן, בעקבות הבנתו של בן לאדן כי הלחימה בפולש הזר באפגניסטן הסתיימה, וכן משום הצורך להיות קרוב יותר לליבת ההתרחשות במזרח התיכון.³⁸ בסודן היה בן לאדן יכול לממש את תכניתו לנתב את פעילות הארגון, כך שישמש בסיס ("אל-קאעדה") לסיוע לוגיסטי ומבצעי ולניהול מחנות אימונים בעבור גורמי הג'יהאד הפנימי והחיצוני,³⁹ והלוחמים ב"זירות ג'יהאד".⁴⁰ ואכן בשנות השהות בסודן העניק הארגון שירותי אימון, בסיסי בעיקרו, ללוחמים שגויסו לטובת פעילות בזירות הג'יהאד הפנימי ולפעילים שגויסו או נשלחו ללחימה בזירות הג'יהאד החדשות שהתפתחו לאחר מלחמת אפגניסטן. דרך זו של בן לאדן יצרה, ייתכן אף שללא כוונה תחילה, סינתזה בין תפיסת הג'יהאד הפנימי של איימן אל-זוואהירי לבין תפיסת הג'יהאד החיצוני של עזאם. בשלב זה של התפתחות הארגון לא היה אפשר לקבוע אילו מן התפיסות העדיף בן לאדן, אם בכלל, שכן אף על פי שמרבית משאבי הארגון הושקעו בהקמת מחנות אימונים בעבור גורמי הטרור מזירות הג'יהאד הפנימי, ובעיקר עבור ארגון הג'יהאד המצרי,⁴¹ דאג הארגון בה בעת לארגן ולכוון את הפעילות בזירות הג'יהאד בבוסניה⁴² ובצ'צ'ניה,⁴³ ואף הגדיל לעשות בשלחו את אנשיו בשנת 1993 להשתתף בלחימה בסומליה לאחר כניסת האמריקנים לשם במבצע "השבת התקווה".⁴⁴

גם כיום אין אינדיקציה ברורה על מידת מעורבותו של ארגון אל-קאעדה, אם בכלל, בפעולות טרור שעשו בשנים אלו גורמי ג'יהאד עולמי אחרים בזירה הבינלאומית נגד מטרות של ארצות הברית. כך למשל מערכת הטרור שהופעלה נגד ארצות הברית בראשית שנות התשעים והובלה בידי רמזי יוסף וח'אלד שיח' מוחמד (לימים מפקד באל-קאעדה שהיה אחראי למתקפת ה-11 בספטמבר). הקבוצה הייתה אחראית לפיגוע הראשון בבנייני התאומים בניו יורק בפברואר 1993, שנהרגו בו שישה אזרחים אמריקנים ולמעלה מאלף נפצעו, ולמבצע בוג'ינקה בפיליפינים, שסוכל ברגע האחרון, ומטרתו הייתה לגרום להתרסקותם של אחד עשר מטוסי נוסעים אמריקניים במהלך יממה אחת. אמנם זו הייתה פעילות של קבוצת פעילים שהתגבשה באפגניסטן והכירה את אוסאמה בו לאדן ואנשיו, אך פעילותם לאחר המלחמה לא הייתה קשורה לאל-קאעדה. אל-קאעדה עזב את סודן ושב לאפגניסטן בשנת 1996 בעקבות לחץ בינלאומי שהופעל על סודן לאחר ניסיון התנקשות בנשיא מצרים חוסני מובראק שבוצע באתיופיה בשנה הקודמת בסיועו של בן לאדן. באפגניסטן חבר בן לאדן לארגון הטאליבאן.⁴⁵ באותה עת הביס הטאליבאן בכוח הזרוע את גורמי "החזית הצפונית" – איחוד של ארגונים אפגניים שלחמו בפולש הסובייטי – ולמעשה השלים את השתלטותו על אפגניסטן. בחסות הטאליבאן הקים אל-קאעדה תשתית אימונים רחבת היקף בכל רחבי המדינה והעניק שירותי אימון מסוגים שונים לעשרות אלפי פעילי אסלאם מעשרות מדינות. הרעיון להעתיק את מרבית תשומת הלב המבצעית של אל-קאעדה לזירה הבינלאומית, ובראש ובראשונה נגד ארצות הברית, החל לקרום עור וגידים בראשו של בן לאדן כבר בעת שהותו בסודן. ואמנם חלק מפעילי הארגון שנטלו חלק ב"פרויקט סומליה" נשאר בקרן אפריקה גם לאחר נסיגת האמריקנים ממוגדישו. הם נועדו להקים תשתית מבצעית רדומה של הארגון בקרן אפריקה, שתופעל בעתיד נגד גורמים אמריקניים וישראליים באזור.⁴⁶ בתקופה זו קיימה איראן נוכחות רבה ומשמעותית בסודן. בתיווך גורמי "משמרות המהפכה" – ולמרות המתח המהותי בין אל-קאעדה הסוני למשטר השיעי באיראן – נוצר שיתוף פעולה מבצעי עם גורמי טרור שיעים, דוגמת חזבאללה הלבנוני. פעילים בכירים של הארגון יצאו לאימונים במחנות של חזבאללה בבקעת הלבנון, שכללו בעיקר אימוני חבלה בפיצוץ מבנים.⁴⁷

ההבנה כי יש להפנות את פעילות ארגונו לזירה הבינלאומית ולמקדה בראש ובראשונה בארצות הברית התפתחה בראשו של בן לאדן במהלך שנות התשעים, שבהן פעל, צבר ניסיון וגיבש את אסטרטגיית הפעולה הרצויה להגשמת חזונו. התבטאויותיו הפומביות מעידות כי בשנים הראשונות להקמת הארגון התייחס בן לאדן לנוכחותה ההולכת וגוברת של ארצות הברית במזרח התיכון כ"נוכחות פולש זר באדמות האסלאם", שיש להילחם בו ולסלקו – גישה המייצגת את תפיסת העולם והאידיאולוגיה של האחים המוסלמים ושל עבדאללה עזאם. לשיטתו של בן לאדן, הנוכחות האמריקנית על אדמת

סעודיה⁴⁸ ממלחמת המפרץ הראשונה בשנת 1991,⁴⁹ וכניסת כוחות אמריקניים לסומליה במבצע "השבת התקווה" ב-1993, הפכו את המדינות הללו ל"זירות ג'יהאד" דוגמת זו האפגנית, שבשטחן יש לקיים ג'יהאד נגד האמריקנים. לצורך הפעילות בסומליה הקים אל-קאעדה כוח חלוץ ייעודי ואיכותי ובו פעילים בכירים ביותר מקרב הוועדה הצבאית של הארגון כדי לאמן את כוחותיו של מנהיג המליציות האזרחיות הסומלי, מוחמד פארה איידיד, ולהשתתף בלחימה באמריקנים. שיאה של פעילות אל-קאעדה בסומליה היה הפלת מסוק אמריקני בשמי מוגדישו והריגתם של שמונה עשר חיילי מארינס שהיו בו. פעולה זו והסתבכות המבצע של ארצות הברית הובילו בסופו של דבר ליציאת החיילים האמריקנים מהמדינה המשוסעת.⁵⁰ לעומת זאת התפתחות הפעילות של אל-קאעדה בסעודיה הייתה איטית יותר והדרגתית ובוצעה בפרופיל נמוך. כך למשל, במחצית הראשונה של שנות התשעים יצא בן לאדן בקריאות פומביות להמונים הסעודים לפעול נגד ארצות הברית, והביע תמיכה בפעילות גרילה ומחאה.⁵¹ בשנת 1995, כדי להמחיש את כוונתו פוצץ הארגון – תחת השם "חזבאללה חיג'אז" ואפשר שאף בסיוע מבצעי של חזבאללה הלבנוני ופטרונו מטהרן – מתחם מגורים של חיילים אמריקנים ששהו בריאד, וגרם למותם של חמישה ולפציעת עשרות בני אדם. כן ביצע את הפיגוע במגדלי חובאר ב-1996 וגרם להרג עשרים וארבעה חיילים אמריקנים.⁵² אי-היענותה של ארצות הברית לעזוב את סעודיה כפי שתבע בן לאדן, גרמה לו להכריז בספטמבר 1996, במאמר דעה שנשלח בפקס אל מערכת העיתון הלונדוני "אל אסלאח", על "ג'יהאד גלובלי" נגד ארצות הברית. במאמר החריף, שכותרתו הייתה "הכרזת הג'יהאד נגד ארצות הברית", טען בן לאדן, שבעיות העולם המוסלמי נגרמות מידי ארצות הברית.⁵³ כן הסביר מדוע חייבים לתקן ובקווים כלליים פירט כיצד יש לעשות זאת. ברטוריקה משופעת בציטוטים מהקוראן הציג בן לאדן את האמריקנים ובעלי בריתם כיצורים אכזרים הצמאים לדמם של המוסלמים, מתענגים על הלחימה ושואפים לחסל את העולם המוסלמי. לשיטתו, ההוכחות להתנהגותה הברברית של ארצות הברית בזירה הבינלאומית ניכרות בכל מקום: בהפצצות על הירושימה ונגסאקי; ההפצצות והסנקציות על עיראק; הכיבוש הישראלי של ירושלים; הצבת כוחות אמריקניים "נוצרים" באזור מכה ומדינה; הסנקציות הנמשכות של האו"ם על לוב, סוריה, איראן וסודן; וכן ה"טבח" באזרחים שעשתה ישראל בשנת 1996 במחנה הפליטים בקאנא שבלבנון. לשיטתו, כל אלו ועוד, הם חלק מהמתקפות האנטי-מוסלמיות שארצות הברית מובילה.⁵⁴

חודשיים אחר כך, בנובמבר 1996, פירט בן לאדן את הגורמים שהביאו אותו להכריז על ג'יהאד כללי נגד ארצות הברית: "חשבנו שהפיגועים בח'ובר ובריאד היוו איתות מספיק חזק עבור מקבלי ההחלטות ההגיוניים בקרב האמריקנים על מנת להימנע ממאבק כולל בין האומה האסלאמית והכוחות האמריקניים, אבל נראה

שהם לא הבינו את האיתות. הבנת האיתות צריכה הייתה לבוא לידי ביטוי בהסגת כל הכוחות האמריקניים מחצי האי ערב".⁵⁵ בפברואר 1998, בעקבות הגברת אמצעי הביטחון בסעודיה ואי ההיענות של סעודיה לקריאה של אל־קאעדה לצאת לג'יהאד נגד ארצות הברית, פרסם בן לאדן פסק הלכה (פתווה) ובו הודיע על הקמת "החזית האסלאמית למלחמה ביהודים ובנוצרים". בן לאדן הודיע על החלטה להעביר את הלחימה באמריקנים לזירה הבינלאומית, וקרא לפגוע באמריקנים וביהודים עושי דברם באשר הם.

בן לאדן יצר למעשה אידיאולוגיה שלישית לג'יהאד, שונה במהותה הן מזו של ה"ג'יהאד נגד אויב חיצוני בזירות ג'יהאד" של עזאם, והן מזו של ה"ג'יהאד הפנימי" של זוואהירי. כעת ניצב בבסיס פעולות אל־קאעדה ה"ג'יהאד הגלובלי", המכוון נגד ארצות הברית והמערב. הקמתה של ה"חזית האסלאמית למלחמה ביהודים ובנוצרים" ומדיניות הפיגועים שנגזרה ממנה, הייתה בעצם קריאה של בן לאדן למימוש גרסה התקפית בינלאומית רחבה של הג'יהאד, שהתנהל למעלה מעשר שנים נגד הכוחות הסובייטיים בזירת הג'יהאד האפגנית.⁵⁶

גורם אחר שסייע לבן לאדן לגבש את החלטתו להכריז על ג'יהאד גלובלי היה התאקלמותו המהירה של אל־קאעדה מחדש באפגניסטן שבשלטון הטאליבאן, והנוחות והביטחון שמהם נהנה הארגון. בתנאים אלה יכול הארגון לקיים פעילות מבצעית והכשרתית בגלוי. אף שכבר בשנת 1996 החל בן לאדן בגיבוש התפיסה המחייבת יציאה לג'יהאד נגד המערב והאמריקנים, דווקא אז הוא דחה על הסף⁵⁷ את פנייתו והצעתו של ח'אלד שיח' מוחמד⁵⁸ לבצע פיגועי ראוה נגד המערב, ובכלל זה חטיפת מטוסים וריסוקם ביעדים נבחרים. קרוב לוודאי שהסיבה לכך נעוצה הייתה הצורך להתבסס תחילה מחדש בזירה האפגנית ולחדש את תשתיותיו תחת משטר הטאליבאן, בטרם ייכנס לפעולה בזירה העולמית. אולם, בראשית 1998 כבר הרגיש בן לאדן בטוח מספיק ומוכן מבצעית, על מנת לקבל את החלטה להוציא לפועל את תכניתו הבינלאומית. אימוץ אידיאולוגיית הג'יהאד הגלובלי כנגד המערב וארצות הברית בראשו, חייב שינוי של המבנה הארגוני והתאמתו לאסטרטגיה החדשה ולשינויים הטקטיים והאופרטיביים הנגזרים ממנה: ראשית, הבהיר בן לאדן כי יש להביא לשילוב ארגוני טרור אסלאמיים נוספים, פרט לאל־קאעדה, במאבק. בן לאדן סבר כי בדרכו של הארגון להצלחה יצוצו שותפים מקריים, אשר לא תידרש מהם טוהרה דתית ואמונות זהות כדי להפוך לבני־ברית או שותפים לג'יהאד.⁵⁹ בתחילה פנה בן לאדן לשותפיו המסורתיים והותיקים ובראשם ה"ג'יהאד המצרי", ארגון שהתמוזג להלכה ולמעשה עם אל־קאעדה.⁶⁰ יחדיו יצרו את "אל־קאעדת אל־ג'יהאד". באופן זה נעשה איימן אל־זוואהירי, מנהיג הג'יהאד המצרי, לסגנו הרשמי של בן לאדן בהנהגת הארגון

המאוחד.⁶¹ בהמשך חברו לאל-קאעדה ארגונים נוספים מרחבי העולם שאימצו את תפיסתו החדשה ואת מדיניות הפיגועים שנגזרה ממנה.

שנית, אל-קאעדה נעשה מוקד השראה לחיקוי מבצעי עבור מוסלמים נוספים. בן לאדן חתר ליצור הנהגה ומוטיבציה, אשר תניע פעולה של יחידים או ארגונים נפרדים מאל-קאעדה. לדבריו, הוא ואנשיו אינם שולטים על כל לוחמי הג'יהאד, אלא פועלים לעורר, לדרבן, לסייע ולהביא את המוסלמים לנקודת הצתה.⁶² בריאיון לרשת ABC האמריקנית בשנת 1998 אמר בן לאדן: "זוהי חובתנו להוביל את האנשים אל האור", וכי הוא ומוסלמים אחרים בעצם קוראים למוסלמים "לצית לעקרונות הדתיים המוטבעים בעומק תודעתם של הרוב".⁶³ בריאיון עיתונאי אחר, שהתקיים לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר, טען בן לאדן: "בעזרת אללה, סופה של אמריקה קרב. סופה אינו תלוי בהישרדותו של עבד זה [או אחר] של האל",⁶⁴ בלי להתחשב במותו או הישרדותו של אוסמה, ההתעוררות החלה... זו הייתה מטרת מבצעים אלו".⁶⁵

באמירה זו הניח למעשה בן לאדן את הבסיס הרעיוני למאפיינים האסטרטגיים להמשך הג'יהאד. כשקבע שתפקידה ההיסטורי של אל-קאעדה לעורר להצית ולסחוף את כלל המוסלמים למאבק שהגיע לשיאו עם הוצאתם לפועל של פיגועי ה-11 בספטמבר, העביר את נס הג'יהאד לגורמים אחרים, שיצטרפו לאורך הדרך. בהפניית אצבע מאשימה לארצות הברית ובפעילות המבצעית שהפעיל נגדה, ניסה בן לאדן למצב את מאבק אל-קאעדה כמאבק בין האומה המוסלמית נגד אימפריית רשע, שהיא אנטי-אסלאמית במהותה. בניסיון לגייס את האנטגוניזם ששרר בציבור המוסלמי, והלך והתפתח במהלך המחצית השנייה של המאה ה-20, לעקרונותיה, פעילותה ומדיניות החוץ של ארצות הברית, טען בן לאדן: "הזהרתי כי אם היא [ארצות הברית] תפתח בקונפליקט עם בני ארץ 'שני המסגדים הקדושים' (סעודיה), אמריקה תשכח את זוועות וייטנם. זהו אכן המקרה, תודה לאל. מה שעתיד לבוא אף עוד גדול יותר אם ירצה האל".⁶⁶ שלישית, השיטה של הפעלת הכוח שונתה והושם דגש על טרור המתאבדים. מבחינה טקטית-אופרטיבית הבין בן לאדן כי עליו לשנות את סגנון לחימת הגרילה העיקשת, הארוכה והעקובה מדם, שאיפיינה את המלחמה עם סובייטים באפגניסטן, ולפנות למאבק ממוקד, ראוותני ומודרני. מאבק זה נועד מחד גיסא לגרום מספר גדול ככל האפשר של נפגעים ודמורליזציה בקרב כוחותיו של האויב ובדעת הקהל הביתית שלו, ומאידך גיסא להאדיר את שמו וכוחו של אל-קאעדה בקרב המוסלמים, על מנת שישמש השראה להצטרפות של רבים למאבק. במסגרת זו טיפח אל-קאעדה את תפיסת האיסת'שהאדיה (טרור המתאבדים) ככלי מבצעי תעמולתי מרכזי. בצדו המבצעי שימש טרור המתאבדים כלי נשק יעיל ואפקטיבי במיוחד, שנועד לגרום למרב הנפגעים אצל יריבו. בצד התעמולתי העניק טרור המתאבדים למפעיליו דימוי רב-עוצמה, כמעט מאגי, משום שמבצעיו נתפסו כבלתי ניתנים להרתעה. וכך אף על

פי שארגוני טרור אחרים השתמשו בטרור המתאבדים שנים רבות לפניו, אל־קאעדה הוא שהצליח להפוך את טרור המתאבדים לערך ארגוני מלכד ולסמלו המסחרי של הג'יהאד העולמי. יתר על כן, אל־קאעדה זוהה תדמיתית עם טרור המתאבדים, וכך הושפעו רבים משותפיו לג'יהאד העולמי לאמץ לרפרטואר המבצעי שלהם את שיטת הפעולה הזו.

רביעית, אל־קאעדה שאף להתיש כלכלית את ארצות הברית (ואת המערב), באמצעות העסקתה במאבק מבית ומחוץ נגד הטרור, עד שתקרוס.⁶⁷ בכירי ארגון אל־קאעדה הכירו בכך שלא יוכלו לנצח את ארצות הברית במאבק צבאי חזיתי ולפיכך ביקשו לגרום לארצות הברית להעסיק את כוחותיה במלחמה ממושכת, מתישה ומקיזת דמים, תרתי משמע, ובעלות כלכלית נמוכה ביותר עבור הארגון עצמו. כך למשל, בעוד הנזק לארצות הברית כתוצאה מהפיגוע בנושאת המטוסים USS-Cole בשנת 2000 היה קרוב לחצי מיליארד דולר, לארגון עלתה הפעולה כ־5000 דולר בלבד.⁶⁸ כך גם בפיגועי ה־11 בספטמבר ב־2001 – אלו עלו לאל־קאעדה חצי מיליון דולר, בעוד לארצות הברית הנזק הישיר כתוצאה של הפעולה עצמה היה למעלה מחמישה מיליארד דולר. יתר על כן, כעשור לאחר תחילת המלחמה בטרור באפגניסטן ובעיראק, נעו הערכות ההוצאות הצבאיות והאזרחיות השונות (כולל נזק ישיר ועקיף) במערכות אלה בין שלושה לחמישה טריליון דולר.⁶⁹ בן לאדן ואל־קאעדה זיהו את תעשיות הנפט והתעופה כתעשיות המרכזיות אשר מניעות את הכלכלה העולמית המערבית ולכן מיקמו אותן במוקד מדיניות הפיגועים.⁷⁰ פעמים רבות התבטאו בן לאדן ובכירי אל־קאעדה במונחים מימי הזוהר של האסלאם מהמאה השביעית וגזרו גזירה שווה בין תעשיית הנפט המודרנית לבין תנועת השיירות אשר עברה דרך מכה בתקופת התהוות האסלאם.⁷¹ הם קראו שוב ושוב לתומכיהם ברחבי העולם לפגוע בתעשיית הנפט, בהנחה שהפגיעה בעורק חיים מרכזי זה תמוטט את הכלכלה המערבית ובכך תזרז את קריסת ארצות הברית ובעלות בריתה.

חמישית, אל־קאעדה שכלל את מערך התעמולה והלוחמה האידיאולוגית־פסיכולוגית שלו. למערך זה הוענקה חשיבות רבה, שהתבטאה באישים שנבחרו לעמוד בראש ועדת התקשורת של הארגון. ביניהם ח'אלד שיח' מוחמד, שהיה גם ראש יחידת המבצעים המיוחדים האחראית לפיגועים בזירה הבינלאומית. החיבור בין שתי היחידות שיקף את החשיבות הרבה שייחס הארגון לניהול הדוק של הקשר בין מערכת הפיגועים לבין מערכת התעמולה הנלווית אליהם ולפיקוח על קשר זה.⁷² מערכת ההפצה והשיווק של דימוי העוצמה של הארגון השתכללה עם השנים כאשר, בנוסף לפעילות חברת ההפקה של הארגון – "אל סחאב" – טרחו חברי הארגון ואוהדיו להפיץ מספר רב של תקליטורי תעמולה ולהקרינם במאות רבות של אתרי אינטרנט.

לבסוף, בן לאדן ביקש לשדרג את מלאי אמצעי ויכולות הלחימה של הארגון. בן לאדן גרס כי "השגת נשק בלתי קונבנציונלי להגנה על המוסלמים זוהי חובה דתית"⁷³, והדגיש את הצורך בהשגת נב"ק כדי לסלק את הצלבנים מאדמות המוסלמים ולחסל את המשטרים המוסלמים שהתמערבו. מבחינתו, נשק זה הוא נשק אסטרטגי ולא טקטי, שכן על פי תפיסתו באמצעות הנב"ק מנצחים במלחמות, והשימוש בו יקדם ניצחון אסטרטגי על יריבי האסלאם.

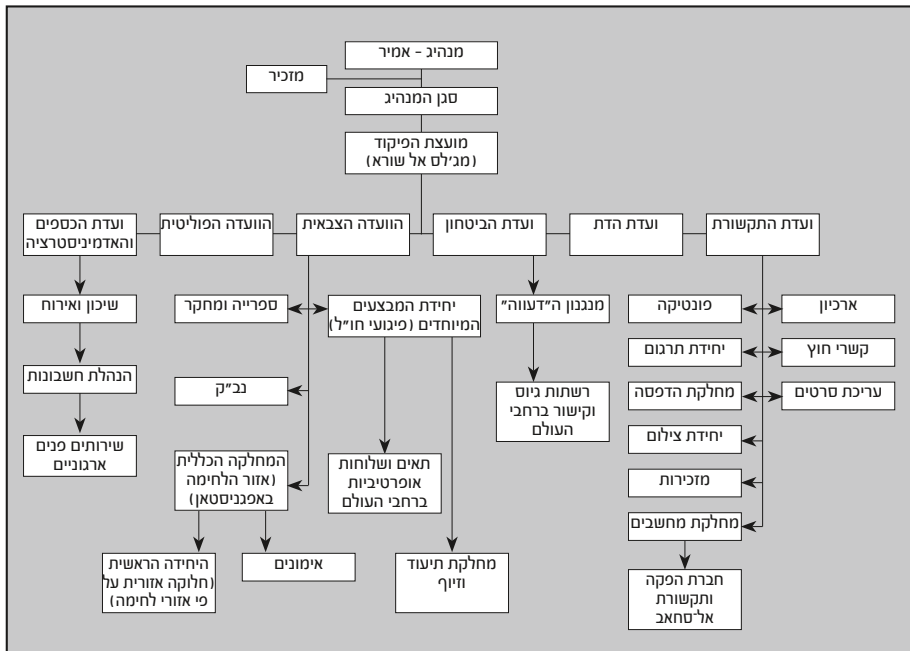
יחד עם השינויים הרבים האלו נשאר אל-קאעדה ארגון היררכי ומסודר, הפועל על פי תקנון "תפעולי" ומבוסס על חלוקת תפקידים ברורה של ועדותיו ופעיליו. מועצת הפיקוד והייעוץ – "מג'לס אל שורא" – שימשה מעין ממשלה או קבינט בארגון, ובן לאדן וסגנו זוואהירי היו הבכירים בה. תחתיה פעלו ועדות שתפקדו כמשרדים מיניסטריאליים, ברמה המאפיינת ארגון תת-מדינתי, והיו אחראיות לנושאים כמו פעילות צבאית, אדמיניסטרציה וכספים, דת, תעמולה ועוד. רק פעילים בכירים ביותר של הארגון יכלו להימנות על "מועצת השורא" ולפיכך מילאו תפקיד זה רק ראשי ועדות ומנהיגים בולטים של יחידות משנה אחרות. לאחר קבלת ההחלטה לעבור לג'יהאד גלובלי נוספו לאותו מבנה בסיסי שני גופים ייעודיים בעלי חשיבות עליונה לקיום ג'יהאד נגד המערב:

הראשון, ועדה ביטחונית, האחראית למנוע חדירת גורמי ביון מערביים לשורות הארגון ובמקביל אחראית לגיוס פעילים חדשים לשורותיו גם ממדינות המערב באמצעות מנגנון גיוס משומן. גוף זה – "מנגנון הדעווה" – היה כפוף ישירות לוועדת הביטחון של הארגון,⁷⁴ וכלל רשת של אימאמים ואנשי דת, אשר נפרשה במהלך שנות התשעים בבירות מרכזיות בעולם. הגוף השני הייתה היחידה למבצעים מיוחדים לביצוע פיגועים בזירה הבינלאומית, שהוקמה במסגרת הוועדה הצבאית של הארגון. בין הגופים הללו התקיימו זיקות ושיתופי פעולה: מנגנון הדעווה הורכב מפעילי הארגון שהשתתפו בלחימה בסובייטים באפגניסטן, ועליו הוטל לאתר ולגייס צעירים מתאימים במדינות מערביות ולשלחם לאימון במחנות הארגון באפגניסטן. פעילים אלו, אשר תפקדו למעשה כקציני הקישור (Point Of Contact – POC) של הארגון במקומות שונים בעולם ופעלו במסווה של אנשי דת ואימאמים במסגדים ומרכזים אסלאמיים בעיקר במדינות מערב אירופה, ניצלו תסכולים סוציו-אקונומיים ואישיים בקרב בני הדור השני והשלישי של מהגרים מוסלמים במערב אירופה – רובם ככולם ילידי המערב ובוגרי מערכות החינוך במדינות מושבם, שלא הצליחו להשתלב בחברה המערבית.

מגמת ההקצנה על רקע פערים סוציו-אקונומיים שניכרה בקרב בני המהגרים, אשר נודעה לימים בשם "תהליך הרדיקליזציה או ההקצנה האסלאמית", החלה להתפשט באירופה משנות ה-90 ואילך, התעצמה לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר, והתפשטה גם לצפון אמריקה ואוסטרליה. צעירים אלו הפנו כעסם נגד המדינה והחברה בה חיו ופנו

לחיפוש מקורות ושורשים בתהליך של "חזרה בתשובה" לאסלאם ואימוץ אורח החיים האישי והקהילתי הנגזר ממנו. במהלך מסע אישי ארוך זה של אנשים צעירים לעבר שורשיהם הדתיים אסלאמיים, נוצרו ממשקים בינם לרשת הגיוס והאיתור שפרש ארגון אל-קאעדה ברחבי אירופה. סופו של התהליך הביא להצטרפותם של חלק מהצעירים למחנות האימונים של הארגון בסודן ובאפגניסטן ולשילוחם לזירות הג'יהאד השונות שפעלו באותן שנים בבוסניה, צ'צ'ניה, קשמיר ואפגניסטן עצמה לשם פעילות נגד גורמי החזית הצפונית. יתר על כן, החלטתו האסטרטגית של בן לאדן לנהל ג'יהאד גלובלי הפכה את הצעירים המערביים לכלי מבצעי בעל ערך רב עבור הארגון. בניגוד לפעילי אל-קאעדה המסורתיים, שמרביתם הגיעו מהמזרח התיכון, הפעילים החדשים דברו את שפות המערב, נשאו תיעוד אירופי והיו בעלי השכלה מערבית והיכרות מעמיקה עם התרבות ואורח החיים המערביים. כל אלה איפשרו פעילות מבצעית מתקדמת על אדמת המערב. אין תמה אפוא שמרבית התכנונים המבצעיים של יחידת העילית החדשה שבראשות ח'אלד שיח' מוחמד התבססה על פעילים מערביים, שגויסו ברובם באמצעות "מנגנון הדעווה". הבולט בהם היה "תא המבורג", אשר שלושה מחבריו שימשו כטייסים המתאבדים בפיגועי ה-11 בספטמבר.

תרשים 2: מבנה אל-קאעדה בסוף שנות התשעים לאחר הוספת ועדת הביטחון ויחידת המבצעים המיוחדים⁷⁵

ההתקפות הראשונות שבוצעו בהתאם על פי ההחלטה לצאת למערכת טרור נגד ארצות הברית היו שני פיגועים נועזים וראוותניים, הראשון בשנת 1998 והשני ב-2000, שנוהלו בידי יחידת המבצעים המיוחדים החדשה של הארגון. בהסתמכו על תשתית הטרור שביסס הארגון באפריקה כבר משנת 1993, בחר בן לאדן לצאת למבצע הראשון של אל-קאעדה באפריקה – בקניה ובטנזניה. היעד שנבחר כמטרה היה שגרירויות ארצות הברית. בכך סימן בן לאדן את הנציגויות הדיפלומטיות, המהוות את הזרוע המדינית המבצעת של 'האימפריאליזם האמריקני', כמטרה מועדפת גם עבור שותפיו. הפעולה נועדה להרוס את השגרירויות האמריקניות על יושביהן באמצעות רכבי תופת עמוסים בחומרי חבלה הנהוגים בידי מתאבדים. שתי ההתקפות, בניירובי ובדאר-א-סלאם, בוצעו במקביל בידי נהגים מתאבדים. השימוש במתאבדים נועד לבסס את דפוס הפעולה הזה כסמל ארגוני מלכד, כסימן היכר של הארגון וכמודל מבצעי לחיקוי. הפיגועים במזרח אפריקה הוו הצלחה רבה מבחינת אל-קאעדה, משום ששמו את הארגון על המפה העולמית כמבצע ולא רק כמארגן ותומך לחימה (אף שרובם המוחלט ההרוגים בהתקפות הסימולטאניות היו מקומיים). הארגון לא נטל אחריות רשמית לפיגוע, אך מפקדיו ובראשם בן לאדן שלחו רמזים עבים באשר לאחריותם למתקפה. הם אף איימו כי זוהי רק תחילת הדרך וכי המאבק נגד ארצות הברית יימשך גם בעתיד. ואכן באוקטובר 2000 ביצעו פעילים מהשלוחה התימנית של יחידת המבצעים המיוחדים של אל-קאעדה פיגוע התאבדות באמצעות סירת תופת במשחתת האמריקנית יו אס. אס. קול. בפיגוע נהרגו שבעה עשר בני אדם, נפצעו שלושים ותשעה מלחים, והמשחתת הגיעה לסף טביעה. באמצעים דלים ובעלות נמוכה, הצליחה פגיעה זו במשחתת אמריקאית – סמל הזרוע הצבאית של האימפריאליזם האמריקני בחופי המזרח התיכון – לגרום הרג רב ונזק כלכלי כבד. יכולתו והצלחתו של הארגון להכות באמריקנים היוו תעמולה על ידי המעש, אשר גרמה למוסלמים רבים לבקש להצטרף לשורות הארגון המיליטנטי.⁷⁶

במקביל העניק הארגון את ברכת הדרך לחלק משותפיו, בעיקר מקרב תאי ורשתות טרור שהוקמו אד הוק לאחר שראשיהן התאמנו במחנות באפגניסטן, לתכנן ולבצע פיגועים במערב בהתבסס על יכולותיהם המבצעיות ללא הכוונה או סיוע ישיר ממנו. במסגרת זו בלטו כוונות הפיגוע של רשת בגאל בבלגיה ובהולנד וכן ניסיונות לבצע פיגועים בערב המילניום החדש במקומות שונים ברחבי העולם ובהם שדה התעופה של לוס אנג'לס על-ידי אחמד ראסם, ובעמאן על-ידי רשת טרור ירדנית שהתבססה על בוגרי אפגניסטן נגד תיירים אמריקנים וישראלים בעת ביקוריהם במקומות הקדושים לנצרות ובמעבר הגבול בין ירדן לישראל.⁷⁷

מתקפת ה-11 בספטמבר הייתה בראש ובראשונה ביטוי לאסטרטגיה של בן לאדן להעתיק את הלחימה לשטחה של ארצות הברית באמצעות פגיעה ישירה וחסרת תקדים

בהיקפה במטרות בעלות ערך סמלי: מגדלי התאומים, שגילמו את מרכז עוצמתה הכלכלית-מסחרית של המעצמה הגדולה והחזקה בעולם; הפנטגון, שסימל את בסיס עוצמתה הצבאית של ארצות הברית ואת זרועות התמנון הצבאי האמריקאי; והבית הלבן, שפגיעה בו תוכננה בתחילה, ואחר כך בגבעת הקפיטול, שהם סמלי הממשל האמריקאי לדורותיו.⁷⁸ כן אופיינה המתקפה בחדשנות טקטית שעה שמספר דפוסי פעולה מוכרים מהעבר – חטיפת מטוסים, לקיחת בני ערובה, פיגועי התאבדות, ושימוש באמצעי לחימה "קרים" (סכינים) – שולבו לכדי הפיכתם של מטוסים עמוסי דלק לפצצות רבות עוצמה בריסוקם אל תוך יעדיהם.

בהתקפה זו הצליח אל־קאעדה להאדיר את גבורתו של הארגון ככוח חלוץ פורץ ומתווה הדרך של הג'יהאד הגלובלי. לא זו בלבד שאל־קאעדה בחר כיריב המרכזי שלו את המעצמה החזקה בעולם, הוא גם תקף אותה בשטחה ופגע ישירות בסמליה. כך ניפץ לכאורה את האסימטריה שקיימת בין עוצמת ארצות הברית לעוצמת העולם המוסלמי. המתקפה הראוותנית, ובהמשך לה תגובת הנגד החרیפה הצפויה של ארצות הברית, נועדה לגרוור את המעצמה למלחמה נגד העולם המוסלמי, להביא לניכור הציבור המוסלמי ולסחוף את צעיריו, וכן להאיץ את תהליך גיוסם של מתנדבים חדשים ברחבי העולם.⁷⁹ כן נועדה המתקפה להשריש בקרב הציבור המוסלמי את הראייה הדיכוטומית של המאבק כהתנגשות בלתי נמנעת בין "תרבות הרשע" המערבית, לבין "תרבות הצדק" המוסלמית, בין העריצות והשחיתות המוסרית האמריקאית למול הטוהר האסלאמי.

במלחמה כוללת זו בין התרבויות, היהודים ובכללם הישראלים הוגדרו כיעד מיוחד. השקפת העולם המנחה את אל־קאעדה הייתה ונותרה אנטי־יהודית ואנטי־ישראלית במהותה והיא אינה שונה מזו של גורמי אסלאם קיצוני אחרים, שקדמו להם. לשיטתם, היהודים הם עושי דברם של האמריקנים ולפיכך הם חלק מקנוניה עולמית של מזימת "הצלבנים" ה"יהודי-נוצרית".⁸⁰ על פי תפיסה זו, מדינת ישראל הושתלה במכוון במזרח התיכון כעצם בגרונו של העולם המוסלמי, והיא התגלמות מדינית של המזימה. לפיכך חובה להילחם בישות זו עד אובדנה וסילוקם של היהודים מהאזור. הדרך לעשות זאת היא באמצעות פעולות טרור כואבות, שיובילו להחלשת פטרוניה של המדינה היהודית ובראשם ארצות הברית, ויוכיחו להמוני המוסלמים ולתומכיהם הפוטנציאליים כי בניגוד לדימויה כבלתי מנוצחת, זוהי מדינה חלשה ובת חלוץ.⁸¹ בפועל, עד שנת 2001 נותרה הרטוריקה הארסית נגד ישראל והיהודים כמעט בלא ביטוי מעשי, חוץ ממספר קטן של ניסיונות לתקוף יהודים באירופה ובמזרח התיכון, שתוכננו בעיקר בידי קבוצות ורשתות טרור נתמכות אל־קאעדה בצפון אמריקה⁸² – רובם הגדול סוכלו.

פרק 2

עשור של טרור: האסטרטגיה של אל-קאעדה

הרושם שהותירה מתקפת ה-11 בספטמבר על העולם כולו יצרה לארגון תדמית חדשה כ"כוח האסלאמי העולה" – ענק טרור רב כוח ובעל השפעה מאגית על תומכיו. תדמית זו הגבירה את ההתלהבות מהארגון בקרב צעירים מוסלמים ברחבי העולם, תרמה להצטרפותם של מתנדבים חדשים רבים, ובעיקר הכניסה את אל-קאעדה לתנופה לא רגילה של פעילות ותכנון פיגועים שיזמו מפקדיו הצבאיים של הארגון כבר לפני המתקפה בארצות הברית. בעיני מפקדי אל-קאעדה, הצלחת המתקפה הוכיחה שתפיסת הג'יהאד מצליחה לחולל שינוי תודעתי אצל פעילי הארגון ותומכיו בנוגע לאפשרויות לגרום לנפגעים רבים ולנזקים כבדים בפיגוע בודד. לפיכך בעשור שראשיתו במתקפת ה-11 בספטמבר וסיומו (הלא פורמלי) בחיסול אוסאמה בן לאדן בידי הכוחות המיוחדים של צבא ארצות הברית במאי 2011, שמו הארגון ושותפיו דגש מבצעי בתכנון וביצוע פיגועי טרור ייחודיים, ראוותניים, קטלניים ובעלי משמעות אסטרטגית, תוך מימוש אסטרטגיית הלחימה במערב ובשותפיו בהתאם למתווה שגיבש בן לאדן באפגניסטן באמצע שנות התשעים.

הפעילות המבצעית של הארגון בזירה הבינלאומית נוהלה בידי יחידת המבצעים המיוחדים האמונה על ביצוע פיגועים בחו"ל ובפיקודם של מנהיגי המובילים של הארגון דוגמת ח'אלד שייח' מוחמד,⁸³ מפקד מתקפת ה-11 בספטמבר. יחידה זו מימנה, יזמה, כיוונה ואף ניהלה טקטית את מרבית הפיגועים הגדולים וניסיונות הפיגוע הראוותניים שנעשו במהלך העשור ביעדים חשובים במיוחד, דוגמת נמלי אויר וים, מִצְרַיִם, מכליות נפט, תחנות כוח, יעדי תעופה, תשתיות אנרגיה, יעדי תיירות ובתי מלון. כן יזמה היחידה פיגועי הרג המוני באמצעות הטמנת פצצות וירי, וכן עסקה בתכנון לפגוע ביעדים כלכליים, מסחריים אחרים. בדומה לפיגועים בארצות הברית, גם הפיגועים ותכנוני הפיגועים שאחריהם היו חדשניים וכוונו לגרום הרג המוני. בלטו ארבעה ניסיונות שונים לחקות ולשחזר את הצלחת המתווה המבצעי של מתקפת ה-11 בספטמבר: בארצות הברית (חוף מערבי), בבריטניה במזרח הרחוק ובמפרץ הפרסי; ניסיון לבצע פיגוע רדיולוגי בארצות הברית; ניסיונות אחדים להפיל מטוסי נוסעים אמריקניים בריטיים וישראליים; וכן ניסיון לרסק בו בזמן כעשרה מטוסים

אמריקניים, בריטיים וקנדים במהלך טיסתם מעל האוקיינוס האטלנטי.⁸⁴ אילו חלק גדול יותר מכוונות הפיגוע של היחידה היו מתממשות, מספר הנפגעים היה היה גדול לאין שיעור מזה שנגרם בפועל ומגיע לאלפי ואולי אף לכמה עשרות אלפי הרוגים. אסטרטגיית הפעולה שהנחתה ניסיונות אלה התבססה על ארבעת עמודי התווך: טרור מתאבדים, לוחמה פסיכולוגית, ג'יהאד כלכלי, שאיפה לטרור בלתי קונבנציונלי ופיתוח יכולות סייבר. במהלך עשור זה היו אל קאעדה ובעיקר שותפיו אחראים לעשרות רבות של פיגועי התאבדות כאשר בכל התקפה נהרגו למעלה מ-50 בני אדם. כמובן שמתקפת פיגועי ה-11 בספטמבר שכתוצאה מהם נהרגו כשלושת אלפים בני אדם היה החריג והקטלני ביותר ביניהם.⁸⁵ שימוש במחבלים מתאבדים בזירה הבינלאומית, כדפוס פעולה מועדף בידי ארגוני טרור החל כבר חמש עשרה שנים לפני הופעת אל-קאעדה. ואולם אל-קאעדה הוא שהפך את אתוס ההקרבה העצמית בשם האל והדת למטרה בפני עצמה,⁸⁶ ותרם למינופו של טרור המתאבדים ולשדרוג הפעלתו והיקף קורבנותיו. יתר על כן, דפוס פעולה זה אומץ בידי חלק ניכר מגורמי הג'יהאד העולמי למיניהם,⁸⁷ ואלה הפיצו את השימוש בו לאזורים ולמדינות שלא חוו איום זה עד העשור ההוא. לעומת שני העשורים שקדמו לו, במהלך עשור זה גדל פי חמישה עשר מספרם של של פיגועי ההתאבדות בעולם שבוצעו בידי ארגונים המזוהים עם הג'יהאד העולמי, והגיע למעל לשמונים וחמישה אחוזים מתוך כ-3500 פיגועי התאבדות בסך הכול עד שלהי שנת 2013.⁸⁸

יחד עם השימוש בפיגועי התאבדות כגורם הרג מרכזי מפעיל אל-קאעדה לוחמה פסיכולוגית ותעמולה למינוף האידיאולוגיה. עם ההתפתחות הטכנולוגית של אמצעי התקשורת ובראשם אתרי האינטרנט ויכולת ההפקה העצמית של סרטונים, הוקמו אלפי אתרי אינטרנט המזוהים עם רעיונות אל-קאעדה והג'יהאד העולמי והוצגה בהם פעילות מבצעית שצולמה במהלך התרחשותה. באמצעות אתרים אלה ובהפקות מושקעות וחזותיות ברורות הופצו ברחבי העולם צילומים של פעולות צבאיות ושל פיגועים שהשתתפו בהם אנשי הפלגים השונים, מלווים במסרים אידיאולוגיים ואסטרטגיים, ופיאור עוצמת הארגונים לעומת חולשת יריביהם ופגיעותם.

עמוד התווך השלישי של אסטרטגיית הלוחמה של אל-קאעדה ושותפיו בעשור האחרון הוא ההיבט הכלכלי, שנעשה נדבך מרכזי בדוקטרינת הטרור של הג'יהאד העולמי נגד המערב: אל-קאעדה ושותפיו ריכזו במהלך העשור מאמצים נרחבים, ובערוצים שונים, לפגוע קשה ככל האפשר בכלכלה העולמית, כחלק ממערכה כוללת שנועדה לרושש את המערב באמצעות הנגזרות הכלכליות של הפגיעה בעורקי התעשייה, המסחר והאנרגיה, וכן על-ידי התשת צבאותיו בלחימה מבזרת בזירות לחימה שונות ורחוקות זו מזו.⁸⁹ כך למשל, ההשלכות הכלכליות הישירות והעקיפות של פיגועי ה-11 בספטמבר על מדינות המערב ובראשן ארצות הברית, ובכלל זה הוצאות אבטחה, שיגור

כוחות צבא לאפגניסטן ולעיראק ומימון הימצאותם שם, מוערכות בטריליוני דולרים בכל שנה.⁹⁰ הפיגועים גם גרמו שינוי באורח החיים במערב. מעריכים שהשלכותיו הכלכליות של שינוי זה תרמו רבות למיתון הכלכלי החרף הפוקד את העולם מאז שנת 2008 והכלכלות המערביות מתקשות להיחלץ ממנו.⁹¹ התעשיות המרכזיות המניעות את כלכלת המערב, כגון תעשיות הנפט, התיירות, התחבורה הציבורית והתעופה סומנו והותקפו, ומאמץ מיוחד הושקע בניסיונות לחסום מְצָרֵי תעבורה ימית מרכזיים באמצעות פיגועים דוגמת הפיגועים בְּמֶצְרֵי גיברלטר באביב 2002, בְּמֶצְרֵי באב אל-מנדב באביב 2003 ובְּמֶצְרֵי הורמוז באוגוסט 2010. תוכננו גם פיגועים, שרובם לא יצאו אל הפועל, ביעדים פיננסיים בינלאומיים ובהם בנקים גדולים, בנייני בורסה ברחבי העולם והמתחם הפיננסי בוול סטריט.⁹² נוסף על הפגיעה הכלכלית הישירה, ראו הארגון ושותפיו גם בפגיעות כלכליות עקיפות הנגזרות מפעילותם מטרה בפני עצמה. כך למשל קבע ארגון אל-קאעדה בחצי האי ערב (AQAP) כי אחת המטרות של התקיפות שביצע על מטוסי מטען אמריקניים באוקטובר 2010, שכוונה מבצע 4200 (על שם הסכום בדולרים שעלתה הפעולה), הייתה לגרום לאמריקנים להשקיע עשרות מיליוני דולרים בפיתוח מערכות אבטחה חדשות ויישומן בשטח במענה לאיום החדש.⁹³ ולבסוף, נוסף על השקעותיו בתחום המתקפה הקונבנציונלית והג'יהאד הכלכלי, השקיע הארגון מאמצים רבים בניסיון להשיג או ליצור יכולות בלתי קונבנציונליות. כך, נוסף על ניסיונות חובבניים, שלא צלחו, לייצר אמצעי נב"ק,⁹⁴ הפעיל אל-קאעדה פרויקט ייחודי וסודי לייצור נבגי אנתרקס. פרויקט זה התנהל בפיקוחם הישיר של איימן אל-זוואהירי ואחריו ח'אלד שיח' מוחמד, ופעל בניהולו המקצועי של המיקרוביולוג המלזי יאזיד סופאת מארגון ג'מעה אסלאמיה, שנעזר בסטודנטים לרוקחות ומיקרוביולוגיה (חלקם הגדול פלסטינים שלמדו בפקיסטן דוגמת סאמר אל ברק פלסטיני יליד כווית שהפך לאחד מבכירי המדענים ועצור מאז 2010 בישראל⁹⁵). בפרויקט זה הצליח הארגון לייצר נבגי אנתרקס במעבדות ייעודיות שהוקמו בקנדהאר ואחר כך בקראצ', ובעת שהמעבדות נתפסו בידי כוחות הקואליציה בשנת 2002 כבר היו הנבגים בשלב שכפול.⁹⁶ דיווחים אחרים משנת 2004, שמהימנותם אינה ברורה, הצביעו על כך שאל-קאעדה קיבל מתקן גרעיני בגודל בינוני מאנשי פרויקט הגרעין של פקיסטן בראשותו של אבי הפצה הפקיסטנית א.קיו. ח'אן.⁹⁷ על פי מידע זה נמצא המתקן ברשותו של פעיל הארגון הבכיר סייף אל-עאדל,⁹⁸ ונועד לשמש את הארגון לפיגוע נקמה בארצות הברית במקרה של פגיעה בראש הארגון אוסאמה בן לאדן. על פי מידע זה עסקו פעילי הארגון בהעברת המתקן לארצות הברית.⁹⁹

גם בפיתוח יכולת סייבר הושקעו מאמצים: ח'אלד שיח' מוחמד הנחה פעיל של הארגון בארצות הברית לבחון אפשרויות פריצה למערכות המחשב של בנקים מובילים בארצות הברית ולפגוע בחשבונות בנק פרטיים ועסקיים.¹⁰⁰ בשנת 2002 נתגלתה נוכחות

סייבר של אל-קאעדה במערכות SCADA – מערכות תשתית המנהלות בעיקר סניטציה וחשמל בארצות הברית.¹⁰¹ בה בעת נודע על התעניינות פעילים של אל-קאעדה במערכות הפעלה קיברנטיות של מערכת סכרים גדולה בארצות הברית.¹⁰² על אף ניסיונות אלו, נראה כי מאמציו של אל-קאעדה לשים את ידיו על נב"ק או לייצרו בעצמו לא צלחו. בשלב זה נדמה כי האיום שהארגון יצליח לייצר או אף לרכוש נב"ק בעל פוטנציאל להרג המוני, אם גרעיני ואם סוגים קטלניים של נשק ביולוגי, אינו קרוב להגשמה. גם בנושא הסייבר, עד כה לא התגלו ממצאים המעידים על הצלחה של תכנית כזאת או אחרת. אף על פי שאין כאמור עדויות מוחשיות להצלחת מאמצי הסייבר של אל-קאעדה, אין לבטל את האיום הפוטנציאלי הגלום בבמרחב הסייבר המתפתח בקצב מהיר ביותר גם מצד אל-קאעדה ושותפיו.

התמודדות הארגון עם הלוחמה נוגדת הטרור המקומית והבינלאומית

יחד עם התנופה וההצלחות שקצר בעקבות פיגועי ה-11 בספטמבר, ובעיקר בשנים 2001-2003 נאלץ הארגון להתמודד עם לחימה נוגדת טרור אינטנסיבית, שכוונה ישירות כלפי בסיסו ותשתיותיו באפגניסטן, ואחר כך בפקיסטן ולאורך הגבול בין שתי המדינות. משלהי שנת 2001 ועד אמצע 2003 נאלצו מפקדי הארגון לעסוק בעיקר בהישרדות אישית ובניסיון להסתתר מפני רדיפות והפצצות כבדות של כוחות הברית בראשות ארצות הברית. עד סוף שנת 2001 נעקר הארגון משטחי אחיזתו המרכזיים באפגניסטן ונאלץ לחפש מקומות מחיה חדשים באזורי הספר לאורך הגבול פקיסטן-אפגניסטן. גם תנועת הטאליבאן, מיטיבתה של אל-קאעדה באפגניסטן, ניגפה בקרבות עם כוחות הקואליציה ואיבדה לחלוטין, גם אם באופן זמני, את בסיסי הכוח שלה במדינה. במקומה הוקמה בקאבול ממשלה חדשה שהורכבה מאנשי "החזית הצפונית" בראשותו של מוחמד קארזאי ונשענה על כידוני צבא ארצות הברית.

המערכה הבינלאומית הרצופה והשיטתית נגד הארגון שניהלה קואליציה של מדינות מערביות, ערביות ואחרות, נבעה מההכרה שאתגר הטרור חורג מגבולותיהן של מדינות בודדות, ורק שיתוף פעולה חוצה גבולות וחסר תקדים בהיקפו יסייע להקטין את נזקיו של מחנה הג'יהאד העולמי בראשות אל-קאעדה. ואכן שיתוף פעולה זה הביא לידי כך שמומשה רק מקצת מפעילות הטרור הנרחבת שתכנן הארגון.¹⁰³ במיוחד ראוי לציון המערכה של כלי הטיס הלא מאוישים שהפעיל צבא ארצות הברית, שפגעה במפקדי הארגון ובבכירי פעיליו במקום מחבואם באזור השבטי בפקיסטן. מערכת סיכולית זו, שהופעלה בימי ממשלו של הנשיא בוש, הוגברה בימי ממשל הנשיא אובמה ונעשתה לכלי הנשק היעיל והקטלני ביותר במערכה נגד פעילי הג'יהאד. בן לאדן עצמו, במכתבים שנתפסו באחוזה שבה חוסל, הזהיר את פעיליו מפני אמצעי הלחימה הזה. למרות יעילותו הרבה עורר השימוש המוגבר בכלי טייס לא מאוישים ביקורת מבית בארצות

הברית ובמדינות שבהן נעשה בו שימוש, בעיקר בפקיסטן. על אף ביקורת זו, והמענה של הנשיא אובמה,¹⁰⁴ נראה כי מעבר לפיקוח מוגבר יותר והעברת האחריות לשימוש בו מידי ה-CIA לידי הצבא לשם חשיפה לפיקוח ציבורי על-ידי הקונגרס, הוא ימשיך גם בעתיד לשמש כלי מרכזי במדיניות נוגדת הטרור ואיום מרכזי על אל-קאעדה ושותפיו. אף שרוב כוונות הפיגוע סוכלו, לא חדלו הארגון ושותפיו מההכנות לפעולות טרור גדולות. הסיבה העיקרית לחוסר ההצלחה לשחזר את פיגועי ה-11 בספטמבר לא נבעה רק מהלחץ הבינלאומי, אלא גם מהתפרשותו של הארגון על פני אזורים נרחבים ולחיתתו העזה בשלוש חזיתות לפחות (עיראק, אפגניסטן, פקיסטן). חלק ניכר מהאנרגיה הארגונית הוסט ממדינות המערב לזירות האחרות, ואף באו לידי ביטוי באימוץ דפוסי פעולה שונים בעיקר בתחום הגרילה וההתקוממות. עקב כך התקשו הארגון ושותפיו לממש את רוב התכנונים המבצעיים.

רתימת גורמים אסלאמיים נוספים למאבק

שנת 2003 סימנה את תחילת התאוששותו של אל-קאעדה. המערכה הצבאית של ארצות הברית בעיראק, שהחלה באפריל 2003, הסיטה חלק ניכר ממשאבי ארצות הברית ומתשומת לבם של מנהיגיה מהמערכה באפגניסטן, סייעה לאל-קאעדה למצוא הפוגה בהתקפה הצבאית עליו ולהתארגן מחדש באזור הגבול בין אפגניסטן לפקיסטן. לא זו בלבד שרבים ממפקדי אל-קאעדה ואנשיו נחלצו מהמרדף האינטנסיבי של הכוחות האמריקניים, אלא הקשר עם הטאליבאן באפגניסטן ובפקיסטן התהדק, חודש בסיס התשתיות ואימון האנשים באזורים השבטיים בווייריסטן, ואושו מטרות המלחמה בארצות הברית ובעלות בריתה. עיראק נהפכה למנוע מרכזי בהחייאת סדר היום של אל-קאעדה והג'יהאד העולמי, עת הותנעה פעילות הלחימה שם. כן נוצלה זירת עיראק לתעמולה, לגיוס ולאימון חברים חדשים וצבירת ניסיון קרבי. התפתחויות אלו סייעו לארגון להשתלב, בצד ארגונים שותפים ובראשם הטאליבאן ורשתות אזוריות שונות דוגמת רשת חקאני באפגניסטן, בלחיתת טרור וגרילה נגד הנוכחות הצבאית האמריקנית באפגניסטן ובעיראק.

השינוי האסטרטגי שעבר אל-קאעדה בהציבו את המערב וארצות הברית בראשו כיריב המרכזי והנגזרות המבצעיות של אסטרטגיה זאת, מיצבו את הארגון בשלב זה כאוונגרד וכדגם הזדהות וחיקוי. בעיני ארגונים, רשתות או פעילים בודדים, וכן בעיני גורמי התקשורת והציבור הרחב, נחשב אל-קאעדה לשולט בגורמי הג'יהאד העולמי וכמי שמכוונם ישירות לפעול בהתאם ליעדיו, מטרותיו והשקפת עולמו. כעת ביקשו שותפיו לדרך, ותיקים וחדשים כאחד, לאמץ את שם המותג אל-קאעדה. חלקם, שהוכיחו יכולת גבוהה ונכונות לאמץ את אסטרטגיית הפעולה של הארגון, אף קיבלו אישור לעשות כן, וצירפו את השם "אל-קאעדה" לשם האזור שבו פעלו, ושדרגו את

פעילויותיהם והתאימו אותן לדוקטרינה של אל-קאעדה. אף על פי שהנהגת אל-קאעדה שלטה באופן מלא רק על היחידות האורגניות של הארגון, בה בעת היא הייתה מעורבת לעתים בהנחיה כללית של מדיניות הפיגועים של שותפיו הקרובים ברחבי העולם ובזירות הג'יהאד השונות.¹⁰⁵ ואכן הפיגועים וניסיונות הפיגועים שנעשו במהלך העשור מעידים על השינויים התפיסתיים והמבצעיים שעברו שותפיו הממוסדים והלא מאורגנים כאחד של הארגון, ובראשם הפיכת טרור המתאבדים לחלק מדפוס הפעולה שלהם. התפתחות זו תרמה במידה ניכרת לגידול האקספוננציאלי של טרור המתאבדים שחל בעשור האחרון ברחבי העולם לעומת שני העשורים שקדמו לו, ולהכפלת מספרן של המדינות שטעמו את טעמו המר של טרור המתאבדים.¹⁰⁶

ארגונים שותפים

הבסיס לשיתוף הפעולה המבצעי עם הארגונים המקומיים המשתייכים לאותו זרם רעיוני החל בשנות התשעים, לפני הצלחתו של אל-קאעדה ומיצובו כדגם לחיקוי. כבר בשנים ההן סיפק אל-קאעדה שירותי אימון והכשרה ותרם משמעותית למאבק הג'יהאד הפנימי שניהלו בארצותיהם להפלת המשטר ה"כופר" ולהקמת שלטון פונדמנטליסטי שיתבסס על השריעה כחוקת המדינה. באופן מסורתי פעלו ארגונים אלו בארצם נגד יעדי ממשל כמו משטרה, צבא ותיירות, ואף עשו פיגועים נגד אזרחים כדי לגרום חוסר יציבות ולערער את אחיזת השלטון הקיים. מערכות היחסים האישיות שנוצרו בין ראשי הארגונים המקומיים לבכירי אל-קאעדה בתקופת הלחימה המשותפת בסובייטים באפגניסטן, נשתמרו גם אחרי שהסתיימה המלחמה, וכל אחד מהם פנה להמשיך את דרך הג'יהאד, במסגרת אל-קאעדה או במסגרות של הארגונים המקומיים.¹⁰⁷ למשל, כשמונה ח'אלד שיח' מוחמד לתפקיד ראש יחידת המבצעים המיוחדים של אל-קאעדה בסוף שנת 1998 – תחילת 1999, הוא הביא עמו כנדוניה את קשריו הישנים עם בוגרי מחנה סאדא של עבד אל-רסול סיאף. ח'אלד שיח' מוחמד שהיה מבכירי מחנהו של סיאף שמר על קשר מבצעי עם רד'וואן עסאם אל-דין – חמבאלי שהתמנה לראש הזרוע הצבאית של ארגון ג'מאעה אסלאמיה בדרום-מזרח אסיה, עם עבד אל-ראזק ג'נג'לאני מייסדו ומפקדו הראשון של הארגון הפיליפיני "אבו סיאף",¹⁰⁸ וככל הנראה גם עם ח'אפז סאעד, שלימים ייסד את הארגון הקשמירי "לשכר א-טייבה".¹⁰⁹

הצלחתו של אל-קאעדה בתחילת המאה ה-21 גרמה לכך שפעילים אלו, שארגוניהם התמקדו אז בג'יהאד פנימי בלבד, רתמו חלק מתשתיותיהם המבצעיות לטובת מבצעים נגד יעדים מערביים באזורי פעילותם המסורתית, בהתאם למדיניות הפיגועים הגלובלית של אל-קאעדה. כן ביקשו פעילים אלו להקל את הלחץ שבו היה אל-קאעדה נתון באפגניסטן על-ידי הסטת תשומת הלב וביזור המשאבים והתשומות הצבאיות המודיעיניות והביטחוניות של מדינות המערב לאזורים נוספים בעולם. עד סוף 2013

ותוך התמקדות בביצוע מגה-פיגועים ביעדים בעלי חשיבות כלכלית אסטרטגית, ובראשם תעשיות הנפט, התעופה והתיירות,¹¹⁰ הרחיבו כעשרה ארגונים מתוך כמה עשרות בעלי אוריינטציה סלאפית-ג'יהאדית, הפעילים ברחבי העולם ומתמקדים בטרור נגד יעדים מקומיים, את פעילותם גם נגד יעדים מערביים. דוגמאות לכך היו פיגועים וניסיונות פיגוע בינלאומיים בדרום-מזרח אסיה (על-ידי ג'מאעה אסלאמיה ואבו סיאף, כמו הפיגועים באזורי הבילוי בבאלי); בתת-היבשת ההודית (על-ידי לשכר א-טייבה, דוגמת הפיגוע במומבאי, שגרם להרג כ-170 אזרחים ובהם זרים רבים, שישה מהם ישראלים); ובאוסטרליה (על-ידי ג'מאעה אסלאמיה ולשכר א-טייבה).¹¹¹

ברוח מדיניותו העקרונית של אל-קאעדה, המחייבת שיתופי פעולה כפי שזו התבטאה בשנת 1998 בהקמת החזית הבינלאומית לג'יהאד נגד הצלבנים והיהודים, החל הארגון במחצית השנייה של שנות האלפיים לגבש איחודים עם ארגוני טרור שפעלו עד אז במישור הפנימי בלבד. באמצעות איחודים אלה קיווה אל-קאעדה להרחיב את פעילותו בהסתמך על יתרונותיהם היחסיים של הארגונים המקומיים בזירות הפעילות המסורתיות שלהם, להאדיר את דימוי העוצמה של המותג אל-קאעדה ולקדם את סדר היום של הג'יהאד העולמי. כן נועדו איחודים אלו לשדרג את יכולתם המבצעית של הארגונים המקומיים ולמקד אותם ביעדים ובמטרות שקבע אל-קאעדה כבעלי עדיפות גבוהה. במהלך העשור נרקמו כמה איחודים, שהבולטים בהם: איחוד השלוחות התימנית והסעודית של אל-קאעדה תחת השם "אל-קאעדה בחצי האי ערב" (Al Qaeda In The Arabian Peninsula – AQAP);¹¹² איחוד רשמי של הארגון האלג'יראי (Global – GSPC) בשנת 2006 ושינוי שמו לאל-קאעדה במגרב האסלאמי (Salafist Group for Preaching and Combat Al Qaeda in the Islamic Maghreb – AQIM);¹¹³ הקמתם של ארגונים מקומיים נוספים דוגמת אל-קאעדה בעיראק (AQI – Al Qaeda in Iraq), במסגרתו מונה אבו מוסעב אל-זרקאווי, מנהיג ארגון תווחיד ואל-ג'יהאד שפעל בעיראק מאז מארס 2003 נגד הכוחות האמריקניים הפולשים כאמיר אל-קאעדה בעיראק.¹¹⁴ ארגונים אלה אימצו את מדיניות הפיגועים של אל-קאעדה והפנו חלק מפעילותם לביצוע פיגועים ביעדים מערביים.

כך למשל, בעוד לפני האיחוד מיקד הארגון האלג'יראי (AQIM) את פעילותו נגד הצבא האלג'יראי ומשטרו של עבד אל-עזיז בוטפליקה, לאחר האיחוד החל בפיגועים בבסיסים של כוחות האו"ם, החל לחטוף אזרחים זרים (בריטים, גרמנים, איטלקים וצרפתים) ששהו באזורי פעילותו, ואף עשה פיגוע ירי שכוון אל שגרירות ישראל בנואקשוט בירת מאוריטניה ב-1 בפברואר 2008.¹¹⁵ אל-קאעדה בחצי האי ערב (AQAP) – הנשען על בסיס פעילותו של התא הסעודי הוותיק שפעל בכפיפות ישירה ליחידת המבצעים המיוחדים של אל-קאעדה ומפקדה דאז ח'אלד שיח' מוחמד – אף החל בפיגועים ביעדים מערביים, בעיקר אמריקניים, גם מחוץ לזירת הפעילות המסורתית

שלו בחצי האי ערב. ארגון זה נשען על המורשת המבצעית שהותירו אחריהם פעילים ותיקים דוגמת יוסוף אל-ע'ויירי, חמזה אל-ג'ופי ועבד אל-עזיז מוקרין, שתכננו טרור בינלאומי נוסף על פעילותם בתוך סעודיה.¹¹⁶ מנהיג אל-קאעדה בחצי האי ערב נאצר אל-וואחישי, המוכר בכינויו אבו בסיר אל-ימני, הגיע בשנות התשעים לתפקיד בכיר ביותר באל-קאעדה ושימש שנים רבות מזכירו האישי ויד ימינו של אוסאמה בן לאדן באפגניסטן.¹¹⁷

מורשת זו נמשכה גם בימי האיחוד, כאשר ארגון אל-קאעדה בחצי האי ערב היה לבולט בין שותפיו של אל-קאעדה בניסיונותיו לבצע טרור בינלאומי. בחג המולד 2009 שוגר פארוק עבד אל-מוטלב, אזרח ניגריה וסטודנט לכלכלה בלונדון, כמחבל מתאבד לשם פיצוץ מטוס נוסעים אמריקני בשמי דטרויט משיגן באמצעות מטען חומר נפץ שהוסלק בתחנתו.¹¹⁸ ניסיון אחר של הארגון לפוצץ שני מטוסי מטען אמריקניים באמצעות מטעני חבלה שהוסלקו במדפסות והוחדרו למטוסי המטען במדינות המפרץ הפרסי סוכל מבעוד מועד בעקבות שיתוף פעולה מודיעיני סעודי-אמריקני-בריטי. מטעני הנפץ כונו כך שריסוק מטוסי המטען יקרה בשמי ארצות הברית, מה שעלול היה להעצים גם את אפקט הפגיעה על הקרקע. בהקשר זה יצוין כי הארגון, שפרסם בהרחבה את פרטי הפרשה והתגאה ברעיון המבצעי של פגיעה במטוסי מטען כחלק מחדשונות המבצעית, טען לאחירותו להפלה מוצלחת של מטוס מטען אמריקני אחר, שאכן התרסק חודשיים לפני כן במפרץ הפרסי והתרסקותו יוחסה בזמנו לכשל טכני.¹¹⁹ פוטנציאל האיום הנובע מפעילותם של הארגונים המקומיים הוא כביר. עם זאת, ניכר שהגורם המכריע בהחלטה של ארגון מקומי לאמץ מדיניות פיגועים הכוללת גם יעדים מערביים באזור פעילותו הטבעית או מעבר לה, ובאיזו מידה ליישם את ההחלטה, הוא קיומם של קשרים אישיים ומסורתיים בין בכירי אותו ארגון לבין אל-קאעדה ופעיליו. למשל, נראה כי AQIM נמנע מלהפעיל את כל הכוח שלרשותו, ובעיקר את התשתיות הנרחבות שיש לארגון באירופה ובצפון אמריקה (קנדה), והוא מסתפק בתקיפות ספורדיות של יעדים מערביים באזורי השוליים של פעילותו בסאהל. על רקע זה ניכרה אי-שביעות רצון בקרב הנהגת אל-קאעדה מהירתמותו המוגבלת של הארגון האלג'יראי לסדר היום ולמדיניות הפיגועים של הארגון. ההסבר להבדלים בין אופי פעילותו של ארגון זה לפעילות AQAP לדוגמה, נעוץ בכך שאין פעילים של אל-קאעדה בהנהגת הארגון הזה, ולא ידוע על קשרים מיוחדים בין מנהיגיו לבין מנהיגים של אל-קאעדה.

שני ארגונים אחרים שהרחיבו את פעילותם וכללו בה גם יעדים מערביים הם "גדודי עבדאללה עזאם" והארגון הסומלי "שבאב אל-מוג'הידין אל-סומלי": הראשון מתבסס גם הוא על התשתית הסעודית של ארגון אל-קאעדה וכולל רבים מרשימת 85 המבוקשים, שפורסמה על ידי הרשויות הסעודיות. רשימה זו כוללת פעילים רבים

של אל-קאעדה שאמנם נעצרו, אך הצליחו להימלט בהזדמנויות שונות. הארגון הקים שלוחות ברחבי המזרח התיכון והחל לפעול באמצעותם בזירה המקומית. כך למשל, השלוחה הלבנונית של הארגון, "פלוגות זיאד ג'ראח",¹²⁰ שיגרה פעמים אחדות רקטות לעבר יישובי צפון ישראל. בתחילת אוגוסט 2010 שיגרה השלוחה הסעודית של הארגון, "פלוגות יוסוף אלע'וירי" (על שמו של המנהיג הסעודי של אל-קאעדה בסעודיה), מחבל מתאבד לביצוע פיגוע התאבדות במכלית נפט יפנית ששייטה במצרי הורמוז.¹²¹ הארגון השני, "שבאב אל מוג'הידין אל סומלי", הוקם בשנת 2005 ופעל במלחמת האזרחים בסומליה נגד מיליציות של הממשלה המקומית וכוחות צבא אתיופיה, שנכנסו למדינה בניסיון לשים קץ לפעולות האיבה ולייצב את המדינה השסועה. אחר כך חל מפנה בגישת הארגון, בעיקר נוכח השתלבות פעילים מבצעיים בכירים של אל-קאעדה מהאזור בשורותיו (אנשי השלוחה בקרן אפריקה של יחידת המבצעים המיוחדים של הארגון). במסגרת זו בלטו צלאח עלי נבהאן, פעיל מבצעי של אל-קאעדה, שהשתתף בפיגועים ביעדים ישראלים במומבסה בנובמבר 2002, ואף היה זה שירה אחד מטילי הקרקע-אוויר לעבר מטוס ארקיע שהמריא משדה התעופה של העיר, והארון עבדאללה פאזול, מפקד הפיגוע במומבסה ומי שהיה האחראי המבצעי לפיצוץ צמד השגרירויות של ארצות הברית בניירובי ובדאר אל-סלאם באוגוסט 1998. הצטרפותם של השניים לארגון, ובעיקר דמותו של נבהאן, שחוסל באביב 2009 בידי האמריקנים, השפיעה עמוקות על פעילי הארגון הסומלי, ואלה אימצו בהערצה את מורשת הקרב שלו ושילבו אותה במדיניות הפיגועים של הארגון. כך החלו פעילי הארגון באימונים מבצעיים לפעילים מארצות הברית, מקנדה, מאוסטרליה, מבריטניה ומבלגיה.¹²² חלקם שולבו בלחימה באתיופיה, אך ביוזמת פאזול הוכשרו רובם באופן מיוחד להקמת תאי טרור פעילים במדינות האם המערביות שלהם.¹²³ פעילי הארגון הסומלי הדגישו את המימד הישראלי של פעילותם. על בסיס מורשתו של נבהאן והפיגוע שהשתתף בו נגד יעדים ישראלים, הכריז הארגון בקיץ 2009 על הקמת כוח מיוחד וייעודי, "כוח קודס", ללחימה בישראל.¹²⁴ בסוף שנת 2009 נתפסו במעבר הגבול בין קניה לסומליה שני ערבים ישראלים מאזור נצרת שהיו בדרכם למחנות אימונים של ארגון שבאב אל-מוג'הידין בסומליה. השניים נמנו עם חוליית טרור של ערבים אזרחי ישראל מאזור נצרת, שהתארגנה לביצוע פיגועים בשם הג'יהאד העולמי, ואף רצחה נהג מונית ישראלי בצפון המדינה.¹²⁵ עלייה נוספת ביכולתו המבצעית של אל-שבאב ופנייתו לכיוון הבינלאומי ניכרה עם צירופו של הארון פאזול כחיוזק לפעילות הארגון ופעיליו. פאזול שחוסל בקיץ 2011,¹²⁶ היה ככל הנראה האחראי המבצעי לפיגוע ההתאבדות שביצעו סימולטנית מחבלים מתאבדים משורות הארגון הסומלי בקרב אזרחים מערביים במקומות בילוי פופולריים בבירת אוגנדה קמפלה ביולי 2010, בעת

שידור משחק הגמר של משחקי הגביע העולמי.¹²⁷ בפיגועים אלה נהרגו למעלה משבעים בני אדם, רובם אזרחים של מדינות המערב שצפו בשידור המשחק.¹²⁸ בתחילת שנת 2012 הודיעו אל-קאעדה ושבאב אל-מוג'הידין על איחוד רשמי ביניהם ועל הכפפתו של הארגון הסומלי על כל לוחמיו לפיקודו אל-קאעדה,¹²⁹ ובספטמבר 2013 ביצע הארגון "פיגוע הקרבה" במתווה של ירי והתבצרות במרכז קניות גדול בניירובי, שנוהגים לפקוד אותו מקומיים בעלי אמצעים ואזרחים זרים.¹³⁰ במהלך הפיגוע שנמשך כארבעה ימים והסתיים במותם של ארבעת התוקפים, ובהם סומלים שחיו בנורבגיה, ארצות הברית, סודן וקניה, נהרגו לפחות שישים ושבעה בני אדם. על פי הודעת הארגון הפיגוע בוצע כנקמה בקניה על פעילותה בסומליה נגד הארגון. נוסף על הארגונים המקומיים שהוזכרו לעיל, הכוללים פיגועים ביעדים מערביים במדינות הפיגועים שלהם, מוכרים עוד כעשרים וחמישה ארגונים פונדמנטליסטיים אסלאמיים, שעדיין ממקדים את כלל מאמצייהם בזירה המקומית, אך הם בעלי פוטנציאל הצטרפות למאבק של תנועת הג'יהאד העולמי והכללת יעדים מערביים במדינות הפיגועים שלהם.¹³¹

אסטרטגיית "אלף החתכים" ומימושה באמצעות הג'יהאד האינדיבידואלי

בשלהי שנת 2004, במסה בשם *The Global Islamic Resistance Call*, המתפרשת על פני 1,600 עמודים, ניסח מוסטפא סתמרים נאסאר, המוכר יותר בכינויו אבו מצעב אל-סורי, מחשובי האסטרטגים הצבאיים של הג'יהאד העולמי, דוקטרינת לחימה שכונתה "אסטרטגיית אלף החתכים" (Death by a Thousand Cuts). אל-סורי מזהה כי שליטתה של ארצות הברית במרחב האווירי ושיתוף הפעולה הנרחב בינה לבין מדינות אחרות בעקבות פיגועי ה-11 בספטמבר מקשים במידה רבה על יכולת פעילי הג'יהאד להחזיק בשטח מסוים ולהקים בו בסיס ארגוני כבעבר. על פי תפיסתו, הפתרון למכשול זה הוא יצירת פעילות ג'יהאד אינדיבידואלית או בתאים קטנים נפרדים. בג'יהאד מסוג זה יפעלו מוסלמים ברחבי העולם בלי קשר זה עם זה נגד מטרות ואינטרסים מערביים, כך שהאלימות השרירותית והמזדמנת תראה כתנועה המונית מתואמת. לטענת אל-סורי, ההיקף הנוכחי של מתקפות הטרור אינו מספק כדי לפגוע במערב ביעילות. ואולם באמצעות פעילות שוטפת של תאים רבים, כאשר כל אחד מהם יפעל, אפילו אחת בחודש, יהיה אפשר להגיע להיקף חסר תקדים של פיגועים, כזה שארגון אחד לעולם לא יצליח להגיע אליו. ריבוי המתקפות יקשה על התנהלות האויב ואזרחיו ובד בבד יניע מוסלמים נוספים להצטרף למאבק.¹³² על כן קרא אל-סורי לכל מוסלמי, בכל מקום, להצטרף למאבק וכך להביא לידי פיזור שדות הקרב עד שלא יתאפשר להגדיר את זירת המאבק.¹³³ כך, לשיתו, כל מדינה ועיר בעולם תהפוכה ליעד פוטנציאלי לפגיעה, והמערכת הביטחונית תוצף אירועים

ומידע על אירועים ביטחוניים, תוך פיזור וגיוון פרופיל הפעילים המבצעים, המטרות ומתווה הפגיעה.¹³⁴

דוקטרינת הג'יהאד האינדיבדואלי של אל-סורי אומצה בידי אימן אל-זוואהירי¹³⁵ ואנואר עוואלקי,¹³⁶ ונהפכה לדוקטרינת לחימה רשמית של תנועת הג'יהאד העולמי, שמאפיינה הבולט הוא הישענות על יכולותיהם ויוזמתם האישית של תאי טרור קטנים ופרטים בודדים, שיפעלו כ"זאבים בודדים" בכל זירה בעולם, בלי להשתלב במנגנון מסודר של פיקוד ושליטה ובלא כל סיוע חיצוני מאל-קאעדה או אחד משותפיו הממוסדים.¹³⁷ על רקע זה נרשמה עלייה גדולה במספר הפיגועים, ניסיונות הפיגוע והמזימות שהתגלו בצפון אמריקה, במערב אירופה ובאוסטרליה, ואשר תוכננו או בוצעו בידי קבוצות קטנות או מחבלים בודדים בעלי אידיאולוגיה אסלאמית רדיקלית, שפעלו במסגרת הג'יהאד העולמי.¹³⁸ תופעה זו, המכונה במדינות המערב "תאי הטרור מבית" (Home Grown Cell), וראשיתה לפני פיגועי ה-11 בספטמבר, התפתחה במידה ניכרת במהלך העשור האחרון ומהווה מימוש של אסטרטגיית "אלף החתכים" של אל-סורי, הממוקדת כאמור בג'יהאד אינדיבדואלי של תאי טרור קטנים ופרטים בודדים, שיפעלו בכל זירה בעולם.¹³⁹

מטרות דוקטרינת לחימה זו הן מחד גיסא להתיש את המערב מבצעית וכלכלית על-ידי ריבוי האיומים עליו וגיוונם,¹⁴⁰ ומאידך גיסא לקדם את מסרי התעמולה של הארגון כלפי קהל היעד המוסלמי ברחבי העולם. מעבר לפגיעות הצפויות, אסטרטגייה זו נועדה למשוך את תשומת הלב של גורמי הביטחון מהפעולות של אל-קאעדה ושותפיו המקומיים הממוסדים ברחבי העולם.¹⁴¹ יתר על כן, אף שברוב המקרים הפגיו פעילי הג'יהאד האינדיבדואלי יכולת מבצעית נמוכה, שהובילה פעמים רבות לכשלים, הארגון עדיין מפיק תועלת מפעילותם לצורכי גיוס ותעמולה. על-ידי ביצוע ספורדי של פיגועים קטנים ובכלל זה מתקפות שסוכלו או נכשלו, יחידים וקבוצות אלו שומרים בכותרות את מאבק הג'יהאד העולמי,¹⁴² משמרים את אפקט החרדה שהם מבקשים להעצים,¹⁴³ וזה תוך כדי שימור הרלוונטיות של אל-קאעדה והג'יהאד העולמי בעיני הציבור המוסלמי שלמענו הוא נלחם ואותו הוא מבקש לגייס. זאת ועוד, תעמולני הארגון מכירים בכך שפיגועים על אדמת המערב, שרובם ככולם צמחו "מבית", גורמים לחששות כבדים יותר מהלחימה בחזיתות מרוחקות. רשתות הטלוויזיה, פוליטיקאים בדלנים והציבור החרד מעצימים שלא בטובתם את ממדי האיום, ולמעשה מסייעים ללוחמה הפסיכולוגית שמנהל הארגון.¹⁴⁴

מסגרת הג'יהאד האינדיבדואלי מכילה את המושג "טרור מבית" (Home Grows). הכוונה לפיגועים המבוצעים במדינות המערב בידי אזרחי מדינות אלה או כאלה המתגוררים בהן ועברו תהליך רדיקליזציה ואימצו את תפיסת הג'יהאד העולמי. פעילי הטרור מבית נבדלים מאזרחים ומתושבי מדינות ערביות/מוסלמיות, המוחדרים אד

הוק למדינה מערבית לצורך ביצוע פעילות טרור. מבחינים בכמה דפוסי פעולה של מבצעי הטרור מבית:

1. "הפעלה מרחוק" – פעילי טרור מבית שבסופו של תהליך הרדיקליזציה חברו לארגון אל-קאעדה או למי משותפיו לשם מימוש הווייתם הג'יהאדית בביצוע פיגוע טרור במדינה מערבית, בפיקוחם ובניהולם הישיר של הארגונים המשלחים: ארבעת הבריטים שביצעו את הפיגועים בלונדון ב-7 ביולי 2005 חברו בסוף תהליך הרדיקליזציה שלהם לארגון אל-קאעדה וקיבלו הכשרה ייעודית מפעילי הארגון בוזיריסטאן, וגם ליווי ופיקוח צמודים מצד גורמי יחידת המבצעים המיוחדים של הארגון לכל אורך תהליך ההכנה לביצוע הפיגועים. משום כך נחשב לפיגוע של אל-קאעדה.

2. "יזמות מקומית" – פעילי טרור מבית שבסופו של תהליך הדיקאליזציה החליטו לבצע פיגועים על בסיס יכולותיהם האישיות, ביוזמתם האישית ובעיתוי שברחו בעצמם. רשת הטרור הספרדית שחבריה ביצעו את הפיגועים ברשת הרכבות של מדריד במארס 2004 פעלה בלא סיוע או קשר לגרום חיצוני, אך בהשראת האידיאולוגיה הסלאפית-ג'יהאדית, ולכן נחשב הפיגוע ל"יזמות מקומית".

3. "זאבים בודדים" (Lone Wolves) – אנשים הפעילים במדינות המערב ורמת הקשר בינם לבין גורמי טרור מאורגנים דוגמת אל-קאעדה ושותפיו נמוכה או שאינה קיימת. אנשים אלו מוציאים לפועל את פיגועיהם בלי סיוע חיצוני ועל בסיס יוזמתם ויכולותיהם האישיות. לעתים חוברים פעילים בודדים לאחד מגורמי הטרור בזירת ג'יהאד מחוץ לארץ פעילותם, כדי לקבל אימון או הכשרה בסיסיים ביותר ואחר כך, עם שובם לארצותיהם, מבצעים פיגוע ביוזמתם ובעיתוי שברחו, בהסתמך על ההכשרה המבצעית שקיבלו, ובלי שהונחו או קיבלו הנחיה או סיוע ישיר להוצאתו לפועל מארגון כשלהו. ניד'אל מאליק חסן, שביצע בגפו וביזמתו את פיגוע הירי הקטלני בבסיס הצבא האמריקני בפורט הוד בנובמבר 2009 קיבל גיבוי דתי לתכנוניו מהמטיף הקיצוני אנואר אל-אוולאקי, אזרח ארצות הברית ממוצא תימני. מאליק נחשב "זאב בודד".

נוכח הקשיים של אל-קאעדה לבצע פיגועי ראוה במדינות המערב, נעשתה פעילותם של פעילי הטרור מבית – גם מי שהוכשרו במחנות אימונים של ארגוני הג'יהאד העולמי וגם אלה שפעלו ביוזמתם העצמית – לחוד החנית המבצעית של הג'יהאד העולמי מחוץ לזירות הלחימה במזרח התיכון ובדרום אסיה. הפעילים המקומיים הם אלה שבסופו של דבר לוחצים על ההדק, אווזים בסכין או מפעילים את מטען החבלה. רק במקרה אחד, מתוך אלפי הפיגועים וניסיונות הפיגוע שבוצעו בשנים עשרה השנים שחלפו מאז פיגועי ה-11 בספטמבר במדינות המערב, שאפשר לייחסם לג'יהאד העולמי, שותפו בביצוע פעילים מבחוץ.¹⁴⁵ רובם המוחלט היו במתווה עממי

ובכלל זה הצעות, התפרעויות אלימות, זריקת בקבוקי תבערה וגם ניסיונות לרצח ורציחות בודדות באמצעות סכינים.¹⁴⁶ פיגועים אחרים התאפיינו במתווה מבצעי מורכב יותר, תוך שימוש באמצעי לחימה למיניהם ובכלל זה חומרי נפץ. מרבית הניסיונות סוכלו בידי רשויות הביטחון המקומיות.¹⁴⁷ במקרים אחרים כשלו תכניות הפיגוע עקב כשלים מבצעיים או טכניים, שנבעו מהכשרה טכנית ומבצעית לוקה בחסר.¹⁴⁸ הפיגוע רב־הנפגעים והתהודה במדריד במארס 2004 היה מבחינה זאת יוצא דופן.¹⁴⁹

אירועים בולטים אחרים שמקורם בתופעת הטרור מבית הם: ייצור והצבה של מכונת תופת בכיכר טיימס במנהטן ניו יורק באפריל 2010 בידי פייסל שחזאד, תושב ארצות הברית ממוצא פקיסטני, פיגוע שנכשל בשל כשל טכני; פיגוע ירי בשדה התעופה של פרנקפורט ב־2 במארס 2011 שבוצע בידי עריף אוקא, אלבני מוסלמי בן עשרים ואחת מקוסובו, שנהרגו בו שני חיילים אמריקנים ושניים נפצעו קשה;¹⁵⁰ פעילותו של זיאד מארה, אזרח צרפתי ממוצא מרוקני, שרצח שבעה בני אדם בסביבת טולוז באביב 2012, ובהם ארבעה יהודים (מהם שלושה ילדים); הפיגוע במרתון בוסטון באפריל 2013 שנהרגו בו שלושה אזרחים אמריקנים ומאות נפצעו, שנעשה בידי שני אחים תושבי ארצות הברית ממוצא צ'צ'ני; והפיגוע בבריטניה במאי 2013, שבו ערפו שני אזרחים בריטיים ממוצא ניגרי את ראשו של חייל בריטי באחת השכונות בדרום לונדון.

כספים ומימון

מקורם של הכספים המשמשים את כלל גורמי הג'יהאד העולמי לפעילותיהם עדיין לוט בערפל ברובו. לאורך השנים הוזכרו בהקשרים שונים עשרות מקורות המשמשים את ארגוני הג'יהאד העולמי למימון פעילותם, אך רובם המכריע של דיווחים אלו לא הוכחו ולא עמדו במבחן מחקרי. עם זאת, מכלל הדיווחים עולה ומצטיירת התמונה, כי מאז איבד בן לאדן את הונו העצמי (שאותו ירש מאביו) בפעילותו בסודן באמצע שנות התשעים, נשען אל־קאעדה על תרומות כמקור מימון עיקרי. עיקר התורמים הם אנשים פרטיים, מרביתם ממדינות המפרץ, שתרמו כספים אד הוק לצורך ביצוע פעילות מבצעית מסוימת. דומה שמרבית גורמי הטרור שהצטרפו למאבק של אל־קאעדה לאורך השנים נשענים גם הם על תרומות כמרכיב העיקרי במימון פעילותם. מקורות מימון אחרים הם: ארגוני צדקה וקרנות צדקה איסלאמיים, שארגוני הטרור של הג'יהאד העולמי מצליחים באמצעים מניפולטיביים להעביר לרשותם חלק מהכספים שנאספים על ידם; הקמת עסקים וחברות ייעודיות; מימון עצמי של הפעילות בידי הפעילים עצמם, בעיקר במסגרות השונות של הטרור האינדיבידואלי או פעילותם של תאי טרור קטנים מבית. כן מממנים ארגוני הג'יהאד העולמי חלק מפעילותם באמצעים פליליים, כגון הונאות אשראי, זיופי צ'קים, סחיטה באיומים וחסיתפת אזרחים זרים וקבלת כופר נפש תמורת שחרורם, בעיקר באזורים נידחים דוגמת שולי מדבר סהרה,

אזור חצ'רמוות בתימן וחצי האי מינדנאו בפיליפינים.¹⁵¹ דרכי העברות הכספים מגוונות, החל בשימוש במערכות רשמיות דוגמת מערכת העברת הכספים הבנקאית (Swift),¹⁵² וחברות בינלאומיות העוסקות בכך באופן רשמי וחוקי דוגמת PayPal או Western Union, וכלה בשימוש במערכות מסורתיות ולעתים פרימיטיביות דוגמת מערכת החוואלה,¹⁵³ בעיקר באזורים נידחים. נראה שהשיטה העיקרית המשמשת את ארגוני הג'יהאד העולמי להעברת כספים היא שימוש בבלדרים/שליחים.¹⁵⁴

השפעותיה של הלוחמה נוגדת הטרור על ארגון אל-קאעדה ושותפיו

אל מול התרחבות תופעת הטרור בעולם, המשיכו ארצות הברית ובעלות בריתה במרדף בלתי פוסק אחר מנהיגי אל-קאעדה ופעיליו המבצעיים הבכירים. מערכת נוגדת טרור זו, שכללה אכיפת חוק ונקיטת אמצעים משפטיים וכלכליים נגד הארגון, יחד עם פעילות מודיעינית, צבאית ופעילות קומנדו נגד הארגון, השפיעה על דרך פעילות הארגון ועל יכולתו להמשיך בפעולות טרור ברחבי העולם. בשנים האחרונות בלטה במסגרת זו מדיניות אינטנסיבית של סיכול ממוקד, שהובילה ארצות הברית נגד מפקדי אל-קאעדה ופעיליו המבצעיים הבכירים במדינות שונות ובהן פקיסטן, אפגניסטן, עיראק, תימן וסומליה. בין אלה יצוין סילוקם של שלושת המפקדים הראשיים של הזרוע הצבאית – מחמד עאטף, אבו פאראג' אל-ליבי (נעצר), חאלד חביב, ושל שלושה מארבעת מפקדי יחידת פיגועי חו"ל – ח'אלד שיח' מוחמד (שנעצר), חמזה רביע וסלאח אל-סומלי.¹⁵⁵ כן חוסלו בכירים רבים שנמנו עם מועצת השורא של הארגון ובראשם מוצטפא אבו יזיד (שיח' סעיד) ומחליפו שיח' עטיה אללה, עשרות מפקדים ולוחמים בדרגות שונות ביחידת הפנים של הארגון בפקיסטן, שעסקו בלוחמה השוטפת לאורך הגבול אפגניסטן-פקיסטן ובראשם מפקדי היחידה עבד אל-אדי אל-עיראקי ועבדאללה סעיד, וגם עשרות פעילים מבצעיים ולוגיסטיים מקרב שלוחותיו של הארגון ברחבי העולם.

על אף הפגיעות הלא מבוטלות הללו, ותוך הסתמכות על מבנהו המסודר וקודים של פעילות לאורך השנים, הצליח הארגון למלא את השורות, להחליף את שדרת הפיקוד הפגועה שלו במהירות ולשמר את רצף פעילותו ואת מעמדו המאיים בזירה הבינלאומית. עם זאת, במרוצת השנים חלה ירידה ביכולת, ויש מומחי טרור הטוענים שפעילות הסיכול הרצופה והמתמשכת גרמה לכך שאיכות ההנהגה בארגון ומספר המפקדים הוותיקים הפעילים שנותרו לרשותו אינם אלא צל של ההנהגה הקודמת, ומספרם "מגרד את תחתית החבית".¹⁵⁶

מאמץ מיוחד השקיעו מדינות המערב בלחימה בתופעת הרדיקליזציה האסלאמית בקרב הקהילות המוסלמיות ובהתפתחות הטרור מבית. העובדה שכל הפיגועים וניסיונות הפיגוע שאירעו במדינות המערב מאז ה-11 בספטמבר 2001 נעשו בידי גורמי

טרור מבית הכריחה את מדינות המערב להתייחס לאיום בהיבטים סיכוליים ולאמץ מדיניות מתאימה כלפי קהילות מוסלמיות ואזרחים ממוצא מוסלמי במדינתם. תהליך גיבוש המדיניות עורר במדינות המערב שאלות מוסריות, חברתיות וחוקתיות, שאלות הקשורות לזכויות האזרח הבסיסיות ולאפליה על פי מוצא, דת וגזע (Profiling) המנוגדות לחוקות של כלל מדינות המערב. בסיום תהליך ארוך של בחינת כלל ההיבטים אומצו שתי גישות מרכזיות בנושא הפיקוח וההתמודדות עם תופעת הטרור מבית וסיכולו: הגישה האמריקנית מדגישה את ההיבט הסיכולי בפעילותה. לפי גישה זו, זיהוי הרדיקליות האסלאמית נעשה בעיקר באמצעות פיקוח וניטור מלא של אתרי אינטרנט ופורומים מוכרים המקדשים את רעיונות הג'יהאד העולמי, וחיפוש אחר מילות מפתח רלוונטיות כמו ג'יהאד, סלאפיה או אל־קאעדה. ברגע שאותר מקרה העונה על הגדרות הפיקוח, שואפים גורמי האכיפה האמריקנים, בעיקר ה־FBI, להוציא לפועל מבצע עוקף,¹⁵⁷ שיספק בסיומו הוכחות משפטיות שיאפשרו לעצור את הפעיל, להעמידו לדין באשמות הקשורות לכוונות טרור ולשלחו לתקופות מאסר ארוכות.

הגישה השנייה היא האירופית, המדגישה את ההיבט הקהילתי־החברתי של הפעילות, בעוד הסיכול המבצעי הוא רק נגזרת של פעילות זו. כך למשל, זיהוי תהליכי הרדיקליזציה של יחידים נעשה בשיתוף פעולה עם גורמים מרסנים מתוך הקהילה המוסלמית, דוגמת איש הדת, מנהל בית הספר המוסלמי ומחנכיו, ואפילו שוטר המקוף הרלוונטי. משאותר האדם, שואפים האירופים לבצע פעילות מנע בנוסח ל"הציל את הנפש התועה (והטועה)" בעיקר באמצעות פעילות חינוכית וחברתית, המתקיימת ישירות עם אותו אדם.¹⁵⁸

ההבדלים בין הגישות נובעים מהמספר הגדול של קהילות מוסלמים הקיימות במדינות אירופה השונות והשפעותיהן על כלל החברה, לעומת המספר הקטן יחסית של מוסלמים בארצות הברית והעובדה שבדרך כלל אין הם מתגבשים במסגרות קהילתיות, כך שהשפעתם על כלל החברה האמריקנית נמוכה.

מכל מקום, יעילותה של המדיניות נוגדת הטרור בקרב גורמי הטרור מבית אינה חד־משמעית, שעה שבצד הצלחות מבצעיות וקהילתיות ממשיך זרם קבוע של גורמי טרור מערביים להגיע לזירות ג'יהאד לצורך אימון וקבלת ניסיון וגורמים אלה מעורבים בפיגועים. לדוגמה, את הפיגוע במכו הקניות וסטגייט בקניה (ספטמבר 2013) שנהרגו בו למעלה משבעים אזרחים ביצעו פעילים בעלי אזרחות אמריקנית, נורבגית וקנייתית, שפעלו מטעמו של ארגון הטרור הסומלי שבאב אל־מוג'הידין.

לשיא הצלחתה הגיעה הלחימה העולמית בטרור באמצעות מערכת הסיכול הממוקד האמריקנית עם חיסולו של בן לאדן. הסתתרותו של בן לאדן בפקיסטן במשך כחמש שנים הפחיתה במידה רבה את יכולתו לקיים קשר ישיר ובלתי אמצעי עם אנשי ארגונו, שבסיסם באזור ווזיריסטן, וכפתה עליו מעבר לפיקוד וניהול מרחוק. על אף

קשיים אלו, ממצצת הֶתְבַּיִם שְׁנוֹתָרוּ בְּעִזְבוֹנוֹ בְּמִתְחַם בַּבּוֹטָאבַאד וּפּוֹרְסָמוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ אִפְשֵׁר לְלַמּוֹד שֶׁבֶן לְאֲדוֹן הַמְשִׁיךְ לְשֵׁמֶשׁ מְנַהִיג וְהִיָּה הַמְשַׁמְעוֹתִי בִּיּוֹתֵר לְפַעֲלוֹת הָאֲרֹגוֹן. אֵת פִּיקוּדוֹ מִיִּמְשֵׁשׁ בֶּן לְאֲדוֹן בְּהַעֲבֵרַת הַנְּחִיּוֹת עַל־יְדֵי שְׁלִיחִים מֵאֲנָשֵׁי אֲמוֹנוֹ. כֵּן עוֹלָה שֶׁבֶן לְאֲדוֹן הַמְשִׁיךְ לְפַקֵּחַ עַל הַתְּנַהּלוֹת הָאֲרֹגוֹן, לְתַכְנֵן אֵת אֲסֵטְרָטִיַּת הַפַּעּוּלָה וְלִהְנַחֹת אֵת הַמְּפַקְדִים בְּשֵׁטַח, וְאֵף יִיעֵץ לְמַפְקְדֵי שׁוֹתְפִיּוֹ כִּי־צַד לְנַהוֹג. הַנּוֹשָׂאִים שֶׁהַתְּעַרְבַּ בְּהֵם בֶּן לְאֲדוֹן כִּלְלוּ מִיְּנוּיִים,¹⁵⁹ מְדִינִיּוֹת תְּקַשּׁוֹרֵתִית,¹⁶⁰ הַמְּלַצָּה עַל מְדִינִיּוֹת הַפִּיגּוּעִים הַנְּדֵרֶשֶׁת שֶׁל אֶל־קָאֶעְדָּה וְשׁוֹתְפִיּוֹ כְּדוֹגְמַת אֶל־קָאֶעְדָּה בְּחִצֵּי הָאֵי עֶרֶב,¹⁶¹ וְאֶל־שְׁבָאֵב הַסּוּמְלִי.¹⁶² כֵּן הַתְּעַרְבַּ בֶּן לְאֲדוֹן בְּתַכְנֹן הַפַּעֲלוֹת הַתְּעַמּוֹלֵתִית־פְּסִיכּוֹלוֹגִית לְצִיּוֹן יוֹם הַשָּׁנָה הָעֵשִׂירִי לְמִתְקַפֵּת הַטְּרוֹר בְּאַרְצוֹת הַבְּרִית.¹⁶³

ב־1 מַאי 2011, כְּאַרְבַּעַה חוֹדְשִׁים לְפָנֵי צִיּוֹן יוֹם הַשָּׁנָה הָעֵשִׂירִי לְמִתְקַפֵּת הַטְּרוֹר בְּאַרְצוֹת הַבְּרִית, וְלֵאחֶר כְּשֵׁנָה שְׁבַה הִיָּה נִתּוֹן לְמַעַקֵּב צְמוּד שֶׁל גּוֹרְמֵי הַמּוֹדִיעֵיִן הָאֲמֵרִיקָנִי, אֵיתְרוֹ כּוֹחוֹת מִיּוֹחַדִּים שֶׁל הַקּוֹמַנְדוֹ הַיִּמִּי הָאֲמֵרִיקָנִי אֵת מְקוֹם מַחְבּוּאוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב הַגְּדוֹל בִּיּוֹתֵר שְׁקָם לְאַרְצוֹת הַבְּרִית בְּעִשּׂוֹרִים אַחֲרוֹנִים. בְּפַעּוּלָה נִהְרָגוּ בֶּן לְאֲדוֹן, אַחַת מְנִשּׁוֹתָיו, אַחַד מְבַנָּיו וְכֵן שׁוֹמְרֵי רֵאשׁוֹ וּמֵאֲרַחְיוֹ. גּוֹפְתוֹ נִלְקַחָה מֵהַמְּקוֹם וְלֵאחֶר תְּהִלִּיךְ זִיְהוּי וְטַקְסָה אֲשַׁכְּבָה קֶצֶר הוֹשְׁלָכָה לְקַבּוּרָה בְּלֵב יִם. אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִיָּתָה וְדָאוֹת מוֹחַלְטֵת מִי הַבְּכִיר שֶׁהִסְתַּתֵּר בְּמִתְחַם בַּבּוֹטָאבַאד שֶׁבְּפִקִּיסְטוֹן, הַחֲלִיט נִשְׂיָא אֲרָצוֹת הַבְּרִית לְפִשׁוּט עַל הַמְּקוֹם. הַנְּשִׂיא נִטַּל סִיכּוֹן מַחְשׁוֹב עַל רַקַּע חֲשֵׁשׁ שֶׁהַפְּרָה הַבּוֹטָה שֶׁל רִיבּוֹנוֹת פִּקִּיסְטוֹן תִּפְגַּע בְּקִשְׂרֵי אֲרָצוֹת הַבְּרִית עִם מְדִינָה זוֹ, וּבְכִלְל זֶה בְּשִׁיתוֹף הַפַּעּוּלָה הַחִיוּנִי הַמְּתַקִּיִּים בֵּין הַמְּדִינּוֹת בְּלַחִימָה בְּטְרוֹר. וְאוֹלָם הַכְּרַעַתוֹ שֶׁל הַנְּשִׂיא שִׁיקְפָה תְּפִיסָה שֶׁהַפַּעּוּלָה הַכְּרַחִית, וְהַעֲרָכָה שֶׁחֲשִׁיפְתָה לְרֵאשֵׁי הַמְּמַשֵּׁל וְהַבִּיטְחוֹן בְּפִקִּיסְטוֹן תְּדַלּוֹף וְתִגְרוֹם לְבְּרִיחַתוֹ שֶׁל הַמְּבּוֹקֵשׁ מִסְפָּר אַחַת בְּעוֹלָם. חִיסוּלוֹ שֶׁל בֶּן לְאֲדוֹן הִיוּוָה קוֹ פְּרֶשֶׁת מִיָּם בְּעַבּוֹר אֶל־קָאֶעְדָּה, בְּעִיקָר עַל שׁוֹם הַתְּפִקִּיד הַמְּרַכְזִי שֶׁמִּילָא בֶּן לְאֲדוֹן בְּאַרְגוֹן שֶׁבְּרֵאשׁוֹ עֵמֵד מֵאִזְ הַקְּמַתוֹ, לְמַעַלָּה מְעַשְׂרִים שָׁנָה. סִילּוֹקוֹ שֶׁל מִי שֶׁהִיָּה הַסְּמַל וְדָמוֹת מוֹפֵת נִעְרַצַת בְּעֵינֵי אֲנָשֵׁי אֶל־קָאֶעְדָּה וְתוֹמְכֵי הַגִּ'הָאָד הָעוֹלְמִי, נִתְפַּס כְּאַתְגֵּר מְבַצְעֵי בְּעַל חֲשִׁיבוֹת מְעַשִׂית וְסַמְלִית כְּאַחַד בְּמֵאֲמָץ הַמְּתַמְשֵׁךְ לְצַמְצָם אֵת הַסְּכָנָה הַמוֹחַשִׂית שֶׁהוּא וְתוֹנְעָתוֹ מֵהוּוִים לְבִיטְחוֹן הָעוֹלָם, וּמְכַאֵן הַחֲשִׁיבוֹת הַנּוֹדַעַת שֶׁל הַצְּלַחַת הַמְּבַצְעֵי הַרִיגוֹתוֹ.

פרק 3

אל-קאעדה והג'יהאד העולמי: קוו ואדיס?

הריגת בן לאדן והמכות הקשות שהנחיתו כוחות הקואליציה על הארגון מאז החלה המלחמה באפגניסטן, הביאו להערכות שונות ומגוונות על מידת האיום הנשקפת מאל-קאעדה. מגוון הדעות והפרשנויות בנוגע לתכניות הארגון ויכולותיו, וכן כיווני התפתחותו של הג'יהאד העולמי באו לידי ביטוי במערכת הבחירות לנשיאות ארצות הברית בשלהי שנת 2012. בכירי הממשל ובראשם הנשיא ברק אובמה, שהתמודד בבחירות אלה על תקופת כהונה שנייה, גרסו כי אל-קאעדה נפגע אנושות ועומד לפני תבוסה, ולפיכך מידת האיום מהארגון פחתה במידה ניכרת.¹⁶⁴ לעומת זאת, מועמד המפלגה הרפובליקנית, מיט רומני, כפר בקביעה זו וחזק את טענתו בהסתמך על הפיגוע באנשי שגרירות ארצות הברית בלוב ב-11 בספטמבר 2012, שבו נהרג השגריר. יש מידה רבה של צדק בשתי ההשקפות: כשחקן מפעיל טרור מרכזי אל-קאעדה אכן נפגע משמעותית בעשור האחרון ופעילותו הבינלאומית אכן פחתה. ואולם כבר בסוף שנת 2001 טען בן לאדן שהדי פיגועי ה-11 בספטמבר יהיו חזקים וסוחפים עד כי שאלת המשך פעילותו המבצעית הייחודית של אל-קאעדה כארגון תאבד את חשיבותה הייחודית משום שנס הג'יהאד יינשא בידי גורמים אחרים שיצטרפו למאבק. ואמנם הרעיון שבשמו הוקמו הארגון ונגזרותיו המבצעיות – הקמת ח'ליפות אסלאמית באמצעות ג'יהאד לוחמני ואלים – ממשיך להוות מוקד משיכה עיקרי לביצוע פעילות טרור נרחבת. במהלך השנים אימצו שותפים לרעיון, שהצטרפו לאורך הדרך, את אסטרטגיית המאבק ואת המודל המבצעי שהתווה אל-קאעדה, בעוד מידת מעורבותו הישירה של הארגון פחתה במידה ניכרת. חיזוק למגמה זו אפשר למצוא בכך כי בשונה מהשנים 2001-2005, שבהן רוב קורבנות הטרור הג'יהאדי בזירה הבינלאומית נגרמו מפעילות מבצעית של ליבת ארגון אל-קאעדה, בשנים שלאחר מכן היו אלה דווקא שותפיו של אל-קאעדה וגורמי ג'יהאד עולמי אחרים שביצעו את רוב הפיגועים הקטלניים ברחבי העולם.¹⁶⁵ זאת ועוד, עם תחילת הטלטלה שאחזה במדינות המזרח התיכון בשנת 2011 ומוטטה כמה מהמשטרים "הכופרים" – לפי הגדרת אל-קאעדה – במדינות הערביות, מיהרו בן לאדן וסגנו אל-זוואהירי לברך על האירועים ואף לנכס את התרחשותם לפעילות הארגון. השניים קראו להמונים להמשיך

את המהפכות עד סילוק המשטרים המושחתים כולם, וזה אף על פי שהמאורעות נוהלו בדרך לא אלימה, בלא מעורבות אנשי אל-קאעדה או תומכיו, ותחת סיסמאות ליברליות המנוגדות לאידיאולוגיה הסלאפית-הג'יהאדית של הארגון. השניים עודדו את ההמונים שלא להתפתות לסיסמאות המנוגדות לרוח האסלאם, ולהביא לידי הקמת משטרים אסלאמיים הנוהגים על פי השריעה.

התנופה מהאירועים במזרח התיכון שניסו בן לאדן וזוואהירי למנף לתועלתם, נקטעה עם הריגת בן לאדן כמעט מיד עם תחילתם של האירועים, והארגון נאלץ להתמודד עם אובדן מנהיגו המיתולוגי ומקים הארגון. ביוני 2011, זמן קצר לאחר מותו של בן לאדן, ובהתאם לנוהל קבוע בתקנון שנועד לאפשר את המשך תפקודו של הארגון גם בעתות חירום, נבחר סגנו של בן לאדן, ד"ר איימן זוואהירי, להחליפו. על רקע המורשת האידיאולוגית הסדורה שהותיר אחריו בן לאדן, שמיקדה את המאמץ המבצעי של הארגון בג'יהאד גלובלי,¹⁶⁶ ובד בבד עם ההתרחשויות במזרח התיכון, נאלץ זוואהירי, מאבות הג'יהאד הפנימי, לנווט את דרכו האידיאולוגית של הארגון. לפני זוואהירי ניצבו אתגרים חדשים ומורכבים, שישפיעו על עתידו האישי ועל עתיד ארגונו: ראשית, הצורך שלו לבסס את מנהיגותו באל-קאעדה; שנית, ייצוב ושיקום שורות הארגון ויכולתו המבצעית; שלישית, שימור מעמדו הדומיננטי של אל-קאעדה כמורה הדרך בקרב שותפיו לדרך הג'יהאד העולמי; לבסוף, עיצוב דרכו החדשה של הארגון לנוכח האירועים והטלטלות שפקדו את העולם הערבי, על סיכוייהם וסיכוייהם בנוגע להמשך דרכו של הארגון. ההחלטה על הדרך שיבחר זוואהירי להתמודד עם אתגרים אלו רצופה מהמורות ומוקשים, העלולים להוביל לריסוק הארגון ולערעור הלגיטימיות שלו בקרב ציבור תומכיו בעולם הערבי והמוסלמי. זוואהירי לא ניחן בכריזמה ובמעמד דומים לאלו שהיו לבן לאדן. לאורך שנותיו באל-קאעדה לא נהנה זוואהירי, בשונה מקודמו, מהילת הלוחם שהשתתף בקרבות באפגניסטן, אלא נשען יותר על כושרו הרטורי ועל תרומתו במישור האידיאולוגי כאדם דעתן ורהוט. זוואהירי תואר לרוב כבעל אישיות פלגנית, שטיפס למעמדו הבכיר כסגן ראש הארגון בזכות האיחוד הפורמלי באמצע שנת 2001 בין אל-קאעדה לבין הג'יהאד האסלאמי המצרי. אף שבמהלך השנים חלה עלייה רצופה במעמדו של זוואהירי בתוך הארגון, לא היה ספק שבן לאדן הוא הדמות הדומיננטית והקובעת את אסטרטגיית הארגון. בן לאדן הוא שקבע כי פעילות הארגון תתמקד בלחימה נגד המערב ובייחוד נגד ארצות הברית, בניגוד למדיניות זוואהירי, הדוגלת במיקוד המשאבים בג'יהאד פנימי נגד המשטרים הערביים.

לפיכך האסטרטגיה של הארגון בתקופת זוואהירי היא אסטרטגיה של הישרדות ארגונית, ייצוב שורות, ביסוס מנהיגותו האישית וניצול הזדמנויות כדי להתאושש ולהוביל מחדש את הארגון והתנועה לעבר הגשמת החזון האסלאמי, שלשיטתו האביב הערבי מאפשר להגשים, תוך כדי העדפת הג'יהאד הפנימי על פני ג'יהאד עולמי.

זוואהירי רוצה לבסס משטרים איסלאמים הלכתיים במדינות המרכזיות במזרח התיכון, וסוריה היא בעיניו הזדמנות היסטורית ראשונה, ובמצרים התזזיתית המצב מאפשר ללבות את האוכלוסייה המקומית ולשסות אותה במשטר החדש־ישן. משטר זה חשף את פניו האמיתיים וסילק את "המוסלמים הפרגמטיים", שחשבו שאפשר לנצל את הדרך הדמוקרטית לעליית האסלאם לשלטון, וחזק את טענות אל־קאעדה שרק ג'יהאד תוקפני נגד המשטר המקומי ושותפיו המערביים יוביל להחלמתו של האסלאם ולהחזרת עטרה ליושנה.

מאז שמונה זוואהירי למחליפו של בן לאדן, הוא פעל לשיקום אל־קאעדה, בהדגישו את האיוש המיטבי מחדש של הנהגת הארגון. הוא נעזר בפעילים בכירים שמצאו מקלט באיראן (הגם שבפועל מרביתם הושמו במעין מעצר בית תחת עינם הפקוחה של שלטונות איראן), והצטרפו שוב לשורות הארגון בוזיריסטאן עם שחרורם מאיראן.¹⁶⁷ את מקום המנהיגים שנהרגו מילאו בצמרת הארגון פעילים מבצעיים חדשים, שצברו ותק וניסיון פיקודי וניהולי במהלך שנות הלחימה. את מרבית הוועדות המרכזיות האחראיות לכלל פעילות הארגון עדיין מאיישים ככל הנראה פעילים בכירים ותיקים, שנמנו בעבר עם שורות מועצת השורא של הארגון ומילאו בו תפקידי מפתח לפני פלישת צבא ארצות הברית לאפגניסטן. גם "מנגנון הדעווה" של הארגון הצליח להשתקם למרות הפגיעות הרבות שספג במהלך העשור שחלף.

אף שמונה לראשות הארגון בהליך ביורוקרטי סדור, הצורך למצב את מעמדו החדש כמנהיג אל־קאעדה ותנועת הג'יהאד העולמי, הביא את זוואהירי, תוך נטילת סיכונים ביטחוניים אישיים, להתבטאויות פומביות תכופות בנושאים שונים שעל סדר היום המוסלמי והערבי. למשל, בעיני זוואהירי ה"אביב הערבי" הוא הזדמנות לשנות את סדר העדיפויות של אל־קאעדה ולמקדו בג'יהאד פנימי כדי להשפיע על עיצוב המשטרים החדשים ברחבי המזרח התיכון והמגרב, על פי הדגם הסלאפי. ואכן זוואהירי המשיך לפרסם קריאות תמיכה ועידוד ולסייע למהפכנים בתימן, בלוב ובסוריה, מתוך אמונה כי החלל הפוליטי שנוצר בעקבות נפילת המשטרים הישנים והעלייה הדרמטית בכוחן של המפלגות האסלאמיות וגורמים סלאפים אחרים, עשויים להקל על פעילות גורמי אל־קאעדה והג'יהאד העולמי במערכות הפוליטיות המתהוות בעידן שלאחר הטלטלה בעולם הערבי. בעבור גורמי הג'יהאד העולמי, היווצרותם של אזורים בלתי נשלטים במדינות שונות במרחב, המאפשרים חופש תנועה ופעילות, זמינותם של אמצעי לחימה מתקדמים שנבזזו מידי צבאות המשטרים הישנים וחזרתם של פעילים מבתי הכלא לזירות הפעולה – כל אלה יוצרים הזדמנות פז. בהכוונת אל־קאעדה יוכלו גורמים אלה לחזק את שורותיהם, להתחמש ולפעול כמעט בלי הפרעה לביסוס כוחם, להשתלטות על שטחי ספר ולהיערכות לביצוע פעולות טרור. כך למשל תמך אל־קאעדה בפעילותם

של גורמי ג'יהאד עולמי, שפעלו בלוב במערכה שבסופו של דבר הביאה לידי נפילת קדאפי והריגתו.

בעקבות מערכה זו, ואף על פי שהתייצב בלוב שלטון שאינו נמנה עם הזרם הג'יהאדיסטי, נמשכת בה פעילות הגורמים האלה שמטרתם לכונן מדינת הלכה אסלאמית. הזירה הלובית המסוכסכת גם הפכה מקור תגבור לגורמי הג'יהאד העולמי הפעילים מחוץ ללוב: לידיהם של פעילים שנמלטו מבתי הכלא של משטר קדאפי והצטרפו לכוחות הג'יהאד, ולידי קבוצות סלאפיות ג'יהאדיות הפעילות בסודן, בסומליה, בסיני וברצועת עזה הגיעו כמויות גדולות של נשק שנבזזו ממאגרי הצבא הלובי. גם ארגון אל-קאעדה בחצי האי ערב ושותפיו בתימן ניצלו את מאורעות ה"אביב הערבי" והשתלטו זמנית על ערים חשובות בתימן, בעיקר בחבל אביאן ולאורך מפרץ עדן, וניהלו פעילות גרילה וטרור נגד כוחות הצבא התימני ונגד ראשי שבטים. אי-היציבות השלטונית בתימן מנוצלת בידי AQAP להיערכות לפיגועי טרור במדינה, תוך כדי תמיכה בגורמים בדלניים אחרים הפועלים בעיקר בדרומה.¹⁶⁸ פעילות זו נועדה להוביל בסופו של דבר לחלוקת המדינה או למצער להשתלטות על חלקה כדי להקים בה מדינה אסלאמית הלכתית.

זירת התרחשויות מרכזית אחרת היא סוריה. אל-קאעדה ושותפיו רואים במאבק במשטר העלווי הכופר ובהפיכת סוריה למדינה אסלאמית הלכתית יעד ראשון במעלה. זוואהירי, שכבר בשנת 2005 פרסם תכנית שלבים שבה סוריה מוזכרת כאחת הזירות המרכזיות לפעולה עתידית של אל-קאעדה במזרח התיכון,¹⁶⁹ הכריז על סוריה כזירת ג'יהאד מרכזית.¹⁷⁰ המערכה המתנהלת בין המשטר העלווי של הנשיא בשאר אל-אסד לבין קבוצות מורדים ביטלה למעשה את שיתוף הפעולה של אל-קאעדה עם משטר אסד בזמן פלישת ארצות הברית לעיראק בדמות סיוע בהעברת פעילי ג'יהאד עולמי דרך סוריה לזירת הג'יהאד בעיראק. כך בעידודו של זוואהירי ובהתבסס על התשתיות הלוגיסטיות שסייעו להברחת אלפי פעילי ג'יהאד עולמי לעיראק, נרתם ארגון "המדינה האסלאמית בעיראק" (ISI) למאבק. ארגון זה הוא קואליציה של תנועות סלאפיות-ג'יהאדיות בעיראק, והגורם המרכזי בו הוא ארגון אל-קאעדה בעיראק (AQI), הפועל לגיוס, ארגון, אימון ושיגור פעילי ג'יהאד עולמי ממדינות שונות לסוריה כדי לסייע לחימה במשטר.

הכוח הדומיננטי והיעיל ביותר בין המורדים וגורמי הג'יהאד העולמי הפעילים בסוריה, שמספרם נאמד בכמה אלפים, הוא הארגון הסלאפי-הג'יהאדי הסורי "ג'בהת אל נוצרה". ארגון זה, שהעתיק את דפוסי הפעולה שנרכשו בעיראק לזירת הלחימה בסוריה ובכלל זה גם את טקטיקת ההתאבדות, והיה אחראי לכשישים פיגועי התאבדות שבוצעו בסוריה מאז תחילת מלחמת האזרחים (עד כתיבת שורות אלה). יתר על כן, מבחינת אל-קאעדה נועדה סוריה לשמש חממה לצמיחת קאדרים חדשים של פעילי

טרור בעלי ניסיון קרבי וזיקה הדוקה לתפיסת העולם של ג'יהאד העולמי. אל-קאעדה מעוניין לצרף את חלקם לשורותיו, את חלקם ללחימה באזורי קרבות שבהם מתקיימים עימותים על רקע מאבק דתי-אתני, וחלקם ישמש להקמת תאי ורשתות טרור אד הוק, או לשם פעולה כזאבים בודדים במדינות שונות ובכלל זה במערב.

סילוקו של הנשיא מובראק מהשלטון במצרים והוואקום השלטוני שנוצר בעקבות ההפיכות נוצל בידי תנועת האחים המוסלמים, ונציגה מוחמד מורסי ניצח בבחירות הכלליות ונבחר לנשיא הרפובליקה של מצרים. שנה אחר כך, ביוני 2013, הודח מורסי מתפקידו בידי צבא מצרים, שנטל, גם אם רשמית באופן זמני, את הסמכויות השלטוניות במדינה. "הפיכת הנגד" של הצבא הובילה לעימותים קשים ברחובות קהיר ואלכסנדריה בין תומכי מורסי למתנגדיו, שבהם נהרגו ונפצעו רבים, בעיקר מתומכי מורסי חברי תנועת האחים המוסלמים. בשל המבנה האינטגרטיבי של מצרים והמסורת ההיסטורית שלה לא נראה שמצרים תדרדר למלחמת אזרחים כמו זו המתחוללת בסוריה. הערכה זו נסמכת גם על עמדתה המסורתית של תנועת האחים המוסלמים במצרים, הדוגלת בשכנוע ובקירוב לבבות בעיקר באמצעות שילוב של דעווה ופעילות חברתית ודוחה כל צורה של פעילות אלימה בזירה הפנימית. אף על פי כן, סילוקו של נציגם מהשלטון במה שנתפס כהפיכה צבאית, ובהתחשב בתפיסת עולמם הקיצונית של הגורמים הסלאפיים-ג'יהאדיים המצריים ובראשם יורשיהם של תנועת הג'יהאד המצרי והגמעה אסלאמיה, עלול לגרום לבחירה בדרך הטרור בתגובה לצעדי הדיכוי שנקט הצבא. אם כך יקרה, צפוי שהפעילות תתמקד בניסיונות לפגוע בכלכלת מצרים באמצעות פגיעה ביעדי תיירות ובפיגועים נגד גורמי השלטון ובראשם הצבא ובכלל זה ניסיונות לפגוע במפקדי צבא ובמנהיגים אזרחיים בולטים. התשתיות המרכזיות של הארגונים הללו, שקיבלו חיזוק ניכר שעה שפעילים ניצלו את ערפל המהומות בראשית ההתקוממות ונמלטו מהכלא, מצויות באזורי הפרובינציה ב"מצרים עלית" ובחצי האי סיני.

בסיני פועלים זה כעשור, וביתר שאת מאז נפל שלטון מובראק, גורמי ג'יהאד מקומיים, הנהנים מתמיכה הולכת וגדלה של אל-קאעדה. כך למשל, נוסף על קריאות תמיכה של זוואהירי בפעילות גורמי הג'יהאד בסיני שפגעו בצינור שהעביר גז ממצרים לישראל ולירדן וגרמו להפסקתה של אספקת הגז, ממקד אל-קאעדה את פעילותו בתמיכה בתשתית המבצעית והלוגיסטית הנבנית בסיני. באזור זה פועלים ארגונים שונים המזוהים עם אל-קאעדה ועם הג'יהאד העולמי ובהם בולט ארגון "אנצאר בית אל-מקאדס", הקשור לגורמי ג'יהאד עולמי מחוץ לסיני,¹⁷¹ ופעילותו זכתה לברכתו האישית והפומבית של זוואהירי.¹⁷² מעודדים מתמיכת אל-קאעדה, גורמים אלה, יחד עם קבוצות של בדווים שאימצו את השקפת העולם הסלאפית-ג'יהאדית, משתפים פעולה עם גורמי הג'יהאד העולמי ברצועת עזה, דוגמת "תווחיד ואל ג'יהאד", "ג'ייש

אל-אסלאם", "אנצאר אל-סונה" ו"ג'ונד אנצאראללה" – שהתאחדו ביוני 2012 בארגון גג המכנה עצמו "מועצת השורא של לוחמי הקודש בקצווי ירושלים" ("מג'לס אל שורא אל-מוג'יהאדין פי אכנאף בית אל-מקאדס")¹⁷³ – ועם ועדות ההתנגדות העממית ואחרים. שיתוף פעולה זה בין רצועת עזה לבין סיני מאפשר מעבר חופשי של פעילים מסיני לעזה לצורך מחסה וקבלת סיוע מבצעי ולוגיסטי מהשותפים הפלסטינים, וכן חופש פעולה יחסי לשם אימונים בסיני וביצוע פיגועי טרור נגד ישראל משטח זה.

יחד עם התמיכה בארגונים המקומיים ברחבי המזרח התיכון המשיך זוואהירי לבסס את מנהיגותו בהשקיעו מאמצים לכנס גורמים נוספים מקרב תנועת הג'יהאד העולמי תחת כנפי אל-קאעדה. בין היתר הצליח זוואהירי להביא לאיחוד רשמי בין אל-קאעדה ל"שבאב אל-מוג'יהדין אל-סומלי"¹⁷⁴, ובאפריל 2013 אף קיבל מעמדו של זוואהירי משנה תוקף כאשר שימש בורר בעימות שהתגלע בין אבו בכר אל-בגדאדי, מנהיג ארגון המדינה האסלאמית בעיראק (ISI), לבין מוחמד אל-ג'ולאני, מנהיג ג'בהת אל-נוצרה" הפועל בסוריה. הראשון הכריז חד-צדדית על איחוד בין הארגונים בלי שהתייעץ עם עמיתו מסוריה,¹⁷⁵ ואף על פי שאל-קאעדה בעיראק היה ועודנו הפטרון של פעילות ג'בהת אל-נוצרה, דחה ראש הארגון הסורי אבו מחמד אל-ג'ולאני את האיחוד והעדיף להישבע אמונים בפומבי דווקא לזוואהירי.¹⁷⁶

אתגר מרכזי אחר של זוואהירי הוא חידוש הפעילות המבצעית של הארגון וביצוע פיגועי ראוה במדינות המערב. מאז הפיגוע בלונדון ביולי 2005, ולמרות ניסיונות רבים, לא הצליח הארגון לפגע במדינות המערב. על כך נוסף הכישלון עד כה לנקום את מות בן לאדן. על אף הכישלונות אפשר להעריך שהארגון ממשיך לפעול כדי לעשות פיגועי ראוה במערב, ובראש ובראשונה פיגוע נקמה בארצות הברית.¹⁷⁷ ואכן דיווחים מגורמי ביטחון רשמיים במערב מעידים שבמהלך 2009-2010 סיימו כמה מאות פעילים אזרחי מדינות מערביות (Home Grown Cells) אימונים ייעודיים של יחידת המבצעים המיוחדים האחראית לפיגועי חו"ל של הארגון, ונשלחו למדינותיהם להתחיל בהכנות לביצוע הפיגועים.¹⁷⁸ אף שבשנים האחרונות נתפס חלק לא מבוטל מאותן חוליות שעה שעסקו בהכנות לביצוע פיגועים, נראה שיש עוד מספר לא מבוטל של פעילים שטרם אותרו ונלכדו, ומשימתם עדיין בתוקף. יתר על כן, מאגר מבצעי למשימות הארגון בחו"ל הולך ונבנה בקרב גורמים רדיקליים מקהילות מוסלמיות ברחבי העולם, המבקשים לקחת חלק בפעילות ג'יהאד נגד כוחות זרים, ומגיעים לזירות הג'יהאד המסורתיות ובהן אפגניסטן, עיראק, צ'צ'ניה וסומליה, והן לזירות הג'יהאד החדשות במזרח התיכון ובשולי מדבר סהרה. זירות אלו מאפשרות צבירת ניסיון מבצעי לקראת המשך פעילות העשויה לשמש את אל-קאעדה במדינות האם של הפעילים. זירות הג'יהאד החדשות שנוצרו במזרח התיכון בעקבות טלטלת "האביב הערבי" דוגמת לוב, מאלי,¹⁷⁹ ובעיקר בסוריה מושכות אליהן פעילי ג'יהאד מרחבי

העולם. כך למשל נמסר, שבסוריה נמצאים מאות פעילים תושבי מדינות מערביות כמו צרפת, בריטניה, גרמניה, הולנד, בלגיה, מדינות סקנדינביה, אוסטרליה, ארצות הברית וקנדה. אימות לכך אפשר למצוא כאשר מידי פעם בפעם מתפרסמות הודעות של נטילת אחריות על פיגועים, ובכלל זה פיגועי התאבדות שבהם נהרגו המתנדבים מהמערב.¹⁸⁰ במדינות שהוזכרו אף הועלה חשש ביטחוני כבד מהאיום הצפוי כשישובו פעילים אלה למדינותיהם.¹⁸¹

מגמות אלה מעלות חשש כי יימשכו מאמצייהם של אל־קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי לבצע פיגועי ראויה רבי־נפגעים, הן באזורי הפעילות המסורתיים והן בזירות הג'יהאד החדשות ובמערב. כן צפויים פיגועי טרור מעשה ידיהם של זאבים בודדים או של "תאי היזמות המקומית" במסגרת תאי הטרור מבית, ובמתווה דוקטרינת "אלף החתכים". כאמור דפוסי פעולה אלה זכו לגיבוי ולעידוד מפי זוהאיירי ומטיפים כמו אנואר עוללאקי ודומיו ולהד באמצעי תקשורת סלאפיים־ג'יהאדיים דוגמת המגזין *inspire*.¹⁸² הפיגועים עלולים להתבצע בהפעלה ישירה של אל־קאעדה או שותפיו, על־ידי מתן השראה אידיאולוגית, או על־ידי הענקת הכשרה בסיסית או תדרוך כללי והכוונה לפעילותם במדינות המערב בלי פיקוד ישיר. לנוכח המגמה המסתמנת של ירידה בפעילות הטרור של אל־קאעדה עצמו, נראה שעלולה לחול הסלמה ברמת הפעילות של שותפי הארגון. כך למשל עלולה להימשך פעילותו מחוץ לחצי האי ערב של ארגון אל־קאעדה בחצי האי ערב (AQAP), שמשנת 2009 היה אחראי לניסונות אחדים להפיל מטוסים מערביים באמצעות מתאבדים ובאמצעות מטעני חבלה מתוחכמים. גם ארגון אל־קאעדה במגרב (AQIM) היה מעורב במהלך 2012-2013 בחטיפת אזרחים מערביים ובהתקפות טרור ראוותניות על יעדים מערביים. האחרונה שבהן הייתה התקפה משולבת בשדה נפט גדול באלג'יריה, שכללה התבצרות עם בני ערובה וגרמה למותם של כמה עשרות אזרחים ובהם אזרחים מערביים. פעילותם של ארגונים אלו נגד יעדים מערביים באזורי הפעילות המסורתיים שלהם,¹⁸³ כשהם נהנים מאוטונומיה לוגיסטית כמעט לא מוגבלת מצד השלטונות, צפויה להימשך תוך התחזקות מעמדם כמוקדי משיכה עיקריים בעבור גורמי טרור ג'יהאדיים מהמערב לצורך הכשרה, אימון, מימון והנחיות לקראת פעילות מבצעית על אדמת המערב. צפוי שחלק מהפיגועים יהיו פעולות התאבדות על פי אסטרטגית הפעולה שהנחיל אל־קאעדה לשותפיו לדרך, וחלקן עלול להתבצע כתקיפות חמושות סימולטניות תוך כדי ביצוע הרג המוני והתבצרות שלא על מנת להתמקח עם השלטונות אלא כדי להגביר את אפקט ההלם שאירוע הרג המוני מתמשך יוצר בתקשורת העולמית.

אפשר לצפות שכלל הגורמים בג'יהאד העולמי ימשיכו למקד את פעילותם המבצעית במטרות רכות, המכילות מספר גדול של אזרחים. בין היעדים עלולים להיות למשל תשתיות ואמצעי תחבורה: מטוסים ושדות תעופה, רכבות ותחנות רכבת, אוטובוסים,

אניות, נמלים ורציפים. יעדים אפשריים אחרים עלולים להיות מרכזי תרבות וספורט, תיאטראות, אירועי ספורט המוניים ואיצטדיונים, יעדי תיירות ומרכזי בילוי, מרכזי קניות, בתי מלון, מועדונים וכן אירועים המוניים כמו פסטיבלים, קונצרטים ותערוכות גדולות. ואם לא די בנזקים שפגיעה ביעדים אלה אמורה לגרום, גם ה"לוחמה הכלכלית" הישירה נגד המערב צפויה להימשך באמצעות פגיעה במאגרי אנרגיה, גז, נפט, מכליות, ואפילו באמצעות חסימת מצרים. גרימת נזק ליעדים אלה תגרום עלייה ניכרת במחירי האנרגיה ולשיבוש הסחר העולמי. מטרתם של גורמי הג'יהאד היא להמשיך ליצור משוואה כלכלית, לא מאוזנת בהגדרה, שתכביד על מדינות המערב ואף תתיש ממשלות עד שישקלו מחדש את נכונותן להמשיך להחזיק כוחות צבא בארצות האסלאם ולהשקיע משאבים כה רבים במערכה הגלובלית בטרור, שהוכרזה אחרי מתקפת ה-11 בספטמבר. השתתפותם של גורמי ג'יהאד עולמי בלחימה במדינות שמצויים בהן חומרי לחימה בלתי קונבנציונליים – ובייחוד במדינות שנחלש בהן השלטון המרכזי עקב אירועי "האביב הערבי", כגון סוריה, ולוב – עלולה לסייע בידם להשיג נשק כזה, אם אכן יהיו נחושים להשיגו. עם זאת, הפעלת נשק שכזה אינה פשוטה כלל ועיקר, בייחוד כשהמטרה היא לגרום הרג המוני. יתר על כן, למרות פסקי הלכה שהתירו שימוש בנשק להשמדה המונית נגד הכופרים אויבי האסלאם, אין שיטת פעולה זו מהווה חלק מסדר היום של רוב ארגוני הג'יהאד העולמי.

לסיכום פרק זה: אל-קאעדה כארגון נחלש באופן ניכר עקב המערכה העולמית נגדו, ומצבו כיום גרוע מזה שהיה ערב המתקפה בארצות הברית. עם זאת, נוכח התחזקות שותפיו לדרך בשנים האחרונות והגידול בפוטנציאל גיוס המתנדבים והתומכים החדשים שיפעלו בארצותיהם ואף בחו"ל, נראה שאל-קאעדה חוזר לדפוס פעילותו בשנים הראשונות לאחר הקמתו. וכך הארגון תומך מאחורי הקלעים באמצעות סיוע לוגיסטי ובאמצעות אימונים והכשרה, בארגונים, ברשתות ובפעילי טרור שהזדהו עם רעיונותיו ופעלו במדינות ערב ובמערב. יתר על כן, יוקרתו המצטברת של אל-קאעדה והנהגתו של זוואהירי, הנשענות על המוניטין שהארגון צבר בשנים ששימש אוונגארד מבצעי שהצליח לפגוע בלב ערי האויב באמצעות טרור ראוותני, מאפשרות לו לכוון את המערכה של תנועת הג'יהאד העולמי מעמדה של סמכות הנהגתית מוכרת. בעקבות המתקפה המתמשכת של כוחות ארצות הברית ונאט"ו באפגניסטן ובפקיסטן על הארגון וכדי לחפות על חולשתו הנוכחית, אל-קאעדה בהנהגתו של זוואהירי מעדיף לפעול בדרך הזאת. הוא ממתין בסבלנות ההיסטורית (צאבר) להסרת הלחץ מעליו עם נסיגת הכוחות הללו מאפגניסטן במהלך שנת 2014, ואז יוכל לשוב וליזום מערכת טרור בינלאומית. ואכן עזיבת הכוחות המערביים את אפגניסטן הצפויה במהלך שנת 2014 עלולה לאפשר לארגון להתאושש מהפגיעות הקשות שספג בשנים האחרונות. עד אז מסתמן שגורמי הג'יהאד העולמי ימקדו את פעילותם במדינות המזרח התיכון,

המגרב, מערב אפריקה ומזרחה ובמדינות המערב. במוקד פעילות זו צפויה זירת סוריה להיות מוקד מרכזי לפעילות של גורמי הג'יהאד העולמי בעידוד ובתמיכה פעילה של אל־קאעדה. לתוצאות המערכה בסוריה צפויה להיות השפעה מרכזית על יציבות המדינות הגובלות בה.

מגמות אלו מצביעות, שכל עוד בכירי הארגון ישרדו ויפעלו למימוש החזון הארגוני, כל עוד יעמדו לרשות זוואהירי מפקדים מנוסים הפועלים על פי אסטרטגיית הארגון הרואה במערב ובארצות הברית בראשו זירה מרכזית לטרור רצחני, וכל עוד ימשיך הארגון לשמש מקור ומוקד לטיפוח חתרנות צבאית טרוריסטית שתכליתה לעורר חוסר יציבות מתמשך במזרח התיכון, במגרב ובאפריקה, צפוי אל־קאעדה להמשיך ולהיות איום פעיל במערכת היחסים הבינלאומית.

ישראל, היהודים ואיום הג'יהאד העולמי

מרבית הפעילות המבצעית של אל-קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי השונים תוכננה נגד יעדים של "מדינות הקואליציה" שלחמו נגד הארגון – מדינות המערב, מדינות ערב ומדינות באסיה, ובראש ובראשונה יעדים של ארצות הברית ובריטניה. מדינות אלו נתפסו כמובילות המאבק העולמי נגד תנועת הג'יהאד בכלל ונגד אל-קאעדה בפרט, והפכו בשל כך ליעד עיקרי למתקפות טרור וגרילה כחלק מהלחימה נגד חיילי הקואליציה בעיראק ובאפגניסטן, וכחלק ממערכת טרור עולמית. בה בעת חלה עלייה משמעותית במספר הפיגועים ובעיקר בתכנוני הפיגועים של אל-קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי נגד יעדים ישראלים ויהודיים בתוך ישראל ומחוצה לה.

בין המקרים הבולטים שהוצאו לפועל או תוכננו בשטחי מדינת ישראל יש לציין את המקרה של ריצ'רד קולווין ריד, "מפגע הנעליים", שבדצמבר 2001 ניסה לפוצץ מטוס אמריקני מעל האוקיינוס האטלנטי, ובקיץ של אותה השנה נשלח לאסוף מידע על שדה התעופה בישראל, על מטוסי אל על, ועל ערי ישראל; את פיגוע ההתאבדות, שהרג שלושה ישראלים ופצע למעלה מחמישים, שביצעו שני פעילי ג'יהאד עולמי מבריטניה, מוחמד שריף ואסיף חניף באפריל 2003 בפתחו של בר (מייק'ס פלייס) על שפת הים של תל-אביב; וכן חשיפתו של תא טרור של הג'יהאד העולמי בשנת 2010 בכפרים הסובבים את נצרת, וחבריו ערבים ישראלים. חברי התא רצחו נהג מונית ישראלי וניסו לרצוח נוספים. שניים מחברי התא נתפסו בגבול קניה-סומליה בדרכם לאימון במחנות הארגון הסומלי שבאב אל-מוג'הידין. נוסף על הפיגועים וניסיונות הפיגוע הללו, גורמים מקרב תנועת הג'יהאד העולמי עשו כמה פיגועי ירי משטחן של המדינות הגובלות בישראל לעבר אזורי הספר הישראלי.

לעומת הגידול היחסי שחל בעשור הקודם במספר הפיגועים וניסיונות הפיגועים נגד יעדים יהודיים וישראלים בזירה הבינלאומית, רוב ניסיונות הפיגוע בגבולות ישראל ובתחומה לא צלחו. הצלחה זו נובעת לא מעט מיעילותם של כוחות הביטחון של ישראל, אולם גם חלקן של המדינות השכנות לישראל היה חשוב ביותר בשיבוש הכוונות האלה. ואמנם מרבית ניסיונות החדירה לישראל מגבולותיה נבלמו באמצעות "חגורת הגנה" שעטפה את ישראל שיצרו שותפותיה בעולם הערבי ובראשן ירדן ומצרים,

ואף אויביה – סוריה וארגון חזבאללה בלבנון. האינטרסים הביטחוניים הפנימיים של מדינות אלו, וכן החשש מפני עימות עם ישראל במקרה של פגיעה באזרחיה מתוך שטחן, גרמו למאמציהן לסכל את ניסיונות הפיגוע שתכננו גורמי הג'יהאד העולמי נגד ישראל. עקב הקושי לחדור לשטח מדינת ישראל מגבולותיה ולפעול בשטחה, עיקר המאמץ המבצעי של גורמי הג'יהאד העולמי לאחר מתקפת הטרור בארצות הברית הופנה נגד יעדים ישראלים ויהודיים מחוץ לישראל. עשרות ישראלים ויהודים נפגעו בפיגועים שביצעו גורמי הג'יהאד העולמי בתוניס, בקניה, בתורכיה, במצרים ובסיני, בהודו, בארצות הברית ובצרפת. כן תוכננו פיגועי ראויה רבים, שלא יצאו אל הפועל, נגד ישראלים ויהודים בארצות הברית, תאילנד, סינגפור, מרוקו, תורכיה, ירדן, קנדה, שוויץ, מאוריטניה, אוזבקיסטן ובעוד מקומות. פיגוע שנמנע בחלקו במומבסה שבקניה העיד על מידת הפגיעה וההרג שהייתה עלולה להיגרם לישראלים לו מומשו מזימותיהם של אנשי אל-קאעדה והג'יהאד העולמי: תא "קרן אפריקה" של אל-קאעדה, שהורכב משתי חוליות שפעלו בד בבד, תקף מלון שנפשו בו תיירים ישראלים ורצחו חמישה עשר בני אדם ובהם שלושה ישראלים. בה בעת שיגרו פעילי התא שני טילים לעבר מטוס ארקיע שהמריא משדה התעופה הבינלאומי של העיר ובו כמה מאות נוסעים ישראלים. האסון נמנע אך ורק בשל כשל טכני-מבצעי שגרם לטילים להחטיא.

מלבד המשך הפיגועים והניסיונות לפיגוע בישראל ובחו"ל ממשיך אל-קאעדה לקרוא למלחמת ג'יהאד נגד ישראל והיהודים. כך ב-31 ביולי 2013 התפרסם סרטון חדש מבית היוצר של איימן אל-זוואהירי, והופץ ברשתות של אל-קאעדה והג'יהאד העולמי. סרטון זה הוקדש לציון ארבעים ושש שנים ל"נכסה" – תבוסת הצבאות של המשטר החילוני של נאצר במצרים והמשטר הבעתי-יסטי בסוריה למדינת ישראל במלחמת 1967. בסרטון תוקף אל-זוואהירי את ארצות הברית האחראית, לשיטתו, לפשעים הגדולים ביותר בעולם, והמלחמה בסוריה מכונה "מלחמת ג'יהאד". זוואהירי קרא למוסלמים בעיראק, בסוריה, בפלסטין, בחצי האי ערב, בסומליה ובעוד מדינות אסלאם להמשיך ולצאת לג'יהאד נגד ארצות הברית, ולמען החזרת שלטון הח'ליפות האסלאמית – שלטון הצדק היחיד היכול לשחרר את מסגד אל-אלקצא ואת ארצות האסלאם הכבושות.¹⁸⁴ קריאתו של זוואהירי משתלבת בחזונו מאמצע העשור הקודם ולפיו תחילה יש לפעול בכל הכוח כדי לגרום לכוחות ארצות הברית לסגת מעיראק, אחר כך להפנות את הג'יהאד למדינות המפרץ הפרסי ולמדינות הגובלות בעיראק, ולבסוף למקד את הג'יהאד בפלסטין.¹⁸⁵ קריאה זו הושמעה על רקע אירועי "האביב הערבי", שפתחו לפני אל-קאעדה ושותפיו את האפשרות להתקרב לעבר גבולות ישראל ולנהל מערכת ג'יהאד נגדה בגבולותיה ובשטחה, והדבר חידד את חזון הג'יהאד הסופי שאותו רואה מנהיג הארגון בלוחמה חזיתית עם ישראל. עם פרוץ גל המחאות בעולם הערבי בשנת 2010 התרופפו הגבולות, והמשטרים במצרים ובסוריה וכוחות הביטחון

שלהן ספגו פגיעה אנושה שהגבילה את יכולתם לטפל באתגר שגורמי הג'יהאד העולמי מציבים. ייתכן שגל הזעזועים לא יפסח גם על ירדן. יתר על כן, בעוד פעילות אל־קאעדה ותומכיו נגד ריבונותן של מדינות ערב והרג מוסלמים נחשבות לא לגיטימיות בעיני ציבור רחב בעולם הערבי המוסלמי, ביצוע פעולות טרור ופשיטות כדי לפגוע במדינת ישראל ובאזרחיה, הכובשים לדידם את פלסטין והורגים את תושביה, צפויות לזכות בלגיטימציה גדולה בהרבה בקרב שדרות רחבות של אותו ציבור. גם הקרבה הגיאוגרפית לגבולות ישראל משתלבת היטב בחזון ובתכנית הפעולה, הרואה בהיערכות לפעולה על גבולות האויב (ריבאט¹⁸⁶) שלב הכרחי לפני ג'יהאד לשחרור האדמות המוסלמיות משלטון 'כופר'.

גזרת סוריה

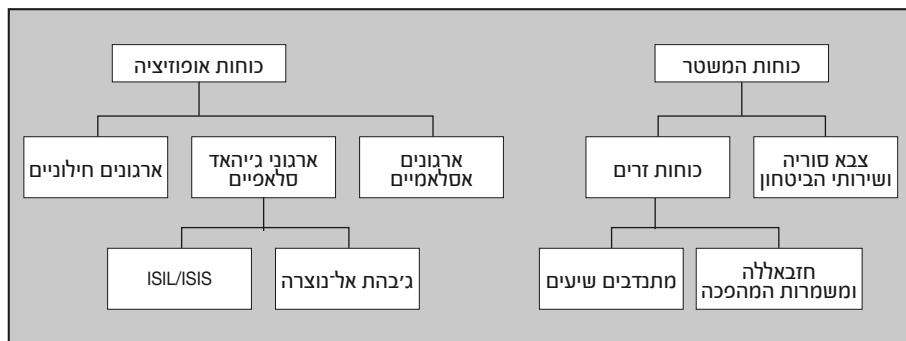
בסרטון נוסף שפרסם זואהירי לציון שישים וחמש שנים להקמת מדינת ישראל טען כי הג'יהאד נגד ישראל הוא מצוות חובה על כל מוסלמי באשר הוא, בין שהוא פלסטיני ובין שלא, וכי לאחר שחרור פלסטין חובתם של המוסלמים להקים בפלסטין תיאוקרטיה אסלאמית, שחוקתה היא ההלכה האסלאמית.¹⁸⁷ לדעת זואהירי, כדי להשיג יעד זה על המוסלמים להתכנס יחדיו בשטחי סוריה, שתהיה כר שיגור לפעולות ג'יהאד בשטח ישראל. זואהירי ציין במפורש שהוא רואה בסוריה שטח הכנה לג'יהאד נגד ישראל. לשיטתו, ברגע שיופול משטר אסד יהיו התנאים אופטימליים להקמת מדינה אסלאמית בסוריה, שתהפוך אבן שואבת למוסלמים רבים שינהרו אליה וישתתפו בג'יהאד נגד ישראל. על פי חזונו, המדינה האסלאמית שתוקם בסוריה תקבל סיוע לוגיסטי, כלכלי וצבאי משלוחת אל־קאעדה בעיראק. זואהירי המשיך וקרא ללוחמי הג'יהאד בסוריה לסרב להניח את נשקם עד שסוריה תהפוך לתיאוקרטיה אסלאמית שתקים מחדש את מוסד הח'ליפות, תעקור מהשורש את משטר אסד המושחת ותשחרר את פלסטין כולה. מדברים אלה אפשר להבין, שתגיע גם הכרזה על רמת הגולן וסיני כזירות ריבאט רשמיות, ותומכי ג'יהאד עולמי ייקראו להתמקם באזורי ספר לאורך גבולות ישראל ולבצע משם פיגועים כנגדה ובשטחה, תוך ניצול החולשה השלטונית הקיימת באזור. כך, בצד זרימה בלתי פוסקת של אמצעי לחימה רבים ומגוונים לסיני ולסוריה, שהופכים את אזורי הגבול בין ישראל לבין המדינות הללו לזירות פעולה מאתגרות בתחום הביטחון השוטף של ישראל, גם בואם של פעילי ג'יהאד עולמי, שנזעקו לאזור על רקע הקריאה להתגייס למערכה בגבולות ישראל ולהפיכתו האפשרית של האזור לזירת ריבאט, עלול להתגבר בעתיד, בייחוד אם יכריז זואהירי על ישראל כזירת הג'יהאד הבאה. על פי תכניתו הכוללת של זואהירי, הג'יהאד הממוקד נגד ישראל צפוי להתרחש בעקבות השלב הנוכחי שבו מופנים כלל המאמצים למאבק לכינון מדינה אסלאמית בסוריה. לפיכך אפשר כי שלב הג'יהאד נגד ישראל לא יוכרז רשמית עד שתושלם

המשימה להפיל את משטר אסד. עם זאת, פעולות ג'יהאד נגד ישראל כבר נמצאות על סדר יומן הקבוע של קבוצות הג'יהאד הפועלות במדינות השכנות לה. יש לשער לנוכח ניסיונות בודדים קודמים, כי אם תיווצר הזדמנות אופרטיבית, קבוצות אלו עלולות לנצלן ולבצע פיגועים בודדים נגד ישראל, גם תוך כדי לחימתן בממשלות הערביות.¹⁸⁸ הבעיה בגזרת סוריה מורכבת במיוחד נוכח העדר שיקולים מרסנים לפעילותם של גורמי הג'יהאד העולמי: אלה אינם מרסנים את פעילותם כפי שנהגו לעשות ארגוני טרור, שפעלו בחסות מדינות ונהגו להטיל על עצמם מגבלות בהתאם לאינטרסים של המדינות שארחו אותם בשטחן ואפשרו את פעילותם. יתר על כן, גורמים אלו פועלים מתוך אמונה קנאית בלתי מתפשרת בחזון אלוהי על פי משנה משיחית, ואין הם נרתעים מלפגוע גם בחיילים ובאזרחים ערבים ומוסלמים. כמה פלגי מורדים פועלים כיום בסוריה נגד כוחות הנשיא אסד. הקשת האידיאולוגית של פלגים אלו רחבה למדי. מצד אחד פועלים גורמים לאומיים-פטריוטיים סוריים, ובראשם צבא סוריה החופשית והמועצות הצבאיות הכפופות אליו. אלה נאבקים להפלת שלטונו הדיקטטורי של אסד ולהקמת מדינה סורית חילונית ופלורליסטית, המאחדת את כלל העדות והזרמים המרכיבים אותה. מהצד האחר של הקשת פועלים בסוריה שני ארגונים סלאפיים-ג'יהאדיים: ג'בהת אל-נוצרה, והמדינה האסלאמית בעירק ובאל-שאם (ISIS – Islamic State in Iraq and Al-Sham),¹⁸⁹ הקשורים לאל-קאעדה והרואים בלחימה בסוריה חלק מהמאבק הכללי להקמת ח'ליפות אסלאמית והשלטת חוקת האסלאם במזרח התיכון. בין שני הקצוות הללו פועלים ארגוני מורדים שונים בעלי זיקה אידאולוגית זו או אחרת לאחד מהם (ראו מפת ארגונים פעילים בסוריה). על אף חילוקי הדעות ביניהם בסוגיות פנימיות, כגון החזון השלטוני בסוריה שלאחר נפילת המשטר,¹⁹⁰ ארגוני המורדים בסוריה רואים בהפלת משטרו של אסד מטרה משותפת וראשונה בחשיבותה, וזו מובילה אותם לעתים קרובות לשיתוף פעולה לוגיסטי ומבצעי. עם זאת, מכיוון שהמאבק בסוריה מתכנס תחת כנפי מאבק רחב יותר המתקיים כיום בעולם הערבי בין הסונים לשיעים, ומאבק זה החרף מאז שהשיח' יוסף אל-קרד'אוי, הנחשב לאחד מחשובי הפוסקים המוסלמים בדורנו, התיר את דמם של השיעים,¹⁹¹ קשה לראות בטווח הקצר שיתוף פעולה סוני-שיעי מתגבש גם אל מול אויב משותף מובהק – ישראל.

לעומת המצב בגבול ישראל עם סיני, שם כבר אירעו כמה פיגועים, בסוריה עדיין לא היה ניסיון ישיר של גורמי הג'יהאד העולמי לפעול בשטח ישראל חוץ מאירועי ירי ספורדיים לעבר חיילי ומוצבים של צה"ל ברמת הגולן, שלא ברור כלל אם נעשו במכוון, ואם היו מעורבים בכך גורמי ג'יהאד עולמי. נכון למועד כתיבת שורות אלה, גורמי האופוזיציה הסורית ובהם גורמי הג'יהאד העולמי, דוגמת ג'בהת אל-נוצרה וארגון המדינה האסלאמית של עיראק ואל-שאם (ISIS) ואחרים מתמקדים בפעילות נגד

משטר אסד ותומכיו. עם זאת ועל אף ההתמקדות הנוכחית במאבק באסד, הנוכחות הגוברת של פעילי ג'יהאד עולמי, כשברשותם אמצעי לחימה רבים ומגוונים ותפיסת עולמם מבוססת על ההצהרות הברורות של איימן אל-זוואהירי בדבר היותה של המערכה בסוריה שלב בדרך לשחרור הגולן וירושלים, כוונותיהם לפעול בעתיד נגד ישראל ברורות.

תרשים 3: הכוחות הפועלים במלחמת האזרחים בסוריה

מלחמת האזרחים בסוריה ובייחוד העימות הסוני-שיעי, התרחבה גם ללבנון. גורמי ג'יהאד עולמי הזועמים על התייצבות חזבאללה הלבנוני לימין משטר אסד ועל מעורבותו בדיכוי הברוטאלי של האופוזיציה בסוריה, משמיעים ביקורת נוקבת על ארגון זה ועל אירן פטרוניתו ומאיימים עליהן ישירות ובפומבי. איומים אלו מומשו החל מקיץ 2013 בפיגועי התאבדות, הטמנת מכוניות תופת וירי רקטי לעבר יעדים של חזבאללה בביירות ובבקעא. הסלמה זו עלולה להתרחב ולהיות מוסטת על ידי גורמי הג'יהאד העולמי לעבר גבול ישראל במטרה לגרור את חזבאללה ואולי גם את לבנון כולה לעימות מזוין עם ישראל. בהקשר זה ראוי להזכיר כי בעבר כבר ניסו מנהיגי אל-קאעדה לנצל את לבנון כקרב קפיצה לפעולה נגד ישראל אך אז נבלמו בידי כוחות הביטחון של לבנון.

גזרת מצרים וסיני

בסיני מבקשים גורמי הג'יהאד העולמי, ובראשם אנצאר בית אל-מקדס, לגרור את ישראל לעימות ישיר עם מצרים. מטרתם של מחוללי הטרור בסיני היא לגרור את ישראל לפעולה נגדם תוך פגיעה בריבונות מצרים בסיני, וכך לגרום חיכוך צבאי בין ישראל לבין מצרים. שאיפתם זו אף גוברת על רצונם לפגוע בישראל. מדיניותם זו יוצרת אתגר ביטחוני ראשון במעלה לישראל, בייחוד במקרים שבהם ישראל נדרשת לתגובה מהירה של כוחותיה עקב חדירת מחבלים מסיני לתחומה, וקוצר הזמן מקשה להסתייע במנגנון שיתוף הפעולה עם מצרים לצורך בלימת התוקפים ורדיפה אחריהם בתחומה הריבוני של מצרים. חוסר היציבות השלטונית במצרים רק מגביר את הרגישות

הנדרשת מישראל בהקשר זה משום שהמשטר המצרי הנוכחי נתון לביקורת חריפה ממילא של האופוזיציה של האחים המוסלמים ושל הסלאפים למיניהם, המחכים להזדמנות לגנותו בשל קשריו הביטחוניים עם ישראל.

בעיה נלווית הוא שיתוף הפעולה של גורמי הג'יהאד העולמי בסיני עם שותפיהם ברצועת עזה. שיתוף פעולה זה הוא אתגר גם ליציבות שלטון חמאס בשטח המצוי דה פקטו תחת ריבונותה מאז קיץ 2007. חמאס מקיימת את אחיזתה ברצועה באמצעות ניהול קשרים עם הגורמים הסלאפיים-ג'יהאדיים, אך לעתים היא מפעילה נגדם כוח בתגובה על מבצעים המאיימים לגרור לעימות עם מצרים או עם ישראל, או קוראים ישירות תיגר על ההגמוניה שלה. לעתים רותמת חמאס את הפלגים האלה לצרכיה ומעלימה עין מפעילותם בציר עזה-סיני ובכך עוקפת את סכנת העימות הישיר עם ישראל אך שומרת בה בעת על המשך הטרדתה המבצעית. ארגון הטרור העיקרי שמקורו ברצועת עזה ופועל גם מגזרת סיני הוא מג'לס אל-שורא למוג'הידין פי אכנאף בית אל-מקדס. ארגון גג זה, המאחד ארגונים קטנים שפעלו בעזה מאמצע העשור הקודם,¹⁹² הוקם ביוני 2012 והוא מבצע פיגועים ספורדיים לאורך גבול ישראל-מצרים. המשמעות המיידית לישראל היא הצורך בהיערכות לקראת מערכת פיגועי טרור אפשרית נגד חייליה ואזרחיה בגבולותיה בדרום ובצפון. ויחד עם זה קיים ההכרח להישמר מפני היגררות לפרובוקציות צפויות של גורמי הג'יהאד העולמי הפועלים סמוך לגבול. זה זמן שישאל נערכת לקדם את פני האיומים הללו בהיבטים של מגננה: הקמת מערכת גדרות מאובזרות טכנולוגית ומערכות פיטרול של יחידות איכותיות ומיומנות בביטחון שוטף, פריסת מערכות כיפת ברזל ושינויים הכרחיים אחרים.¹⁹³ ועם זאת ברור הצורך בהגברת הכיסוי המודיעיני של הגורמים המאיימים, החל בדרג המאכוון והמסייע של ארגון אל-קאעדה וכלה בפלגים למיניהם הנערכים לפעילות ישירה בגבולותיה משטח מצרים ומשטח סוריה. כן חשוב להיערך לאפשרות התממשות האיום המתקדם על ישראל גם בגבול לבנון ואולי אף בגבול ירדן.

יחד עם כל אלה, האיום הנשקף מאל-קאעדה ומשותפיו בזירה הבינלאומית שריר וקיים. אל-קאעדה לא נטש את כוונותיו לפעול נגד יריביו מחוץ למזרח התיכון ובכלל זה גם נגד יעדים ישראלים ויהודיים. הנסיגה המתוכננת של ארצות הברית מאפגניסטן בשנת 2014 תאפשר למנגנון פיגועי חו"ל של הארגון לשוב ולפעול במדינה, תוך התבססות על מגויסים חדשים – חלקם בעלי ניסיון מבצעי שרכשו בזירות לחימה שונות ברחבי העולם, ובהם פעילים מערביים. גם הארגונים השותפים, ובעיקר, אך לא רק, אלה שביצעו התקפות טרור מחוץ לזירת פעילותם, עלולים לפעול בעצמם או להפעיל פעילים שאומנו על-ידם כדי לבצע פיגועים ביעדים ישראלים ויהודיים, שבעולם המוסלמי יש קונסנזוס רחב לגבי היותם מטרות לגיטימיות לפגיעה.

סיכום והמלצות

בחיבור זה תיארונו וניתחנו את יסודותיו הרעיוניים ואת התפתחותו של הג'יהאד העולמי בהובלת אל-קאעדה ושותפיו לדרך, בהקשריו האידיאולוגיים והמעשיים. הצגנו את מפת האיומים של גורמי הטרור בניסיון להצביע על יעדיו הבאים של הארגון ושותפיו בשנים הבאות. לסיום נציג מסקנות והמלצות על דרכי ההתמודדות עמם.

דרכו של אל-קאעדה מארגון קטן שהורכב מקומץ פעילים נחושים בעלי חזון עד הגעתו למעמד הבינלאומי הנוכחי עברה דרך תחתים בת עשרים וחמש שנים, וכללה שלושה שלבים עיקריים. על פי הניתוח בחיבור זה – ובניגוד להערכות שונות שהושמעו בשנים האחרונות ולפיהן ספג הארגון תבוסה ניצחת ולמעשה עומד לפני חיסולו – להבנתנו מנהיגי אל-קאעדה ושותפיו לדרך, גורמי הג'יהאד העולמי, הצליחו לנצל את ההתרחשויות בעולם ובראשן הזעזועים הפוליטיים במדינות ערב, לשם קידום יעדיהם. בין היתר הצליח הארגון להרחיב את מעגל שותפיו האופרטיביים והאידיאולוגיים במזרח התיכון ובמגרב, ואלה מסייעים לו בהמשך מאמציו האלימים להגשים ולממש את חזונו המקומי והגלובלי. יתר על כן: הקלה בלחץ עליהם צפויה עם נסיגתם של כוחות ארצות הברית ונאט"ו מאזורים בעלי חשיבות אסטרטגית, כגון עיראק (שכבר התרחשה) ואפגניסטן (הצפויה ב-2014); הזעזועים במזרח התיכון ובמגרב; האידיאולוגיה חסרת הפשרות והגמישות הארגונית; הישרדות של מנהיגים ותיקים הקשורים בטבורם לאסטרטגיה התוקפנית שיזם בן לאדן, יחד עם צמיחת מנהיגים חדשים שצברו ניסיון קרבי ופיקודי באזורי לחימה שונים – כל אלה מצביעים על היווצרותן של הזדמנויות חדשות בעבור אל-קאעדה ושותפיו.

כפי שפורט בפרק השלישי, מטרתו האסטרטגית של זוואהירי, המנהיג החדש של הארגון, היא בראש ובראשונה השרדות ארגונית, ייצוב שורות, ביסוס מנהיגותו האישית וניצול הזדמנויות כדי להתאושש ולהוביל מחדש את הארגון והתנועה לעבר הגשמת החזון הארגוני על פי תפיסתו האסטרטגית. זוואהירי מבקש לנצל את "האביב הערבי" ולהפוך אותו ל"אביב אסלאמי", תוך מתן עדיפות בשלב זה לג'יהאד פנימי ומקומי על פני ג'יהאד עולמי. המטרה היא לבסס משטרים אסלאמיים-הלכתיים במדינות המרכזיות במזרח התיכון. שותפיו הבכירים של אל-קאעדה בזירות השונות ברחבי המזרח התיכון ובאפריקה, כאשר לצדם ארגונים וגורמים המשתייכים לתנועת הג'יהאד העולמי, צפויים לסייע בידו בניסיונותיו להגשים את מטרתו. אל-קאעדה צפוי לעודד

ולטפח את הפעילות הזאת כדי ללבות חוסר יציבות שלטונית במדינות הריבוניות כך שיתאפשר לבסס בקרבן אזורים נשלטים בידי גורמים סלאפיים-ג'יהאד'יסטיים, כפי שעשה עד כה. אין להתעלם מכך שהתגבשות כוחות חדשים באזורי לחימה פעילים באפגניסטן/פקיסטן, במזרח התיכון, במערב ובמדינות באפריקה, שיורכבו מפעילים בעלי ניסיון מבצעי, צפויים להרחיב את מאגר הלוחמים של הארגון ושל תנועת הג'יהאד. על אלה יש להוסיף גם פעילים ממדינות במערב, שישמשו את הארגון ושותפיו לבניית תשתית לביצוע טרור ברחבי העולם.

המלחמה בסוריה מהווה הזדמנות היסטורית ראשונה במעלה, וכך גם חוסר היציבות במצרים, שחילופי השלטון בה מאפשרים שיסוי האוכלוסייה המקומית האופוזיציונית במשטר החדש-ישן. משטר זה סילק מהשלטון את האחים המוסלמים "הפרגמטיים", שחשבו שיוכלו לנצל את הדרך הדמוקרטית לעליית האסלאם לשלטון וכשלו, וחיזק למעשה את טענות אל-קאעדה שרק ג'יהאד צבאי אגרסיבי נגד המשטר המקומי המושחת ושותפיו המערביים יובילו להחזרת עטרת האסלאם ליושנה ולהחלת האיסלאם הסלאפי. זירת סוריה צפויה להוות מוקד מרכזי לפעילות של גורמי הג'יהאד העולמי בעידוד ובתמיכה פעילה של אל-קאעדה, באמצעות שותפיו המקומיים, האזוריים ומתנדבים ערבים ממדינות המערב הנוהרים אליה מרחבי העולם. תוצאות המערכה בסוריה ישפיעו גם על יציבות המדינות הגובלות בה. סוריה נועדה בעיני אל-קאעדה לשמש חממה לצמיחת קאדרים חדשים של פעילי טרור בעלי ניסיון קרבי וזיקה הדוקה לתפיסת העולם של הארגון. הארגון מעוניין לצרף את חלקם לשורותיו, את חלקם לעודד להצטרף לחימה באזורי קרבות שמתקיימים בהם סכסוכים על רקע דתי-אתני, ואת חלקם הוא מייעד להקמת תאי ורשתות טרור אד הוק או לפעילות כזאבים בודדים במדינות שונות בעיקר במערב.

ואמנם בזירה הבינלאומית ובמדינות המערב, שבהן כלל מופעי הטרור הג'יהאדי מבוצעים בידי גורמי טרור מבית, נתקלת הלוחמה בבעיית החסמים החוקתיים. הרשויות במערב נאלצות לנהל את מלחמתם בכפוף לכללי הדמוקרטיה והחוק כנגד גורמי מיעוט שוליים, החיים ופועלים בקרב קהילות מוסלמיות גדולות, וזאת בלי להפלות לרעה את הרוב המוסלמי השקט ושומר החוק.

צעדים נוגדי טרור, המתמקדים בקהילות מוסלמיות, גורמים לעתים לאנטגוניזם ולתחושות קשות של אפליה וקיפוח על רקע גזע-דתי בקרב צעירים רבים. תחושות אלו עלולים להוביל להגברת ההקצנה בקרב קהילות מוסלמיות ולשחך לידי גורמי הג'יהאד העולמי. זאת ועוד, העובדה שבמרבית מדינות המערב (חוץ מארצות הברית) חיות קהילות מוסלמיות גדולות מחייבת את הגורמים האמונים על הלוחמה בטרור האסלאמי לשקול מעבר לשיקולי ביטחון צרים את ההשלכות העלולות להיות לפעילות נוגדת טרור, הנתפסת בקהילות המוסלמיות כמכלילה, גורפת ופוגענית.

נוכח המגמות המצטיירות בהתפתחות הארגון, ניכר שהאיום הנשקף למערב מאל-קאעדה ושותפיו הוא חזרתם לניסיונות לבצע פעולות טרור קטלניות במיוחד במדינות המערב, בייחוד ביעדים אסטרטגיים. אם יעלה הדבר בידם, עלולה להתעורר מחדש תחושות המצור והפחד שליוו את האזרחים במדינות המערב במחצית הראשונה של שנות האלפיים, ולהזניק שוב את אל-קאעדה ואת הג'יהאד העולמי אל מרכז הבמה העולמית ולחזק את מעמדו של הטרור הבינלאומי כשחקן מרכזי במערכת היחסים הבינלאומית.

עם זאת, ככל ארגון בעל שאיפות גלובליות ופעילות בזירה הבינלאומית, האירועים המדיניים, הצבאיים והכלכליים המתרחשים בה משפיעים על התנהלותם של אל-קאעדה ושותפיו ועל קבלת ההחלטות של הנהגותיהם. וכך, כדי להתמודד עם תופעת הג'יהאד העולמי, צריכה הקהילה הבינלאומית לפעול לנטרל את התנופה שהארגון והאידיאולוגיה שהוא מייצג עלולים לצבור לנוכח אי-היציבות המתמשכת במזרח התיכון. יש למנוע מאזורי פריפריה שבהם פועלים שותפיו של אל-קאעדה בשנים האחרונות להפוך לבסיסי נוכחות פעילה של גורמי הג'יהאד העולמי, ולמנוע מהם לבצע הפיכות במדינות המארחות כדי לכוון בהם משטרי הלכה איסלאמיים במודל הטאליבאן.

ברור שכדי להתמודד עם תופעת הג'יהאד העולמי יש להמשיך ולפגוע בהנהגת אל-קאעדה, שהיא המנוע של רעיון הג'יהאד העולמי והטרור הבינלאומי. הדבר מחייב להמשיך ולרדוף את ראשי הארגון ופעיליו המבצעים הבכירים. הקושי העיקרי ליישם פעילות זו הוא המחיר הגבוה בדמים ובדמים, ובדעת הקהל כמובן, שארצות הברית ובעלות בריתה משלמות בשל הפעילות והנוכחות של כוחות צבא אמריקניים ואירופיים במדינות בעלות ציביון מוסלמי. חיילי מדינות אלו נחשבים כובשים זרים ולאחראים ישירים לאלימות שממנה סובלים האזרחים במדינות העימות, אף על פי שפעמים רבות אלה נגרמים בעיקר בידי גורמי הג'יהאד העולמי, המבקשים להעצים את החיכוך בין האזרחים לכוחות הזרים. בכך "משחקות" ארצות הברית ושותפיה לידיהם של אל-קאעדה ושותפיו, המציגים אותם כאחראים לכל הרע המתרחש בעולם המוסלמי ובעולם בכלל. לפיכך לנסיגת ארצות הברית והכוח הרב-לאומי מאפגניסטן בקיץ 2014 יש משקל רב: במסגרת ההסכמים של ארצות הברית והכוח הרב-לאומי עם הממשל המקומי ועם פקיסטן, יש לחייבם למנוע, או למצער לצמצם, את יכולותו של אל-קאעדה לתכנן משטח זה פיגועים במדינות המערב.

חשוב שבהסכמים הללו יישמר לארצות הברית ובעלות בריתה חופש הפעולה שיאפשר להן לסכל בעצמן פעילות טרור באזורי ההתארגנות ולהמשיך לרדוף אחר מפקדי אל-קאעדה ושותפיו הפעילים בתוך אפגניסטן ופקיסטן. חופש פעולה זה יסייע להן לסכל ולשבש בעצמן את יכולתם של גורמי ג'יהאד עולמי לבצע פעילות טרור בארצות הברית גופא ונגד כוחותיה הפרושים ברחבי העולם ובמדינות המערב בכלל. וכן,

על אף ביקורת ציבורית מקומית ולעתים גם במדינות המערב עצמן, חיוני שהמימשל האמריקני יוכל להמשיך ולכוון את הפגיעה הממוקדת במנהיגיו ובפעיליו המבצעיים הבכירים של אל-קאעדה, ובראשם איימן זואהירי וקבוצה מצומצמת מותיקי הארגון ששרדה. לשם כך יש לשמר ואף לשדרג את יכולת הסיכול הממוקד מרחוק ואת יכולת הפשיטה הקרקעית של יחידות מיוחדות, שיש להשתמש בהן למטרות מעצר וסיכול של בכירי מפעילי הטרור ומפקדי אל-קאעדה ושותפיו במדינות שבהן הם פועלים, גם אם הדבר כרוך בהפרת ריבונותן של מדינות. רצוי שיהא הדבר מתואם עם הרשויות המקומיות, כפי שקרה בסומליה, בלוב ובתימן, אולם במקרים מיוחדים, כמו במקרה של חיסול בן לאדן, אין להסס לפעול גם בלא יידוען והסכמתן מראש.

דרך אחרת להתמודד עם המתח עם האוכלוסייה המקומית מחד וגיסא והצורך לקרב את חיסולו של הארגון ושותפיו מאידך גיסא היא השקעה בינלאומית בהעצמת יכולת הפעולה האוטונומית של גורמי הצבא, הביטחון והאכיפה המקומיים במדינות שפועלים בהן גורמי הג'יהאד העולמי, וזה במקום להמשיך בנוכחות של כוחות צבאיים מהמערב במדינות הללו. יש להשקיע משאבים ניכרים בהכשרה ובאימון של כוחות הביטחון ולהעלות את יכולת הלחימה של המקומיים כדי שיוכלו להילחם בטרור ביעילות. רצוי לסייע לכוחות מיוחדים ללוחמה בטרור במדינות אלו ולהכין להתמודדות עם מגוון מאפייניו האופרטיביים של הטרור.

במדינות המערב עצמן, האתגר הטקטי העיקרי לגורמי הביטחון הוא לזהות את היחידים הנמצאים בתהליך של הקצנה ובמסלול ישיר לג'יהאד. לטובתם של גורמי הלוחמה בטרור במערב עומד המשך הארוך של תהליך ההקצנה, המעלה במהלכו סימנים מחשידים רבים הניתנים לזהוי. לפיכך לנוכח איום הטרור מבית, המלצתנו היא להמשיך ואף להרחיב את שיתוף הפעולה מרצון עם הקהילות המוסלמיות, עם גורמי סמכות בקהילה (אנשי דת, מורים, מנהיגים וכדומה) השוללים את פעילותם של הגורמים הרדיקליים המבאישים את ריחה של דתם ואמונתם.

במדינות כמו סוריה ומצרים, ושאר מדינות המזרח התיכון והמגרב, שהטלטלה המדינית ממשיכה להתקיים בהן, נמצאת המערכת הבינלאומית בדילמה כיצד לנהוג עם משטרים שהדמוקרטיה המערבית אינה נהוגה בהם. למשל, כיצד יש לנהוג במערכה המתנהלת נגד משטר אסד הנתמך בידי הציר הרדיקלי בראשות איראן וחזבאללה בפעולתו נגד מורדים מבני עמו? התשובה מורכבת ואינה חד-משמעית, שכן עם מתנגדי אסד נמנים גורמי ג'יהאד עולמי, הנתמכים בגלוי בידי אל-קאעדה. להערכתנו על ארה"ב ושותפיה במערב להמשיך ולנסות להביא להחלפת שלטונו של אסד ללא נקיטת צעדים צבאיים אלא כחלק מהמאמץ הדיפלומטי הבינלאומי בשיתוף עם רוסיה, שהצליח להביא לפירוקה של סוריה מנשק כימי. המטרה היא לשמור על אחדותה של סוריה ולהביא לייצובה על ידי גורם פרגמטי בעל יכולת אפקטיבית לשלוט במדינה ולמנוע

מגורמי הג'יהאד העולמי ובראשם שותפי אל-קאעדה להשתלט על חלקים ממנה ולהופכה לארץ בסיס ומעבר לפעילות טרור לקידום מטרות הג'יהאד העולמי. יחד עם זאת, התערבות צבאית תיחדש במידה ותהיה השתלטות של גורמים אלו על סוריה או על חלקים ממנה. אשר למצרים, למרות הביקורת שהשמיעו גורמים בכירים בממשל האמריקאי והשעייתו הזמנית של הסיוע הצבאי עקב הדחתו בידי הצבא של איש האחים המוסלמים, הנשיא הנבחר מורסי, יש בכך כדי למנוע את יכולתו של המשטר המצרי הנוכחי לייצב את המדינה ובכך לסייע לגורמי הטרור של הג'יהאד העולמי להמשיך ולהרחיב את פעילותם במצרים וחצי האי סיני. המאמצים הנעשים במצרים להביא לבחירות חדשות לנשיאות ולפרלמנט המצרי לצד לחימה עיקשת נגד גורמי הטרור בחצי האי סיני, ופתיחת שיח עם ראשי השבטים בו, והשקעה בפיתוח התשתית שנזנחה במשך שנים באיזור זה עשויים לסייע בבלימת כוונותיהם של אל-קאעדה ושותפיו לנצל את חוסר היציבות במדינה מרכזית זו ולקידום יעדיהם באיזור הלבנט. שדה מערכה מרכזי נגד אל-קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי המחייב תשומת לב והשקעת מחשבה יצירתית ואמצעים הוא המאבק באידיאולוגיה הסלאפית-ג'יהאדיסטית המניעה את אל-קאעדה ושותפיו. לצורך זה יש להשקיע בניהול מערכה גלויה וחשאית שתכליתה יצירת דה לגיטימציה של אידיאולוגיה זו ושל נושאי הבשורה שלה. על מדינות המערב בהובלת ארה"ב לפעול באומץ, ביושר ובנחישות על מנת לנטרל מתחים ומחלוקות הקיימים במערכת היחסים הבינלאומית המתנהלת בין מדינות המערב למדינות מוסלמיות וערביות. מתחים אלו הם דלק תמידי לאידיאולוגיה הסלפית-ג'יהאדיסטית ומשמשים את אל-קאעדה ושותפיו להשגת לגיטימיות למעשיהם בעיני חלקים בקרב האוכלוסייה המוסלמית, ומקור משיכה לפעילים ולמגויסים חדשים. פעילות נחושה ומתמדת לפתרון מוסכם של סכסוכים טריטוריאליים שמעורבת בהם אוכלוסייה מוסלמית, דוגמת הסכסוכים בצ'צ'ניה, חבל קשמיר, והסכסוך הישראלי פלסטיני, עשויה לסייע בהרגעת המתחים הקיימים ותקשה מאוד על אל-קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי לזכות בתמיכה רחבה.

הדרכים בהן תבחר הקהילה הבינלאומית להמשיך ולהתמודד עם אל-קאעדה ועם תנועת הג'יהאד העולמי הן שיכריעו האם להצהרות על תבוסת הארגון יהיה תוקף ממשי, או שהארגון ושותפיו, ועמם הטרור הבינלאומי המשמש להם כלי פיזי ותעמולתי לקידום מטרותיהם, ירימו שוב את ראשם.

פיגועים בולטים וכוונות פיגוע מרכזיות של גורמי הג'יהאד העולמי נגד יעדים מערביים ספטמבר 2001 - נובמבר 2013

ארגון אל-קאעדה

- דצמבר 2001 – כוונת פיגוע שסוכלה לרסק שני מטוסים אמריקניים באמצעות שימוש במחבלים מתאבדים, שחומר נפץ יוסלק בנעליהם. אחד המחבלים המיועדים, סאג'ד באדאת, נסוג ברגע האחרון מכוונתו להשתתף בפיגוע, ואילו הפיגוע השני נכשל בזכות כשל טכני שאירע למפגע ריצ'רד ריד לאחר שעלה למטוס המיועד לפיצוץ.
- דצמבר 2001 – סוכלה מתקפת טרור בפיקוחו של אל-קאעדה בשיתוף עם התא הסינגפורי של ארגון הג'מעה איסלאמיה, שכללה פיגועים סימולטניים באמצעות משאיות תופת ביעדים מערביים בסינגפור ובהם השגרירויות של ארצות הברית, בריטניה, אוסטרליה וישראל.
- דצמבר 2001 – דצמבר 2003 – יחידת פיגועי החוץ של הארגון בראשותו של ח'אלד שיח' מוחמד תכננה פיגועים בנוסח מתקפת ה-11 בספטמבר: בארצות הברית נחשפה כוונת הארגון לפיגועים בחוף המערבי במתווה דומה לזה של ה-11 בספטמבר; התא הסעודי של הארגון תכנן לחטוף מטוסים במדינות מזרח אירופה ולרסקם ביעדים נבחרים בבריטניה; באמצעות פעילים של הג'מעה איסלאמיה תכנן ארגון אל-קאעדה לבצע פיגועים בנוסח ה-11 בספטמבר במזרח הרחוק; סוכלה תכנית ראוותנית של ארגון אל-קאעדה לפיגוע במתווה פיגועי ה-11 בספטמבר בטרמינל הנפט הענק בפורט ראשיד שבאיחוד האמירויות הערביות.
- אפריל 2002 – פיצוץ משאית תופת בבית הכנסת היהודי בג'רבה תוניסיה; נהרגו כשמונה עשר תיירים מגרמניה.
- אביב 2002 – יחידת פיגועי החוץ של הארגון תכננה פיגועי ראווה סימולטניים בניו יורק ובוושינגטון; תכנית הפיגוע כללה את הריסת גשר ברוקלין בניו יורק

- באמצעות חבלה בכבלים המחזיקים אותו, פיגוע ברכבות נוסעים בושינגטון הבירה ופיגוע ירי במרכז קניות בושינגטון.
- אפריל 2002 – סוכל ניסיון לפיגוע רדילוגי בארצות הברית באמצעות "פצצה מלוכלכת" תוך שימוש באזרח אמריקני פעיל הארגון, חוזה פאדילה.
 - אביב 2002 – סוכלה כוונה לפיגוע התאבדות על ספינות אמריקניות ובריטיות העוברות במְצָרֵי גיברלטר.
 - יוני 2002 – פיצוץ שתי סירות נפץ סמוך למכלית הנפט הצרפתית לימבורג במפרץ עדן.
 - סתיו 2002 – תא של פעילי אל-קאעדה בבחריין שפעל באזור ניו יורק התכוון לפגע במערכת הרכבת התחתית של ניו יורק תוך שימוש בגז ציאניד.
 - נובמבר 2002 – פיגוע סימולטני כפול במומבסה שבקניה: פיצוץ מכונית תופת בלובי מלון שהתאכסנו בו תיירים ישראלים והריגת המישה עשר בני אדם ובהם שלושה ישראלים; ושיגור טילי קרקע אוויר, שהחטיאו את מטרתם, לעבר מטוס ארקיע שהמריא משדה התעופה של העיר.
 - שנת 2002 – סוכלה כוונת פיגוע בבית מלון באילת באמצעות ריסוק מטוס קרב סעודי שיוטס בידי פעיל של הארגון במבנה המלון.
 - שנת 2002 – מאמץ מתקדם לפגוע במצבורי גז ובתחנות דלק בארצות הברית סוכל בידי רשויות הביטחון בארצות הברית.
 - נובמבר 2003 – פיגוע התאבדות כפול באמצעות פיצוץ משאיות תופת בבתי כנסת יהודיים ויעדים בריטיים באיסטנבול – נהרגו יותר מחמישים אזרחים.
 - קיץ 2004 – סוכלה כוונת פיגוע רדילוגי בלונדון (מבצע קרביץ Operation Crevice).
 - קיץ 2004 – סוכלה כוונה לעשות פיגועי ראווה ביעדים כלכליים בניו יורק.
 - יולי 2005 – פיגוע משולב ברשת התחבורה העירונית של לונדון על-ידי ארבעה מחבלים מתאבדים, אזרחי בריטניה, שפוצצו את עצמם בשלוש רכבות תחתיות ובאוטובוס קומותיים וגרמו למותם של יותר מחמישים אזרחים בריטים.
 - קיץ 2006 – סוכל פיגוע ראווה שנועד לפוצץ שבעה עד שנים עשר מטוסי נוסעים בריטיים ואמריקניים בו בזמן במהלך טיסתם מעל האוקיינוס האטלנטי.
 - יוני 2008 – פיגוע בשגרירות דנמרק באיסלמאבאד באמצעות רכב תופת נהוג בידי מחבל מתאבד.
 - ספטמבר 2008 פיגוע גדול במלון מריוט באיסלמאבאד באמצעות משאית תופת – מאות מאורחי המלון נהרגו.
 - תחילת 2009 – סוכל ניסיון לפיגוע התאבדות ברכבות נוסעים באזור לונג איילנד, ניו יורק.
 - אביב 2009 – סוכלה כוונת פיגוע במרכזי קניות גדולים בליברפול ובמנצ'סטר.

- סוף 2009 – סוכל ניסיון לפיגוע התאבדות באחת מתחנות הרכבת התחתית של ניו יורק.
- אביב 2010 – סוכל ניסיון פיגוע בנורבגיה.

פיגועים וכוונות פיגועים של שותפי אל-קאעדה (Affiliated Groups)

- ינואר 2002 – חטיפה ורצח של עיתונאי ה-*Wall Street Journal* דניאל פרל בקראצ'י בידי גורמי טרור פקיסטניים הקשורים לח'אלד שיח' מוחמד.
- אוקטובר 2002 – ארגון הג'מאעה איסלאמיה ביצע פיגוע התאבדות משולב באי הנופש האינדונזי באל'י.
- אביב 2003 – ארגון לשכר א-טייבה, באמצעות אזרח צרפתי ושמו וילי ברידג'ט, אסף מל"מ (מודיעין למבצע) על מתקן גרעיני אזרחי לייצור חשמל בסביבת סידני.
- מאי 2003 – תא טרור של ארגון עצירת אל-מוסטקים במרוקו ביצע פיגוע התאבדות סימולטאני בקזבלנקה.
- יוני 2003 – סוכלו כוונות של ארגון הג'מאעה איסלאמיה לפגע במטוס אל על ובכינוס ASIEN בבנגקוק.
- אוגוסט 2003 – ארגון הג'מאעה איסלאמיה ביצע פיגוע התאבדות במלון מריוט בג'קרטה.
- יולי 2004 – הארגון האוזבקי איחוד הג'יהאד האיסלאמי (Islamic Jihad Union – IJU) ביצע פיגוע התאבדות משולב ביעדים זרים ובהם שגרירות ישראל בטשקנט בירת אוזבקיסטן.
- ספטמבר 2004 – סוכלה כוונת פיגוע של ארגון אבו סיאף בשגרירויות ארצות הברית וישראל במנילה.
- אוקטובר 2004 – ארגון הג'מאעה איסלאמיה ביצע פיגוע התאבדות באמצעות מכונית תופת בבניין שגרירות אוסטרליה בג'קרטה.
- 2005 – סוכל ניסיון פיגוע של ארגון לשכר א-טייבה והארגון הפקיסטני חראקאת אל-ג'יהאד אל-עלאמי (HUJA) בדנמרק.
- אוקטובר 2005 – ארגון הג'מאעה איסלאמיה ביצע פיגוע התאבדות ביעדי תיירות בבאלי.
- פברואר 2006 – ארגון אל-קאעדה בחצי האי ערב (AQAP) תקף את מתקני הזיקוק בבקיק, ערב הסעודית, הנחשבים לגדולים בעולם, באמצעות ארבעה מחבלים מתאבדים ושני כלי רכב ממולכדים. הפיגוע סוכל בידי השומרים במתקן.
- דצמבר 2007 – ארגון אל-קאעדה במגרב האיסלאמי (AQIM) ביצע פיגוע באמצעות מכונית תופת במתחם האו"ם ובמבנה בית המשפט העליון באלג'יריה.
- פברואר 2008 – AQIM ביצע פיגוע ירי בשגרירות ישראל בנואקשוט בירת מאוריטניה.

- אפריל 2008 – AQAP תקף מתחם מגורים של שגרירות ארצות הברית בצנעא בירת תימן.
- ספטמבר 2008 – AQAP תקף את בניין שגרירות ארצות הברית בתימן.
- נובמבר 2008 – ארגון לשכר א־טייבה הקשמיירי ביצע פיגוע הקרבה משולב ורב־נפגעים במומביי הודו שנרצחו בו מעל 170 בני אדם מלאומים שונים ובהם שישה ישראלים.
- יוני 2009 – השלוחה הלבנונית של גדודי עבדאללה עזאם ביצעה ירי רקטות לעבר העיר נהרייה בצפון ישראל
- יולי 2009 – ארגון הג'מאעה איסלאמיה ביצע צמד פיגועי ראוה של מחבלים מתאבדים בשני בתי מלון (מריוט וריץ־קרלטון) בג'קרטה.
- דצמבר 2009 – ניסיון של אל־קאעדה בחצי (AQAP) לפוצץ מטוס נוסעים אמריקני באוויר באמצעות מחבל מתאבד, פארוק אל מוטלב, אזרח ניגריה שלמד כלכלה בלונדון.
- אפריל 2010 -פיגוע התאבדות של AQAP בשיירה של שגריר בריטניה בתימן.
- יולי 2010 – ארגון שבאב אל־מוג'הידין אל־סומלי ביצע פיגועי התאבדות סימולטניים בבתי קפה בקמפלה, אוגנדה, בדקת הסיום של משחק גמר הגביע העולמי – נרצחו שבעים ושישה בני אדם.
- אוגוסט 2010 השלוחה הסעודית של גדודי עבדאללה עזאם ביצעה פיגוע התאבדות במכלית נפט יפנית במְצָרִי הורמוז.
- אוקטובר 2010 – סוכלו כוונות פיגוע של IJU – הארגון האוזבקי איחוד הג'יהאד האיסלאמי – בשדות תעופה בינלאומיים ברחבי גרמניה.
- אוקטובר 2010 – סוכל ניסיון של AQAP לפוצץ שני מטוסי מטען אמריקניים באמצעות מטעני חבלה. במסגרת חשיפת הפרשייה נטל הארגון אחריות לריסוק מטוס מטען אמריקני חודשיים לפני כן בשמי המפרץ הפרסי, שעד אז יוחסה התרסקותו לכשל טכני.
- אוגוסט 2011 – ארגון הטרור הניגרי בוקו חראם פוצץ מכונית תופת במתחם האו"ם באבוג'ה בירת ניגריה – עשרים ושלושה בני אדם נהרגו.
- ינואר 2013 – כארבעים אזרחים מערביים נהרגו בהשתלטות אלימה של ארגון אסלאמי קיצוני הפועל באזור הסהרה על מתקן לזיקוק גז שמפעילות חברות נפט בריטיות ונורבגיות.
- יולי 2013 – גדודי עבאללה עזאם ירו רקטות לצפון ישראל.
- ספטמבר 2013 – פיגוע של ארגון שבאב אל־מוג'הידין אל־סומלי במרכז קניות בניירובי (Westgate) – נהרגו שישים ושבעה אזרחים לפחות.

- נובמבר 2013 – פיגוע התאבדות של "גדודי עבדאללה עזאם" בשגרירות איראן הממוקמת בלב מעוז חזבאללה בביירות – באמצעות שני מחבלים מתאבדים של "גדודי עבדאללה עזאם" נגד שגרירות איראן בלבנון הממוקמת בלב מעוז חזבאללה בביירות. בפיגוע נהרגו 25 אנשים.

יזמות מקומית של קבוצות טרור ובודדים המושפעים (Inspired) מאידיאולוגיית האסלאם הקיצוני

- יולי 2002 – אזרח מצרי ביצע פיגוע ירי בבידוק של טיסת אל על לישראל בשדה התעופה של לוס אנג'לס.
- ינואר 2003 – סוכלו כוונות פיגוע כימי של אזרח בריטי תושב לונדון. במהלך מעצרו נהרג שוטר בריטי. בחיפוש בדירה נמצאה כמות גדולה של חומרי גלם להכנת רעלים הדומים במבנם והשפעותיהם לציאניד.
- מארס 2004 – תא טרור שפעל במדריד בלי קשר מבצעי לארגון כלשהו פוצץ שבעה מטעני חבלה שהוטמנו ברכבות נוסעים במדריד – 192 אזרחים נהרגו.
- אוגוסט 2004 – סוכלו כוונות של צמד אזרחים אמריקנים לפגע בתחנת רכבת תחתית במנהטן.
- אוקטובר 2004 – חוליית טרור של פעילים אסלאמיים קיצונים ביצעה פיגוע משולב ביעדים של תיירות ישראלית בסיני.
- נובמבר 2004 – מחמד בויארי, חבר תא טרור באמסטרדם, רצח את תיאו ון גוך, איש תקשורת הולנדי.
- 21 ביולי 2005 – נכשל ניסיון של ארבעה מוסלמים תושבי לונדון לפיגוע התאבדות משולב בתחנות רכבת תחתית ובאוטובוס קומותיים בלונדון בניסיון לחקות את הפיגוע שבוצע שבועים לפני כן.
- 22 יולי 2005 – פיגוע משולש בסיני בבתי מלון באזור שרם אל-שיח' בסיני.
- דצמבר 2005 – תא טרור שהתגבש באחד המסגדים של ציריך התכוון לירות רקטת RPG על מטוס אל על בשדה התעופה של ז'נווה. כוחות הביטחון של שוויץ סיכלו את כוונת הפיגוע.
- ינואר 2006 – סוכלה כוונת פיגוע ראווה בשדה התעופה קנדי בניו יורק.
- אפריל 2006 – פיגוע ראווה משולש בסיני – שלוש מכוניות תופת פוצצו ביעדי תיירות הומים בעיר הנופש דהב.
- יולי 2006 – אזרח אמריקני ממוצא פקיסטני ביצע פיגוע ירי במרכז הפדרציה היהודית של סיאטל.
- יוני 2007 – כוחות הביטחון האמריקניים סיכלו כוונת פיגוע במנהרת הרכבות המקשרת בין ניו יורק לניו ג'רזי תחת נהר ההדסון (Path Tunnel).

- 2008-2007 – סוכלו כוונות פיגוע של תא טרור מצפון קרוליינה בישראל ובארצות הברית.
- ינואר 2008 – שירותי הביטחון של ספרד סיכלו כוונות של תא טרור בספרד לפיגוע במערכת הרכבת התחתית של ברצלונה.
- יוני 2009 – אזרח אמריקני ביצע פיגוע ירי בלשכת גיוס של צבא ארצות הברית בליטל רוק, ארקנסו.
- נובמבר 2009 – נידאל מאליק חסן, רופא בצבא ארצות הברית בדרגת רב סרן, רצח שלושה עשר חיילים בבסיס פורט הוד בארצות הברית.
- 2010 – סוכלה כוונת פיגוע של אזרח בריטי ממוצא פקיסטני בשדה התעופה הית'רו בלונדון.
- מאי 2010 – רושאנה צ'ודהרי, אזרחית בריטית, דקרה ופצעה חבר לשעבר בקבינט הבריטי.
- מארס 2011 – נדיל אולאק, פליט מקוסובו, ירה על אוטובוס של צבא ארצות הברית בשדה התעופה של פרנקפורט.
- מארס 2012 – אזרח צרפתי, מוחמד מארה, ביצע פיגועי ירי בטולוז ורצח שבעה בני אדם ובהם מורה ושלושה תלמידים יהודים.
- אפריל 2013 – צמד אחים תושבי בוסטון ממוצא צ'צ'ני הטמינו מטעני חבלה בקרב צופי מירוץ המרתון המסורתי בעיר וגרמו למוותם של שלושה ולפציעתם של מאות.
- מאי 2013 – שני אזרחים בריטים ערפו את ראשו של חייל בריטי בדרום לונדון.

ייצוא טרור מזירות ג'יהאד

אפגניסטן

- יוני 2011 – קבוצת מחבלים מהטאליבאן ורשת חקאני, שקיבלה סיוע מפעילי אל-קאעדה ולשכר א-טייבה, תקפה את מלון אינטרקונטיננטל בקאבול ערב לפני פתיחת כנס שעסק בפרישה מחדש של הכוחות הזרים במדינה. נהרגו כמה בכירים בממשל האפגאני וכמה מאורחי הכנס.

האזור השבטי בפקיסטאן

- מאי 2010 – תושב ארצות הברית ממוצא פקיסטני, פייסל שחזאד, בהכוונת ארגון TTP הפקיסטני, הציב מכונית תופת עמוסה במאות קילוגרמים של חומר נפץ בכיכר טיים בלב מנהטן, ניו יורק. חומר הנפץ לא התפוצץ בשל כשל טכני במערכת ההפעלה.

עיראק AQI/ISI

- אפריל 2004 – כמה משאיות תופת עמוסות בעשרות טונות של חומר נפץ ובחומרי לחימה כימיים נעצרו במסוף מעבר הגבול בין עיראק לירדן. בחקירה התברר

שארגונו של אבו מצעב אל-זרקאווי התכוון לבצע פיגוע ראווה משולב באמצעות המשאיות ביעדים שלטוניים בעמאן בירת ירדן ובהם בניין הפרלמנט, ארמון המלך ובניין מטה המודיעין של הממלכה, ובה בעת לפגוע ביעדים זרים ובהם שגרירויות ישראל וארצות הברית בעיר. להערכת גורמי הביטחון הירדניים ועל רקע הכמות הגדולה של חומר כימי שנתפס, לו היה הפיגוע הזה מתרחש היו נהרגים עשרות אלפי אזרחים.

- אוגוסט 2005 – חוליה של ארגון אל-קאעדה בעיראק ששוגרה בידי אבו מצעב אל-זרקאווי נתפסה בתורכיה שעה שהייתה בשלבים אחרונים של הכנות לפיגוע התאבדות גדול בספינת תיירות ישראלית המשייטת באגן הים התיכון. בזמן המעצר ובפשיטה על דירת המסתור של החוליה נמצאו חומרי נפץ רבים וסירת גומי חדישה שנועדה לשמש את המפגעים.
- אוגוסט 2005 – חוליית מחבלים מארגונו של אבו מצעב אל-זרקאווי בעיראק הצליחה לחדור לירדן ולירות רקטות מעקבה לעבר משחתת אמריקנית ולעבר העיר אילת.
- נובמבר 2005 – חוליה מארגונו של אבו מצעב אל-זרקאווי בעיראק ביצעה פיגוע התאבדות סימולטני בשלושה בתי מלון בעמאן בירת ירדן, ששוחים בהם דרך קבע אזרחים זרים. נהרגו למעלה משבעים בני אדם, מרביתם ירדנים.
- יולי 2008 – מכונית תופת התגלתה ומטען החבלה שבה נוטרל באזור מועדוני הלילה של לונדון. יממה לאחר מכן פוצצה מכונית תופת בשדה התעופה של גלזגו, סקוטלנד. בהתבטאות נדירה טען אבו איוב אל-מצרי, ראש ארגון אל-קאעדה בעיראק, שארגונו היה מעורב בביצוע הפיגוע.
- דצמבר 2010 – אזרח שוודי ממוצא עיראקי ביצע פיגוע התאבדות במרכז שטוקהולם בירת שוודיה בלי לגרום לנפגעים אחרים חוץ ממנו עצמו. בחקירת האירוע עלה שהמחבל המתאבד עבר אימוני חבלה ייעודיים לקראת הפיגוע במחנה של ארגון אלקאעדה בעיראק (AQI).

לוב

ספטמבר 2012 – בהתקפה משולבת של גורמים אסלאמיים קיצוניים על מתחם הקונסוליה האמריקנית בבנגזי נהרגו ארבעה דיפלומטים אמריקנים ובהם שגריר ארצות הברית בלוב ג' כריסטופר סטיבנס.

הערות

- 1 באסלאם קיימים ארבעה מד'האבים – עמודי התווך – המהווים אסכולות פרשנות שונות של האסלאם הסוני. האסכולות השפאעית, החנאפית והמליכית הן המרכזיות. השפעתן משתרעת הלכה למעשה על רובו ככולו של עולם האסלאם הסוני. האסכולה החנבאלית, הנקראת על שם אחמד בין חנבאל (780-855), היא הקטנה מכולן. אסכולה זו, שהיא השמרנית והקיצנית ביותר והדוגלים בה – חנבאלים ונאור-חנבאלים כאחד – דוגמת טאקי אל-דין אבן תיימיה (1263-1328) נחשבים למתווי הקו הנוקשה ביותר באסלאם, מתייחסת לכל משפט או פסוק בקוראן או בחדית' (התורה שבעל פה) כמו שהוא ואינה מותירה כלל מקום לפרשנויות או לשיקול דעת. חנבאל היה קיצוני ביותר בפרשנותו וקבע שהחדית' והקוראן הם מושא ההתייחסות היחיד לממשל ולחוק. האסכולה החנבאלית תומכת בהחלת השריעה (ההלכה האסלאמית) כחוקת המדינה. האסכולה החנבאלית היא גם מקור הייחוס של הוואאבים, והיא כיום האסכולה הבלעדית בסעודיה ובסיס ההתייחסות היחיד של החוקה הסעודית. ראו: אסף מליח ושואל שי (2009) **מקאבול לירושלים**, תל-אביב: מטר, עמ' 83.
- 2 המילה סאלאף בערבית פירושה "אבות קדמונים". מונח זה מתייחס לחבריו הנאמנים (סחאבה) של הנביא מוחמד, שהצטרפו אליו במסע ההגירה (היג'רה) ממכה למדינה, הממל את ייסוד האסלאם. במסורת המוסלמית מסמלת קהילה זו (הנביא וחבריו הסלאפים) את הקהילה האולטימטיבית שחיה חיי קהילה טהורים. היא הדגם לחיקוי לכל קהילת מוסלמים באשר היא ולאורח חייה הטהור יש לשאוף. הסלאפיה שואפת לחקות את אורח חיי הסלאפים הראשונים ומשמעותה המרכזית היא חיים על פי המילה הכתובה של הקוראן והחדית'.
- 3 המדובר בעיקר בקיפאונה של האימפריה העות'מאנית (המוסלמית) ששלטה בכל רחבי המזרח התיכון מאות שנים, שהוביל להתפוררותה ולנגיסה של חלקים נרחבים ממנה בידי המעצמות הקולוניאליות הגדולות שהתפתחו במערב (בריטניה, צרפת, רוסיה), עד התמוטטותה הסופית בשנת 1917.
- 4 דוגמת חזב אל-תחריר, תנועת התבליע' ואסכולת דיאובנדי בתת-היבשת ההודית.
- 5 אוליביה קארה, "מאל-בנא עד קוטב", **זמנים**, 32 (סתיו 1989), עמ' 49.
- 6 שם, עמ' 49-50.
- 7 הרעיונות של קוטב היו אמנם עמומים ולא קראו ישירות לג'יהאד, אך השאירו מקום רחב לפרשנות אשר נוצלה בידי תומכיו ("הקוטביים") לקידום רעיונות הג'יהאד הפנימי האלים כנגד המשטר הכופר.
- 8 קארה, "מאל-בנא עד קוטב", עמ' 48.
- 9 שם עמ' 49.
- 10 מחשובי וראשוני תומכיו של קוטב. מייסדו ומנהיגו של ארגון הטרור המצרי ה"ג'יהאד המצרי", שימש מאז פברואר 1998 סגן מפקד ארגון אל-קאעדה.
- 11 הכוונה בעיקר לארגון הטרור הג'מאעה אסלאמיה המצרי, שהוקם במהלך שנות השבעים בידי שיח' עומר עבד אל-רחמאן (השייח' העיוור) ולארגון הטרור הג'יהאד המצרי שהקים לאחר מכן ד"ר איימן אל-זוואהירי.
- 12 איימן אל-זוואהירי "אבירים תחת דגל הנביא". פרק 2 כפי שפורסם בעיתון **שרק אל-אווסאט**, 3 בדצמבר 2001.

- 13 קבוצת מוג'הדין (לוחמי קודש) אפגנים, שיצאו נגד המהפכנים הקומוניסטים, דוגמת קבוצת רבאני-מסעוד, קבוצת עבד אל-רסול סיאף, קבוצתו של חאלק יונס וגלבאדין חכמתיאר. חלק ממנהיגי הקבוצות הללו הם בוגרי אוניברסיטת אל-אזהר בקהיר, שהיא הסמכות הרוחנית העליונה של תנועת האחים המוסלמים.
- 14 זירת ג'יהאד בהגדרתה היא אזור מוסלמי שנכבש במהלך השנים בידי גורם שאינו מוסלמי וכרגע מתקיימת בו מערכה בין המוסלמים לזרים. חובה הלכתית חלה על כלל המוסלמים לבוא לאזור זה ולהילחם לימין אחיהם. אפגניסטן שלאחר הפלישה הסובייטית הייתה זירת ג'יהאד קלאסית. זירות ג'יהאד נוספות התפתחו בבוסניה, צ'צ'ניה, קשמיר וסומליה. עיראק ואפגניסטן, ובאחרונה הזירות שהפתחו בעקבות אירועי ה"אביב הערבי" בלוב ובסוריה, גם הן זירות ג'יהאד. זירת הג'יהאד המועדפת, שהמציאות הפוליטית שבה מקשה את הפעילות האסלאמית הרצויה בה, היא פלסטין.
- 15 מליח ושי, **מקאבול לירושלים**, עמ' 103. החידוש הגדול בקריאתו של עזאם היה בהגדרתו את חובת הג'יהאד נגד פולש זר כחובה אישית החלה על כל מוסלמי ומוסלמי, ולא כחובה קהילתית שיכולה להתבטא בשליחת כוחות מילציה מאומנות, כפי שדרשו אל-בנא והאחים המוסלמים.
- 16 בן לאדן היה בן למשפחה סעודית קבלנית עשירה שעסקה בעבודות עפר. בשעה שבא לאפגניסטן נאמד הונו העצמי בכ-100-300 מיליון דולר.
- 17 Peter Bergen, *The Osama Bin Laden I know*, Free Press, 2006, pp. 26-27, 39.
- 18 שם, עמ' 67-64.
- 19 הוזכרו בהקשר זה פלסטין, הרפובליקות של מרכז אסיה, חבל קשמיר, האי מינדנאו בפיליפינים ואפילו אזור אנדלוסיה בספרד, שהיה בשלטון מוסלמי עד סוף המאה ה-15. מאבק זה מתואר בפרוטרוט בספרו הנזכר של העיתונאי פיטר ברגן.
- 20 Bergen, *The Osama Bin Laden I know*, p. 74.
- 21 בעיקר באמצעות הכפשת שמו של עזאם בהאשמתו בשיתוף פעולה עם ארצות הברית (ה-CIA) ועם צרפת. ראו שם, עמ' 74.
- 22 שם, עמ' 94-95.
- 23 שם עמ' 49.
- 24 טריק אוסאמה, מסמך מספר 76 שנתפס בארכיון הממוחשב שניהל עצאם ארנאוט. עצאם ארנאוט, מאנשיו הקרובים של אוסאמה בן לאדן שבשנותיו הראשונות של הארגון, היה אחראי לבניית הארכיון של הארגון ושמירת המסמכים שלו. הארכיון אשר נתפס על ידי גורמי נאט"ו בתחילת המילניום בבוסניה מכיל עשרות אלפי מסמכים ורשימות מתקופת הקמתו של הארגון.
- 25 טריק אוסאמה, מסמכים 91-94 שנתפסו במחשבו של עצאם ארנאוט.
- 26 התאריך המדויק של השרטוט שנמצא בתיקיית טריק אוסאמה, שנתגלתה במסמכיו של עצאם ארנאוט, אינו מצויין במסמך, אך העובדה ששמו של עבדאללה עזאם נכלל בין נושאי התפקידים הרשומים מתארכת אותה לתקופה שלפני ההקמה הרשמית של אל-קאעדה באוגוסט 1988, ולפני הפירוד הסופי בין עזאם לבן לאדן. ראו: מסמך 136 בתיקיית טריק אוסאמה, שנתפסה במחשבו של עצאם ארנאוט.
- 27 הראשון שהשתמש בשם "אל-קאעדה אלצולבה" – ה"בסיס המוצק" – היה עבדאללה עזאם בהתייחסו לבסיס המאמינים שעליו יוקם הצבא האסלאמי ושמןו תצא הקריאה לג'יהאד. ראו: עבדאללה עזאם, **אל-קאעדה אלצולבה**, מגזין אל-ג'יהאד מס' 41, אפריל 1988, עמ' 4-6.
- 28 מסמכים 127a-127 בתיקיית טריק אוסאמה, שנתפסה במחשבו של עצאם ארנאוט.
- 29 שם. בן לאדן הבחין בין המתנדבים שבאו לאפגניסטן לפי משך שהותם. אלו שבאו לזמן מוגבל היו אמורים לעבור אימונים (על-ידי ארגון "איתיחאד אל איסלאמי אל אפע'אני" של עבד אל-רסול סיאף) במחנה סאדא, ואחר כך להישלח להילחם בחזית, ולפי המשתמע – במסגרת הארגונים האפגניים. אלו שבאו לזמן לא מוגבל הופנו למחנה מבחן. הטובים שבהם נבחרו ל"צבא אל-קאעדה". חלק מהמתנדבים הערבים אכן באו לאפגניסטן לזמן מוגבל, כמו חופשת סמסטר, סיום שנת לימודים וכדומה.

- 30 תיקיית טריק אוסאמה, מסמכים 127-127a.
- 31 שם.
- 32 שם. כן ראו עדותו של ג'מאל אל פאדל בבית המשפט בניו יורק: http://en.wikisource.org/wiki/United_States_of_America_v._Usama_bin_Laden/Day_2_6_February_2001.
- 33 מסמך "טריק אל מוסאדאת", מסמכים מס' 86, 87, 88 שנתגלה במחשבו של עצאם ארנאוט.
- 34 שם, עמ' 197.
- 35 United States of America v. Usama bin Laden, http://en.wikisource.org/wiki/United_States_of_America_v._Usama_bin_Laden/Day_2_6_February_2001, עמ' 192.
- 36 שם, עמ' 205-212.
- 37 לדוגמה, דבריו של מוסטפא חמד, מתומכיו הוותיקים של עזאם, על החלטתו של בן לאדן לערב את הכוחות הערביים במלחמת האזרחים באפגניסטן ובעיקר בקרב על ג'לאלאבאד, כפי שמופיע במסמכי הרמוני שנתפסו באפגניסטן ותורגמו בווסט פוינט. ראו: <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/08/AFGP-2002-600088-Trans-Meta>.
- 38 ראו עדותו של ג'מאל אל-פאדל, מראשוני אל-קאעדה: http://en.wikisource.org/wiki/United_States_of_America_v._Usama_bin_Laden/Day_2_6_February_2001, עמ' 216.
- 39 הצלחת המוג'הידין באפגניסטן שלהבה המונים במדינות האסלאם. ברבות מהן קמו בשנים ההן עשרות ארגונים בעלי אידיאולוגיה אסלאמית, ואלה קראו תיגר על השלטונות החילוניים. מובלים על-ידי פעילים ששבו לארצותיהם עם סיום המלחמה באפגניסטן, החלו ארגונים אלו בטרור נגד המשטר המקומי כדי לערער את יציבותו. ואכן כל מדינות האיזור חוו רמה מסוימת של חוסר יציבות עקב פעילותם של ארגוני הטרור האסלאמיים.
- 40 עם סיומה של מלחמת אפגניסטן נוצרו ברחבי העולם "זירות ג'יהאד" חדשות שמשכו אליהן מתנדבים אסלאמיסטים רבים שיצאו להילחם באויב הכופר: בוסניה, טג'יקיסטן, צ'צ'ניה, סומליה, איי המולוקוס וסולאוסי (אינדונזיה), קשמיר וחצי האי מינדנאו בפיליפינים נהפכו בשנות התשעים לזירות ג'יהאד. ראו: דו"ח ועדת הבדיקה של ספטמבר 2011, <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>, עמ' 60.
- 41 http://en.wikisource.org/wiki/United_States_of_America_v._Usama_bin_Laden/Day_2_6_February_2001, pp. 221-223.
- 42 חטיבה שלמה בצבא הבוסני - חטיבת המוג'הידין על שם אבו מאעלי - הורכבה מבוגרי המערכה באפגניסטן בהכוונת אל-קאעדה.
- 43 בלטה בצ'צ'ניה פעילותו של אבן חט'אב, מבוגרי מלחמת אפגניסטן; הוא הקים במדינה כוח צבאי שפעל עם המורדים והורכב מבוגרי הג'יהאד באפגניסטן.
- 44 Al-Qaeda (mis) adventure in the horn of Africa, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/06/Al-Qaidas-MisAdventures-in-the-Horn-of-Africa.pdf>, p. 78.
- 45 ארגון הטאליבאן הורכב מסטודנטים אפגניים שלמדו בפקיסטן והוקם על ידי המודיעין הפקיסטני ISI כדי לקדם אינטרסים של פקיסטן באזור. אף שהארגון לא השתתף בלחימה בסובייטים בשנות השמונים, הוא הוטל לתוך מלחמת האזרחים האפגנית שהתפתחה לאחר יציאת הסובייטים.
- 46 USA vs. Osama Bin Laden, <http://cryptome.org/usa-v-ubl-12.htm>, p. 1652.
- 47 עדותו של ג'מאל אל-פאדל בבית המשפט בניו יורק: <http://cryptome.org/usa-v-ubl-02.htm>, עמ' 289-291.
- 48 משפילה במיוחד היא נוכחות הצבא האמריקני הכופר על אנשיו ונשותיו באדמה המקודשת, שהיא ערש הולדתו של האסלאם, ובשטחה נמצאים שני המקומות המקודשים ביותר באסלאם. בן לאדן ראה בנוכחות זו חטא דתי ממש.
- 49 בעקבות פלישת של סדאם חוסיין לכווית בקיץ 1990 התפתח באזור חוסר יציבות, שהוביל לתחושת

איים בקרב מדינות המפרץ ובראשן סעודיה. בן לאדן עצמו פנה אז לסעודים והציע את שירותי ההגנה של אל-קאעדה, המתבססים על הכוח האסלאמי שהקים, מפני סדאם חוסיין. סעודיה דחתה את הצעתו ובחרה להזמין את ארצות הברית להקים בסיסים צבאיים בשטחה לצורך מלחמה בפולש העיראקי. בסיסים אמריקניים אלו נשאר פעילים גם לאחר מלחמת המפרץ הראשונה והבסתה של עיראק.

50 Clint Watts, Jacob Shapiro, Vahid Brown "Al-Qa'ida's (Mis)Adventures in the Horn of Africa", Harmony project at the combating terrorism center at west point, July 2007, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/06/Al-Qaidas-MisAdventures-in-the-Horn-of-Africa.pdf> p. 5.

51 לבן לאדן "גיבור אפגניסטן" הייתה השפעה לא מבוטלת בקרב ההמון בסעודיה וקריאותיו המיליטנטיות נגד הנוכחות האמריקנית הדירו שינה מעיניהם של ראשי השלטון. השלטונות הסעודיים ניהלו מושא ומתן חשאי עם בן לאדן והסכימו לתת לו לשוב לסעודיה ולהשיב לו את דרכו מעמדו וממונו בתנאי שיפסיק להסית את ההמון נגד האמריקנים. בן לאדן סירב להצעת סעודיה ובתגובה ניסו השלטונות להתנקש בחייו בהיותו בסודן.

52 אפשרות זו הועלתה במאמרו של רונן ברגמן, **ידיעות אחרונות**, "שבעה ימים", 26 באוגוסט 2011, עמ' 28. אכן נראה שיש סימנים לכך שאנשי אל-קאעדה, שהתאמנו במחנות חזבאללה בלבנון, היו מעורבים בפיגועים בסעודיה. עם זאת אין בנמצא נתונים מבוססים, המאוששים את הטענה שאיראן ידעה מראש על כוונות הפיגוע של אל-קאעדה בארצות הברית ב-11 בספטמבר 2001 או שסייעה בפועל לביצוע, כפי שנרמז במאמר.

53 "Bin Ladin Declares Jihad on Americans", *AL-ISLAH*, London (in Arabic), 2 September 1996.

54 שם.

55 Bin Ladin Interviewed on Jihad Against US, *AL-QUDS AL-'ARABI*, London (in Arabic), 27 November 96, p. 5.

56 *Through Our Enemies' Eyes*, By Anonymous, Brassey's, Inc. 2002, pp. 4.

57 9/11 commission report, pp. 148-149.

58 כאמור נמנה ח'אלד שיח' מחמד עם קבוצה שפעלה נגד ארצות הברית במחצית הראשונה של שנות התשעים. קבוצה זו ביצעה את הפיגוע הראשון בבנייני התאומים והגתה את תוכנית בוג'ניקה. הגם שכור ההיתוך האפגני הוביל להיכרות מוקדמת בין בן לאדן לח'אלד שיח' מוחמד, פעילות הקבוצה בוצעה בלי קשר לאל-קאעדה.

59 *Through Our Enemies' Eyes*, pp. 55.

60 המיזוג עם אל-קאעדה ואימוץ אידיאולוגיית ה"ג'יהאד החיצוני" על חשבון ה"ג'יהאד הפנימי" עוררו התנגדות רחבה בקרב אנשי הג'יהאד המצרי, וזו הופנתה נגד זוואהירי והפכה במקרים רבים להתנגדות אישית כלפיו. ראו בהקשר זה חילופי איגרות דוא"ל בין זוואהירי לתומכיו במצרים, שנתגלו במחשבו האישי של זוואהירי שנתפס באפגניסטן:

Alan Cullison, "Inside Al Qaeda's hard drive", *The Atlantic Monthly*, September 2004, 294, pp. 64-67.

61 ארגונים נוספים אשר חתמו על הפתווה בדבר הקמת ה"חזית האסלאמית למלחמה ביהודים ובנוצרים" היו הגמאעה איסלאמיה במצרים, הארגון הפקיסטני ג'מאעת אל-עולמה ותנועת הג'יהאד של בנגלדש. ראו: <http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>.

62 *Through Our Enemies' Eyes*, p. 61.

63 שם, עמ' 62.

64 בן לאדן מבצע כאן משחק מילים מעניין. הוא משתמש בשם הערבי עבדאללה שמשמעותו היא עבדו של אלה; אך אבו עבדאללה גם היה כינויו המוכר של בן לאדן עצמו בפי תומכיו.

65 Statement by Osama Bin Laden, Al-Jazeera Satellite Channel Television, 27 December 2001.

- 66 “First War of the Century: Statement by Al Qaeda Leader Osama Bin Laden”, Al-Jazeera Satellite Channel Television, 27 December 2001.
- 67 שם.
- 68 **א-שרק אל-אווסט**, 13 בנובמבר 2000.
- 69 Joseph E. Stiglitz, “The Globalization of Protest”, *Project Syndicate*, November 4, 2011; Idem, “The Price of 9/11”, *Project Syndicate*, September 1, 2011, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-price-of-9-11>; Joseph E. Stiglitz and Linda J. Bilmes, “The true cost of the Iraq war: \$3 trillion and beyond”, *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/09/03/AR2010090302200.html> Sunday, September 5, 2010.
- 70 Bin Ladin’s Former “Bodyguard” Interviewed on Al-Qaeda Strategies GMP20040803000039, *Al-Quds al-Arabi*, London (in Arabic) 3 August 2004, p. 4.
- 71 בתקופת התהוות האסלאם זיהה הנביא מוחמד את תנועת השיירות העוברות דרך צומת המדבר במכה כגורם הכלכלי העיקרי בחיי היום-יום של העיר. לפיכך כדי למוטט את העיר ויושביה כלכלית בטרם כיבושה בידי לוחמי האסלאם החדשים התקיפו נאמני הנביא את השיירות, גרמו להפסקת תנועתן והובילו להתמוטטה הכלכלית של מכה ויושביה, ולאחר חודשים מספר נפלה העיר כפרי בשל לידי המוסלמים החדשים. ראו: Marisa Urgo and Jack F. Williams, “Al-Qaeda’s Marisan Strategy: Targeting Global Energy Infrastructure”, May 2008, Vol. 1, Issue 6, <http://www.ctc.usma.edu/sentinel/ctcsentinel-vol1iss6.pdf>.
- 72 הרעיון המבצעי הראשוני של פיגועי ה-11 בספטמבר היה חטיפה של עשרה מטוסי נוסעים אמריקניים (חמישה בכל חוף) וריסוק תשעה מהם, שעה שהמטוס העשירי ינחת עם ח'אלד שיח' מוחמד על סיפון. שיח' מוחמד היה אמור להסביר לאומה האמריקנית את נסיבות הפיגוע ומניעיו. בסופו של דבר מתווה זה לא יצא אל הפועל עקב קשיי היתכנות מבצעית, אך הכוונה והמחשבה הדגישו את הזיקה שראו בארגון בין מבצעים לתעמולה. ראו: <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf> עמ' 154.
- 73 *Through Our Enemies' Eyes*, pp 66.
- 74 Gunaratna Rohan and Oreg, Aviv ‘Al Qaeda’s Organizational Structure and its Evolution’, *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 33 (2010).
- 75 Gunaratna, Oreg, p. 1055
- 76 שניים ממפקדי הבכירים, ח'אלד שיח' מוחמד ועבדאללה נשירי, העידו כי הם החליטו להיכנס לפעילות במסגרת אל-קאעדה לאחר שנוכחו לדעת כי הארגון אכן ממש את חזונו לבצע ג'יהאד אקטיבי באמצעות פיגועי טרור נגד אויבי האסלאם.
- 77 יורם שוייצר ושאל שי, **הפתעה צפויה: מתקפת הטרור בארצות הברית ב-11 בספטמבר 2001 והשלכותיה**, המרכז הבינתחומי הרצלייה והמכון למדיניות נגד הטרור, 2002, עמ' 159-179.
- 78 המטוס הרביעי, שהתרסק בשדה בפנסילבניה בזכות מאבקם של הנוסעים נגד חוטפי המטוס, נועד בתכנית המקורית להתרסק בבית הלבן. משהוכח כי הדבר אינו אפשרי, תוכנן להתפוצץ בבניין הקפיטול.
- 79 שוייצר ושי, **הפתעה צפויה**, עמ' 132-133.
- 80 ממר"י – המכון לחקר התקשורת במזרח התיכון – בן לאדן בנאום לעם העיראקי, 28 בדצמבר 2004.
- 81 ממר"י, דרשת חג הקורבן של בן לאדן, 23 בפברואר 2003.
- 82 שוייצר ושי, **הפתעה צפויה**, עמ' 49.
- 83 עד מעצרו במאוס 2003, ומחליפיו – חמזה רביע (עד הריגתו בסוף שנת 2005), אבו עוביידה אל-מצרי (עד מותו ב 2007), סלאח אל-סומלי (עד הריגתו בסוף 2009) ועדנאן שוקרי ג'ומעה (ג'עפר אל טיאר).
- 84 ראו נספח: פיגועים בולטים וכוונות פיגוע מרכזיות.

- 85 יחד עם פיגועים רבי-נפגעים בזירה הבינלאומית היה הארגון שותף לעשרות פיגועי טרור בזירות ג'יהאד (אפגניסטן, ובעיקר עיראק). גם בהם יושמו שיטות הפעולה שנועדו למקסם את מספר הנפגעים. ואולם בזירות הג'יהאד עוררה פעילות זו התנגדות רבה ואפילו גרמה כרסום בלגיטימציה של הארגון בעיני האוכלוסייה המוסלמית בגלל המספר הגדול של המוסלמים שנפגעו.
- 86 ראו לדוגמה את תיאוריו של הארון פאזול את עשרות הפעילים שבאו מאירופה לסומליה ומטרתם להיהפך לשהידים. הארון פאזול, **מלחמה כנגד האסלאם**, חלק שני, עמוד 97 (בערבית). <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2013/10/The-Story-of-Fazul-Harun-Part-2-O.pdf>.
- 87 לדוגמה, הפיגוע בבאלי באוקטובר 2002. מבצעיו היו טרוריסטים מארגון ג'מאעה אסלאמיה בדרום-מזרח אסיה. פיגוע זה שנהרגו בו 202 אזרחים, רובם תיירים, היה פיגוע ההתאבדות הראשון של הארגון, וראשון באינדונזיה בכלל.
- 88 נתוני מחקר מתאבדים המתקיים בתכנית המחקר לטרור ולוחמה בעצמות נמוכה במכון למחקרי ביטחון לאומי
- 89 עדות נוספת לחשיבות הג'יהאד הכלכלי במערכה כולה ניתנה מפי בן לאדן עצמו, כפי שמסר סאג'ד באדאט, פעיל אל-קאעדה שהיה אמור לרסק מטוס נוסעים אמריקני במהלך טיסה באמצעות חומר נפץ שהוסלק בנעליו וקיבל תדריך אישי ממנהיג הארגון: "הכלכלה האמריקנית היא כמו שרשרת. אם אתה שובר חוליה אחת, הכלכלה כולה תתפרק. לכן אחרי ההתקפות [של ה-11 בספטמבר] המבצע הזה [של באדאט וריד] יהרוס את תעשיית התעופה ואחרי זה כל הכלכלה תיפול".
- 90 Joseph Stiglitz, "The Price of 9/11", *Project Syndicate*, 1 September, 2011, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-price-of-9-11>; Idem and Linda J. Bilmes, "The true cost of the Iraq war: \$3 trillion and beyond", *The Washington Post*, September 5, 2010, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/09/03/AR2010090302200.html> Sunday.
- 91 לפי אחד ההסברים לפרוץ המיתון הכלכלי החרף הפוקד את העולם המערבי ובראשו ארצות הברית מאז שנת 2008, פיגועי ה-11 בספטמבר גררו את הגברת אמצעי האבטחה בשדות תעופה לרמה חסרת תקדים, וזו הקשתה מאוד על יעילות תנועת הנוסעים ברחבי ארצות הברית. לפיכך העדיפו קונצרנים וחברות גדולות רבות אחרות להשתמש במטוסים פרטיים שנקנו על חשבון השימוש בטיסות של חברות התעופה. הירידה החדה במספר הנוסעים, ובעיקר בנוסעי המחלקות היקרות, הובילה חברות תעופה רבות בינוניות וקטנות, בעיקר בארצות הברית, לפשיטת רגל ולפיטורי עשרות אלפי עובדים וספקים. מהלך זה הגביל את יכולתם של המפוטרים לעמוד בהתחייבויות המשכנתא שלהם, מה שהוליד את משבר המשכנתאות הגדול, שממנו עדיין מנסה המשק האמריקני להתאושש. על ההשפעות הכלכליות ארוכות הטווח של פיגועי ה-11 בספטמבר ראו לדוגמה: יצחק בן חורין, "עשור ל-11.9: בן לאדן צוחק על אמריקה מהגיהנום", <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4110366,00.html>.
- 92 ראו נספח: פיגועים בולטים וכוונות פיגוע מרכזיות.
- 93 במאמר במגזין *Inspire* של הארגון נאמר בין השאר: "מאז פיגועי ה-11 בספטמבר השקיע המערב אמצעים רבים בשדרוג האבטחה במטוסי נוסעים. פיגועי ה-11 בספטמבר, ובעקבותיהם ניסיונות הפיגוע במטוסים של ריצ'רד ריד ופארוק מוטאלב, ונסיון הפיגוע בנמל התעופה הית'רו הכריחו את מדינות המערב להשקיע מיליארדי דולרים בשדרוג מערכות האבטחה במטוסי נוסעים... ומה לגבי טיסות מטען? תעשיית טיסות המטען העולמית הינה תעשייה אדירה המוערכת במיליארדי דולרים... ומכיוון שתעשייה זו הכרחית... הכרחנו [בפיגועים אלה] את המערב לבצע שינויי אבטחה משמעותיים כדי להתמודד עם האיום החדש שאנו מציבים, ואלה יכבידו מאוד על הכלכלה שלהם המקרטעת גם ככה... כך יצרנו שתי אפשרויות בעבור המערב: או שהמערב ישקיע מיליארדי דולרים בבדיקה ביטחונית של כל חבילה וחבילה או שלא ישנה דבר ואנחנו ננצל זאת על מנת לתקוף שוב...".
- 94 באמצעות גורמים הקשורים לאבו מצעב אל זרקאווי ומדחת מורסי אבו חובאב.

- 95 ראה גירסת החקירה של ח'אלד שיח' מחמד בגוונטאנמו שהודלפה במסגרת הוויקיליקס
<http://wikileaks.org/gitmo/pdf/ku/us9ku-010024dp.pdf>
- 96 אחד הרעיונות לשימוש בנבגי האנתרקס היה פיזורם בשדות חיטה נרחבים בארצות הברית באמצעות מטוסי ריסוס שכורים. מוחמד עטא, ראש תא הטייסים בפיגועי ה-11 בספטמבר, הונחה לבדוק את היתכנותו המבצעית של רעיון זה. ראו: Getman, Ross, "Al-Qaeda, Anthrax and Ayman", <http://cryptome.org/alqaeda-anthrax.htm>.
- 97 מידע שהודלף במסמכי ויקייליקס. מקורו בחקירתם של אבו פראג' אל-ליבי, שהיה בעת מעצרו ראש הוועדה הצבאית של אל-קאעדה, ושל פעיל הארגון שריף אל מצרי, שהיה עם מעצרו מפקד גזרה ביחידת הפנים של הארגון.
- 98 Sandee, Ronald "Qaidat al-Jihad's Near Future", May 2011, <http://nefafoundation.org/file/AQNearFuture051611.pdf>.
- 99 מידע זה טעון אימות והרלוונטיות שלו אינה ברורה. ובכל זאת הוא מטריד, ובשנת 2008 הוגדר בידי גורמי מודיעין אמריקניים רשמיים כ"פער מודיעיני". Recommendation for Continued Detention Under DoD Control (CD) for Guantanamo Detainee", ISN US9LY-010017DP <http://wikileaks.ch/gitmo/pdf/ly/us9ly-010017dp.pdf>, עמ' 9.
- 100 ראו סיכום החקירה של ח'אלד שיח' מוחמד בגוונטאנמו: "Combatant Status Review Tribunal Input and Recommendation for Continued Detention Under DOD Control (CD) for Guantanamo Detainee", ISN: US9KU-010024DP(S) <http://wikileaks.org/gitmo/pdf/ku/us9ku-010024dp.pdf>.
- 101 Timothy L. Thomas, "Al-Qaeda and the Internet: The Danger of "Cyberplanning,"" *Parameters*, Spring 2003, pp 112-123. <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/articles/03spring/thomas.pdf>
- 102 Testimony of Mr. Dan Verton, United States Senate Committee on the Judiciary, February 24, 2004, http://www.judiciary.senate.gov/hearings/testimony.cfm?id=4f1e0899533f7680e78d03281ff494d5&wit_id=4f1e0899533f7680e78d03281ff494d5-2-1
- 103 ראו נספח: פיגועים בולטים וכוונות פיגוע מרכזיות.
- 104 Tom Curry, "Obama reframes counterterrorism policy with new rules on drones", *National Affairs Writer*, NBC News, May 23, 2013, http://nbcpolitics.nbcnews.com/_news/2013/05/23/18448515-obama-reframes-counterterrorism-policy-with-new-rules-on-drones?lite.
- 105 Gunaratna Rohan and Oreg, Aviv 'Al Qaeda's Organizational Structure and its Evolution', *Studies in Conflict & Terrorism*, 33 (2010), p. 1053.
- 106 יורם שוייצר, "אל-קאעדה וטרור המתאבדים – החזון והמעש", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 2, גיליון 2, אוקטובר 2010.
- 107 בהקשר זה יוזכר מחנה סאדא של ארגון "אל-איתחאד אל-אסלאמי אל-אפגאני" בפקודו של הלוחם האפגני עבד אל-רסול סיאף, שהעניק שירותי הכשרה, אימון וניסיון מבצעי לפעילים שבאו מאזורים שונים, כמו בלוצ'יסטאן, פקיסטן, אינדונזיה, מלזיה, סינגפור והפיליפינים, להשתתף בג'יהאד נגד הסובייטים.
- 108 אבו סיאף הוא ארגון טרור בעל אידיאולוגיה אסלאמית רדיקלית, הפועל בחצי האי מינדאוו שבפיליפינים. מנהיג הארגון ומייסדו עבד אל-רזאק ג'נג'לאני נמנה עם חבורת מחנה סאדא, והוא קרא לארגון החדש שהקים על שמו של מפקד המחנה עבד אל-רסול סיאף. *Gunaratna and Oreg p. 1069.*
- 109 ראו נספח: פיגועים בולטים וכוונות פיגוע מרכזיות.
- 111 לפירוט נוסף ראו: נספח פיגועים וסיכולים. דוגמה נוספת לשיתוף פעולה מבצעי בין ארגון אל-קאעדה והארגונים המקומיים על בסיס קשרים אישיים בין גורמים משני הצדדים בא לידי ביטוי

- גם בקשר עם הארגון האזובקי IJU – Islamic Jihad Union. אבו לית אל-ליבי, אחד ממפקדי הבכירים של אל-קאעדה במסגרת המחלקה הכללית של הוועדה הצבאית של הארגון, הצליח להשפיע על פעילים מארגון – IMU Islamic Movement of Uzbekistan – לפרוש מארגון האם ולהקים את ארגון IJU על רקע עמדתם כי על ארגונם להרחיב את מנעד היעדים שלהם ולעבור ממיקוד בפיגועים ביעדי ממשל מקומיים לטרור גם נגד יעדים מערביים. במסגרת פעילות זו ביצע פעילי הארגון המתפלג פיגועי התאבדות בשגרירויות ישראל וארצות הברית בטשקנט ביולי 2004, ולאחר מכן נחשפו כוונות פיגוע של הארגון במערב אירופה, בעיקר בגרמניה.
- Gunaratna and Oreg, p. 1051. 112
- שם עמ' 1051. 113
- שם. 114
- שם. 115
- בהקשר זה יצויינו כוונות התא הסעודי בראשותם של ע'ויירי, ג'וופי ומוקרון לבצע פיגוע במתווה ה-11 בספטמבר ביעדים נבחרים בבריטניה באמצעות חטיפת מטוסי נוסעים הממריאים במזרח אירופה וריסוקם ביעדים נבחרים בלונדון, וכן כוונת הפיגוע באמצעות ריסוק מטוס קרב של סעודיה שיוטס בידי פעיל הארגון – טייס בחיל האוויר הסעודי – באחד מבתי המלון באילת. ראו: <http://nefafoundation.org/file/qaidasaudi02-03.pdf>. Document retrieved from NEFA – Nine Eleven finds and answers, Charlston, Carolina 2007-2013.
- Gunaratna and Oreg, p.1056. 117
- Open Source Center, "Al-Qa'ida in the Arabian Peninsula Claims Attempted Attack in US", *Jihadist Websites – OSC Summary in Arabic*, 28 December 2009. 118
- <http://nefafoundation.org/file/NEFA%20AQAPliquidation1110.pdf>. Document retrieved from NEFA - Nine Eleven finds and answers, Charlston, Carolina 2007-2013. 119
- הצלחה מבצעית נוספת של הארגון, אשר החלה כפעילות תעמולתית בעיקרה, באה לידי ביטוי בפעילותו של אנואר אל-עוולאקי. עוולאקי, אימאם סלאפי בעל אזרחות אמריקנית, שימש במשך שנים אימאם מסגד "דאר אל היג'רה" בעיירה קטנה בוורג'יניה, ארצות הברית. חלק מהמחבלים שביצעו את פיגועי ה-11 בספטמבר פקדו את המסגד הקטן והקשיבו לדרשותיו של עוולאקי במהלך הכנותיהם לפיגוע. לאחר הפיגועים נחקר עוולאקי בידי אנשי לשכת החקירות הפדרלית (FBI), והגם שקשריו לפיגועי ה-11 בספטמבר מעולם לא הוכחו, הוא נמלט לבריטניה ולאחר מכן לתימן, שם הצטרף לארגון. בתימן המשיך עוולאקי בפעילות תעמולה רחבת היקף ובמסגרתה הקים אתר אינטרנט פופולרי ובו הסביר את עקרונות הסלאפיה-ג'יהאדיה, קרא לצאן מרעיתו לבצע פיגועים כפי יכולותם ויוזמתם במדינות האם שלהם, ואף ניהל מסעות שכנוע אישיים עם גולשים באתר. ואכן, פיגועים וניסיונות פיגועים רבים שנעשו בעיקר באירופה ובארצות הברית בידי פעילים מקומיים הושפעו מעוולאקי (ראו נספח פיגועים וסיכולים).
- על שם פעיל אל-קאעדה הלבנוני שהיה טייס המטוס שהתרסק בפנסילבניה בפיגועי ה-11 בספטמבר. 120
- אביב אורג, "פיצוץ מסתורי, טייס מתאבד וקטיושות על נהרייה", <http://www.mysay.co.il/articles/ShowArticle.aspx?articlePI=aaagxf>. 121
- Evan F. Kohlman, "Shabaab al-Mujahideen: Migration and Jihad in the Horn of Africa", <http://nefafoundation.org/file/FeaturedDocs/nefashabaabreport0509.pdf>. 122
- Harun, Fazul, *War Against Islam*, part two, section 2, p. 97, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2013/10/The-Story-of-Fazul-Harun-Part-2-O.pdf> 123
- Document retrieved from NEFA – Nine Eleven finds and answers, Charlston, Carolina 2007-2013. 124
- Somalia's New Role in Light of Recent Arrests*, CeifIt, August 4, 2009, <http://www.ceifit.com/?categoryId=41108&itemId=79326> 125

- Death of Harun Fazul - East African al-Qaeda leader, Mogadishu, 12 June, Asiantribune. 126
com, June 12, 2011.
http://www.asiantribune.com/news/2011/06/11/death-harun-fazul-east-african-al-qaeda-leader.
- 127 פיגוע מתוכנן שלישי לא יצא בסופו של דבר אל הפועל משום שהמחבל התחרט ברגע האחרון.
http://nefafoundation.org/file/ShabaabUganda0710.pdf; http://www.nation.co.ke/News/- 128
/1056/1017114/-/11k9rajz/-/index.html; http://www.newvision.co.ug/detail.php?newsCat
egoryId=12&newsId=732933. Document retrieved from NEFA - Nine Eleven finds and
answers, Charlston, Carolina 2007-2013.
- 129 Thomas Joscelyn and Bill Rogio, "Shabaab formally joins al Qaeda", http://www.
longwarjournal.org/archives/2012/02/shabaab_formally_joi.php, February 9, 2012.
- 130 ההבדלה בין פיגוע הקרבה לפיגוע התאבדות נעשתה בידי גורמי צבא וביטחון ישראליים במהלך
אינתיפדת אל-אקצא. אם בפיגוע התאבדות המחבל המפעיל מטען חבלה הצמוד לגופו יודע
בוודאות שהוא עומד למות, הרי בביצוע המשימה בפיגוע הקרבה יש סיכוי, ולו קלוש, שהפעיל
יישאר בחיים.
- 131 בין ארגונים אלה: הארגון התאילנדי PULO, הארגונים הפיליפיניים MILF ו-RSM, הארגון ההודי
SIMI, הארגונים הפקיסטניים JEM, HUI, HUM, HM, HUMA, LEJ, SSP, הארגון האויגורי
הפועל במערב סין ETIM, הארגון הכורדי-עיראקי Ansar al Islam, ארגון הג'מאעה אסלאמיה
המצרי, "ארגון תומכי ירושלים", הפועל בחצי האי סיני, ארגון הגג הפלסטיני "מועצת השורא
של המוג'אהדין בסביבות ירושלים", המאחד את כלל ארגוני הסלאפיה-ג'יהאדיה ברצועה,
הארגונים הלבנוניים עצבת אל-אנצאר ופתח אל-אסלאם, הארגון הדרום-אפריקני PAGAD,
הארגון הסומלי AIAI, הארגון האריתראי EJIM, הארגון המרוקני GICM וארגון הטאליבאן
הניגרי (בוקו ח'ראם) הפועל ושולט בצפון המדינה.
- 132 Taken from a partial translation of Abu-Musab al-Suri "The Global Islamic Resistance
Call", http://www.archive.org/download/TheGlobalIslamicResistanceCall/The_Global_
Islamic_Resistance_Call_-_Chapter_8_sections_5_to_7_LIST_OF_TARGETS.pdf.
- 133 Lia Brynjar, *Architect of global jihad: the life of al-Qaida strategist Abu Mus'ab al-Suri*
(New York: Columbia University Press, 2008), pp. 367-371.
- 134 Bruce Hoffman, "Al-Qaeda has a new strategy. Obama needs one, too", *Washington Post*,
January 10, 2010, http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2010/01/08/
AR2010010803555.html.
- 135 "Abu Musab al-Suri's Military Theory of Jihad", *SITE*, October 14, 2010, https://news.
siteintelgroup.com/component/content/article/21-suri-a-mili.
- 136 "AQAP Outlines Strategy Against West", *Middle East News line*, November 22, 2010,
http://www.menewslines.com/article-21330-AQAP-Outlines-Strategy-Against-We.aspx.
- 137 Raffaello Pantucci, "A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist
Terrorists", *The International Center for the Study of Radicalism*, March 2011, http://www.
icsr.info/publications/papers/1302002992ICSRPaper_ATypologyofLoneWolves_Pantucci.pdf.
- 138 שם.
- 139 שם.
- 140 Hoffman, "Al-Qaeda has a new strategy. Obama needs one, too".
- 141 Bruce Hoffman and Peter Bergen, "Assessing the terrorist threat", *Bipartisan Policy Center*,
September 10, 2010.
- 142 דוגמה מאלפת להד התקשורת העצום שגורר פיגוע מצומצם יחסית בהיקפו - נהרגו בו שלושה
אזרחים אמריקנים - הוא הפיגוע שעשו שני אחים תושבי ארצות הברית ממוצא צ'צ'ני באפריל
2013 במרתון המסורתי של בוסטון. סיקור הפיגוע והאירועים שאחריו היה חריג ונמשך ברציפות

- ובאינטנסיביות קרוב לשבוע בכל אמצעי התקשורת בארצות הברית. מכל הידוע עד כה, נראה שפיגוע זה בוצע בלי סיוע חיצוני.
- Hoffman and Bergen, "Assessing the terrorist threat". 143
- Brian Michael Jenkins, "Would-Be Warriors: Incidents of Jihadist Terrorist Radicalization in the United States Since September 11, 2001", RAND Corporation, 2010. 144
- הכוונה לחמישה עשר הפעילים הסעודים שהוחדרו לארצות הברית ושימשו בתפקיד "שרירנים" בחטיפת המטוסים בפיגועי ה-11 בספטמבר. הפעילים המרכזיים בפיגוע – הטייסים – היו פעילי טרור מבית.
- 146 תיאור ואן גוך, פובליציסט הולנדי שיצא חוצץ נגד האסלאם הרדיקלי, נדקר למוות בידי פעיל מקבוצה אסלאמית רדיקלית – "הופשטאדט" – שהתארגנה באחד המסגדים באמסטרדם.
- NYPD Report: Mitchell D. Silber and Arvin Bhatt Senior Intelligence Analysts: Radicalization in the West: The Homegrown Threat, NYPD Intelligence Division.* pp. 49-50.
- 147 ניסיונות פיגוע בידי קבוצות כאלו סוכלו באוסטרליה, בקנדה ובארצות הברית אחרי שהצליחו להשיג כמויות מרשימות של חומרי גלם להכנת מטענים. שם, עמ' 53-54.
- 148 ניסיון פיגוע במערכת התחבורה בלונדון, ב-21 ביולי 2005, בידי ארבעה פעילים ונועד לשחזר את הצלחתם של פיגועים דומים שבועיים לפני כן, נסתיים בלי נפגעים. להבדיל מהמחבלים שביצעו את הפיגועים שגרמו מספר רב של נפגעים, מבצעי הניסיון שכשל לא קיבלו הכשרה מתאימה ופעלו בהסתמך על מידע מהאינטרנט.
- NYPD*, pp 48–49. 149
- David Gordon Smith, "Germans Have to Distinguish between Muslims and Murderers", *Der Spiegel*, March 4, 2011, <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,749173,00.html>. 150
- 151 ראו: Financial action task force "Terrorist finance", FATF/OECD 2008, pp 11-19.
- 152 כלל הכספים למימון ההכנות לפיגועי ה-11 בספטמבר הועברו מהנהגת הארגון לארצות הברית במערכת הבנקאות העולמית. ראו: <http://www.gpoaccess.gov/911/pdf/fullreport.pdf>, עמ' 224-225.
- 153 חוואלה היא מערכת מסורתית להעברת כספים הנשענת על היכרות אישית ושייכות שבטית ומתקיימת ללא כל רישום בנקאי או אחר. אדם הרוצה להעביר כסף לאדם במקום אחר יפנה לאיש החוואלה באזורו וייתן לו את הסכום המבוקש. מקבל הכסף יפנה לאיש החוואלה באזורו ויקבל ממנו את אותו הסכום. שני אנשי החוואלה, הנמנים בדרך כלל עם אותו השבט, נפגשים אחת לתקופה ומתקזזים ביניהם.
- Financial action task force "Terrorist finance", FATF/OECD 2008, pp 21-25. 154
- 155 הרביעי, אבו עוביידה אל-מצרי, מת מוות טבעי.
- 156 Lee Ferran, "Al Qaeda 'Shadow of Former Self', US Counter-Terror Official Says", ABC News, April 30, 2012, <http://abcnews.go.com/blogs/headlines/2012/04/al-qaeda-shadow-of-former-self>.
- 157 מדובר בעיקר בשליחת סוכנים בכיסוי אל אותו פעיל ובפיתוי לבצע "פיגוע" באמצעות מטען דמה או אמל"ח מעוקר שמועבר אליו. ברגע שאותו פעיל מנסה לבצע את ה"פיגוע" תוך שימוש באמצעים המעוקרים שהועברו אליו הוא נעצר, נשפט ונשלח לתקופת מאסר ממושכת.
- 158 ראשי הקהילה, הפועלים בשיתוף עם גורמי הביטחון, פונים למשפחתו של הפרט, מערבים גורמי חינוך וקובעי דעה מתוך הקהילה בתהליך המתקיים ישירות עם אותו אדם, ובמקרים רבים מפגישים אותו עם אנשי דת מוסלמים מתונים.
- 159 ראו מינוי שני סגני של מזכ"ל הארגון, עטייה עבד אל-רחמאן, באוקטובר 2010: Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000015-Trans.pdf> או מינויו של שיח' יונס אל-מאוריטני לאחראי מבצעי החו"ל של אל-קאעדה בזירות אפריקה

- Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000019-Trans.pdf>
- 160 ראו הנחיותיו של בן לאדן בדבר הקמת מנגנון מדיה על שלוחותיו השונות: Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000019-Trans.pdf>; הארגון האמריקני, אדם גאדאן בנוגע לפעילות התקשורתית הנדרשת לציון עשור לפיגועי ה-11 בספטמבר, Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point
- 161 ראו הנחיותיו הכלליות של בן לאדן בנוגע למדיניות הפיגועים, שהועברה כהנחיה לשיח' עטיה על מנת שיעבירה לשותפי הארגון: Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000015-Trans.pdf>
- 162 וכן הנחיותיו הספציפיות לשיח' אבו באסיר אל-ימני, מנהיג AQAP, bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000016-Trans.pdf> ראו הנחיותיו של בן לאדן בנוגע לסומליה: Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point, <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000005-Trans.pdf> <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000004-Trans.pdf>
- 163 Document retrieved from Osama bin laden hideout in Abotabad at January 2011, Combating Terrorism Center at West Point <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000004-Trans.pdf>.
- 164 "Obama: Core of al-Qaeda on path to defeat", *Daily Tribune of USA*, <http://www.tribuneofusa.com/obamacore-of-al-qaeda-on-path-to-defeat>.
- 165 הפיגוע האחרון מחוץ לזירת פקיסטאן-אפגניסטן שהצליח אל-קאעדה להוציא אל הפועל היה הפיגוע במערכת התחבורה בלונדון ביולי 2005. כל הפיגועים שנעשו מאז בשמו של הג'יהאד העולמי ונהרגו בהם מאות אזרחים ברחבי העולם, בוצעו בידי שותפיו, אם בידי הארגונים המקומיים ואם בידי פעילי היוזמה המקומית והזאבים הבודדים.
- 166 ראו מסמכים שנתפסו במקום מחבואו של בן לאדן באבוטאבאד: <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000015-Trans.pdf>; <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/05/SOCOM-2012-0000012-Trans.pdf>.
- 167 חלקם, דוגמת מי שהיה ראש הוועדה הצבאית של הארגון, סיף אל עאדל, חזר ל"מקלט האיראני" עקב המציאות הביטחונית של ראשי הארגון לאחר הריגת בן לאדן.
- 168 שנים מספר פועלים גורמי טרור בדרום תימן להתנתקות הדרום מתימן. ראו על התמיכה הפומבית שנתנו מנהיגי AQAP למערכה המתנהלת בדרום תימן: Report, Open Source Center, "Report on Al-Qaida's New Tactics in Yemen", *Al-Sharq al-Awsat Online in Arabic*, 22 July, 2009, Document ID#GMP20090722825002. <http://www.memrijttm.org/content/en/report.htm?report=5760¶m=APT>.
- 169 ראו מכתבו של זוואהירי לאבו מוסעב אל-זרקאווי מיוני 2005: <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/08/CTC-Zawahiri-Letter-10-05.pdf>.
- 170 Jason Burke, "Al-Qaida leader Zawahiri urges Muslim support for Syrian uprising", *The Guardian*, February 12, 2012, <http://www.theguardian.com/world/2012/feb/12/alqaida->

- zawahiri-support-syrian-uprising
- 171 דובר הארגון הנשמע בסרטון אינו מצרי או בדווי על פי להגו, ואפשר שזהו פעיל פלסטיני או שמוצאו בעיראק. "ג'מעת אנצאר בית אל-מקדס תקדם || אל-אצדאר אל-מראי אל-ראנע || ואן עדתם עדנא", Internet Archive, ללא תאריך, <https://archive.org/details/Odna012> ו"ואן עדתם עדנא", YouTube, 24 ביולי, 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=vHDBv0-dkIE>
- 172 ראו ברכת אימן אל-זוואהירי, בקולו, לפיגועים שביצע אנצאר בית אל-מקדס בצינור הגז ממצרים לישראל: <http://www.youtube.com/watch?v=MwQqmsjanHQ&feature=plcp> <http://arabiansword.wordpress.com/2012/03/13/%D9%82%D8%A8%D9%84-%D9%82%D9%84%D9%8A%D9%84-%D9%85%D8%B1%D8%A9-%D8%A3%D8%AE%D8%B1%D9%89-%D8%B6%D8%B1%D8%A8-%D8%A3%D9%86%D8%A7%D8%A8%D9%8A%D8%A8-%D8%AE%D8%B7-%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%A7%D8%B2-%D8%A7/> <http://www.youtube.com/watch?v=bFXOJHid7ME>.
- 173 "מועצת השורא של לוחמי הקודש בקצווי ירושלים, ארגון ברצועת עזה המזוהה עם הג'האד העולמי, בולט לאחרונה כמבצע ירי רקטות לעבר ישראל מחצי האי סיני ומרצועת עזה", מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית, 22 באפריל 2013, <http://www.terrorism-info.org.il/he/article/20504>
- 174 Al-Shabaab joining al-Qaeda, monitor group says, CNN, 9 February, 2012, http://articles.cnn.com/2012-02-09/africa/world_africa_somalia-shabaab-qaeda_1_al-zawahiri-qaeda-somali-americans?_s=PM:AFRICA.
- 175 רועי קייס, "מורדים מפולגים: ג'האד, אגו וכפייה דתית", Ynet, 22 בספטמבר 2013, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4432291,00.html>
- 176 ארגון המורדים ג'בהת א-נוסרה הכריז על נאמנותו לאל-קאעדה, Ynet, 10 באפריל 2013, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4366434,00.html>
- 177 בחקירות של כמה פעילים בכירים של הארגון עלה מידע, שלפיו עשה הארגון הכנות מוקדמות לפיגוע שיבוצע בנקמה על חיסולו (האפשרי) של בן לאדן. דווח כי אל-קאעדה הניח ידו על מתקן גרעיני קטן שנתקבל ככל הנראה מגורמי גרעין מפקיסטן, ונועד לפיגוע נקמה בארצות הברית. כן עלה מחקירות אלה, שבשנת 2004 עשה הארגון מאמצים נרחבים להעביר את ההתקן מאירופה לארצות הברית (ככל הנראה כדי לאכסנו שם "ליום פקודה"). הנחקרים, שמהם נגבו עדויות אלה, היו אבו פאראג' אל-ליבי, מי שהיה ראש הוועדה הביטחונית של אל-קאעדה בשנים 2003-2005, ושריף אל-מצרי, פעיל שטח בכיר בזרוע זו. סיכומי גרסאות החקירה שלהם פורסמו ברשת האינטרנט במסמכים שהדליף ויקיליקס באפריל 2011. ראו: Memorandum for Commander, United States Southern Command, 3511 NW 91st Avenue, Miami, FL 33172 Subject: Recommendation for Continued Detention Under DOD Control (CD) for Guantanamo Detainee, ISN US9LY-010017(Abu Faraj Al-Libi) DP (S), p. 9.
- 178 Is Al-Qaeda on the brink of conducting new wave of attacks in the West? *Al-Qaeda's External Operations Unit Update, Rehabilitating, Functioning, Training and Plotting*, Ceift Special Report, September 6, 2009.
- 179 גורמי ג'האד עולמי בסהרה הצליחו להשתלט על שטחים נרחבים בצפון מאלי. בראשית שנת 2013 ולאור בקשה מפורשת של נשיא מאלי, החלו כוחות רבים של צבא צרפת במתקפה רחבת היקף באזור כנגד כוחות המורדים האסלאמיים. בכך נהפך אזור צפון מאלי לזירת ג'האד חדשה, שעה שמתנדבים אסלאמיים מכל רחבי העולם החלו לבוא אל מאלי והצטרפו ללחימה בצרפתים.
- 180 Aaron Zelin, Evan Kohlman, Laith Al-Khouri, "Convoy of Martyrs in the Levant", June 2013, <http://azelin.files.wordpress.com/2013/06/convoy-of-martyrs-in-the-levant-a-joint-study-charting-the-evolving-role-of-sunni-foreign-fighters-in-the-armed-uprising-against->

- the-assad-regime-in-syria2.pdf.
- 181 ראו למשל מאמר על הלוחמים בסוריה המגיעים מהולנד: Ronald Sandee, "Dutch fighters in Syria", http://www.kronosadvisory.com/Kronos_DUTCH.FIGHTERS.IN.SYRIA.pdf.
- 182 מגזין וירטואלי שמפיק אל-קאעדה בחצי האי ערב (AQAP) ובו תעמולה והוראות הפעלה של אמצעי לוחמה לגורמי ג'יהאד.
- 183 מוערך שמועמדים מרכזיים לפעול בשנים הקרובות גם נגד יעדים מערביים הם "אל-קאעדה בחצי האי ערב" (AQAP), "אל-קאעדה במגרב האסלאמי" (AQIM), "שבאב אל-מוג'הידין אל-סומלי", "בוקו חראם" הניגרי, "גדודי עבדאללה עזאם" על שלוחותיהם בסעודיה ובלבנון, "איחוד הג'יהאד האסלאמי האזבקי" (IJU) ו"לשכר א-טייבה" (LeT) הפקיסטני.
- 184 אימן אל-זוואהירי – 46 שנים לתבוסת צבאות ערב במלחמת 1967, 31 ביולי, 2013, <http://www.youtube.com/watch?v=tPIHaDL2QWE>.
- 185 "סגנו של בן לאדן: ישראל על הכוונת", *Ynet*, 11 בספטמבר 2006.
- 186 על פי המסורת המוסלמית יש שלבים שונים לניהול מלחמת המצווה, הג'יהאד. שלב הכנה מרכזי, המצוי שלב אחד לפני הכרזת הג'יהאד והיציאה לקרב, הוא שלב הריבאט. בזירת סוריה וסיני פועלת חזית איסלאמית המאגדת בתוכה ארגונים מוסלמים לאורך הגבול עם האויב כשלב הכנה הכרחי להכרזת הג'יהאד. ראו: מליח, שי, **מקאבול לירושלים**, עמ' 109-115.
- 187 "65 שנים להקמת מדינת ישראל הכובשת", השיח' אימן אל-זוואהירי, ישמור אותו האל", 6 ביוני 2013, <http://www.youtube.com/watch?v=D9kaHWF-2ds>.
- 188 כך לדוגמה מזירה אחרת, בפיגוע שהתרחש ב-18 ביוני 2012 בגבול מצרים-ישראל בו נהרג אזרח ישראלי נטלו חלק שני מחבלים מתאבדים אזרחי מצריים וסעודיה שהגיעו לסיני כתחנה נוספת במסגרת "מסע הג'יהאד" שלהם לאחר שנטלו חלק במערכה כנגד שלטונו של מועמר קד'אפי בלוב. ראה "חצי האי סיני כזירה פעילה של טרור איסלאמי" מרכז המידע למודיעין וטרור על שם האלוף מאיר עמית ז"ל, 13.8.2012 – <http://www.terrorism-info.org.il/he/article/20381>.
- 189 זהו כזכור אותו ארגון שעל הקמתו הצהיר חד-צדדית אבו בכר אל-בגדדי, מנהיג ISI בעיראק, ונדחה בידי מנהיג ג'בהאת אל-נוצרה מוחמד אל-ג'ולאני.
- 190 יורם שוייצר וגל תורן, "המערכה של הג'יהאד העולמי בסוריה: שיח פולמוסי לצד אחדות המטרה", **מבט על**, גיליון 419, 17 באפריל 2013.
- 191 "מומחה: המלחמה בסוריה היא חלק מחזון סוני שמטרתו השמדת ישראל", *Ynet*, 11 ביוני 2013.
- 192 הכוונה ל"ג'נד אנצאר אלה", שהוקם בשנת 2007 ועלה לכותרות בניסיון לפגוע בכוחות צה"ל על-ידי שימוש באמצעי מקורי – סוסי תופת – ביוני 2009; "ג'ייש אל-איסלאם" בראשותו של ממתאז דע'מש, שהיה מעורב בחטיפתו של חייל צה"ל גלעד שליט לרצועת עזה (יוני 2006); "תווחיד ואל-ג'יהאד" בראשותו של השאם אל-סעידני עד חיסולו בידי צה"ל (אוקטובר 2012); "אנצאר אל-סונה" בראשותו של אבו חמזה אל-מקדסי.
- 193 לדוגמה, הסטת נתיב הנחיתה של מטוסים אזרחיים בשדה התעופה באילת.